

T.C.

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUHASEBE VE FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR, EKONOMİK BÜYÜME
VE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLİŞKİSİ: BRICS VE MINT
ÜLKELERİ ÜZERİNDE EKONOMETRİK BİR UYGULAMA**

Yaşar KOYUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. TAYFUN YILMAZ

BURDUR – 2017

T.C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR, EKONOMİK BÜYÜME
VE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLİŞKİSİ: BRICS VE MINT
ÜLKELERİ ÜZERİNDE EKONOMETRİK BİR UYGULAMA**

Yaşar KOYUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN : Yrd. Doç. Dr. Tayfun YILMAZ

JÜRİ ÜYESİ : Doç. Dr. Mustafa YILDIRAN

JÜRİ ÜYESİ : Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇELİK

BURDUR – 2017

MAKÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 18/05/2017 tarih ve 2017/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 23.05.2017 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Yaşar KOYUN'un "Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi, BRICS Ve MINT Ülkeleri Üzerinde Ekonometrik Bir Uygulama" konulu tez çalışması Muhasebe ve Finansal Yönetim Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : Yrd. Doç. Dr. Tayfun YILMAZ

ÜYE

: Doç. Dr. Mustafa YILDIRAN

ÜYE

: Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇELİK

ONAY

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

SBE/A/10

T.C.
MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi: BRICS ve MINT Ülkeleri Üzerinde Ekonometrik Bir Uygulama” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etik kurallarına uygun bir şekilde hazırlandığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Yaşar KOYUN

23.05.2017

ÖNSÖZ

Hayatımın her alanında yanımda olan, destekleriyle beni bu günlere getiren kıymetli anneme, yanımda olamasa da varlığını daima hissettiğim rahmetli babam ve değerli kardeşlerime sevgi ve şükranlarımı sunarım. Yapmış olduğum bu çalışmada her zaman yanımda olan ve hiçbir desteğini esirgemeyen tecrübeleriyle bana yol gösteren değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Tayfun Yılmaz'a, tezi bitirme sürecimde destek olan Dr. Feyyaz Zeren'e, arkadaşlarım Bilen Balıkçı, Mesut Öz ve Mert Baran Tunçel'e yardımlarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

(KOYUN, Yaşar, *Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi: BRICS ve MINT Ülkeleri Üzerinde Ekonometrik Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2017)

ÖZET

Küreselleşmenin etkisiyle günümüzde ekonomik büyüme ülkeler için önemli hale gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı önemli sorunlardan birisi sermaye yetersizliğidir. Sermaye ihtiyacı, ülkeleri doğrudan yabancı yatırımlardan yararlanma yoluna itmiştir. Dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için yoğun çaba göstermektedirler. Çünkü doğrudan yabancı yatırımların sermaye ihtiyacını karşılamanın yanında ev sahibi ülkelere yeni teknoloji getirmesi, yönetsel beceri kazandırması ve istihdam sağlaması gibi pozitif etkileri vardır. Ancak ülkelerin büyüme arzusu ile gerçekleştirmiş oldukları üretim ve doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekebilmek için uyguladığı politikalar dünya genelinde karbondioksit salınımını artırmaktadır. Artan karbondioksit çevresel bozulmaya yol açmaktadır.

Bu çalışmada BRICS ve MINT ülkeleri 1997-2013 dönemleri için doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu eşbütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Değişkenler arasında ki eşbütünleşme ilişkisi incelenirken Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri kullanılmıştır.

Çalışmada yapılan test sonuçlarına göre doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli birlikte hareket ettikleri bulgularına ulaşılmıştır ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar ve karbondioksit emisyonu arasında da benzer bulgular elde edilmiştir öte yandan ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu arasında iki test istatistiğine göre de eşbütünleşme tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı yatırımlar, Ekonomik Büyüme, Karbondioksit Emisyonu

(KOYUN, Yaşar, An Econometric Application On Foreign Direct Investment, Economic Growth and Carbon Dioxide Emissions Relation: BIRCS and MINT Countries, Master's Thesis, Burdur, 2017).

ABSTRACT

Economic growth has become important for countries with the impact of globalization today. Capital inadequacy is one of the major problems facing developing countries. Capital requirements have driven countries to benefit from foreign direct investments. Therefore, developed and developing countries are working hard to attract foreign direct investments to their countries. Because direct foreign investment meets capital needs, there are positive effects on host countries such as bringing in new technology, gaining managerial skills, and providing employment. But the policies that countries have applied in order to attract production and foreign direct investment to their countries, with the desire for growth, increase the release of carbon dioxide around the world. Increasing carbon dioxide leads to environmental degradation.

In this study, the relationship between foreign direct investment, economic growth and cointegration of carbon dioxide emissions was examined for BRICS and MINT countries during the period 1997-2013. The cointegration relationship between the variables was examined, and the Pedroni and Kao cointegration tests were used.

According to the test results in the study, it has been found the datas that they have long been moving together between foreign direct investments and economic growth. Also similar findings were found between foreign direct investments and carbon dioxide emissions. On the other hand, cointegration could not be detected also according to two tests statistically between economic growth and carbon dioxide emissions.

Key Words: Foreign Direct Investment, Economic Growth, Carbon Dioxide Emission

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	: Araştırma, Geliştirme
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CO₂	: Karbondioksit
ÇKE	: Çevresel Kuznets Eğrisi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
ETS	: Emisyon Ticareti Sistemleri
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MINT	: Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	İ
ETİK BEYANI	İİ
ÖNSÖZ.....	İİİ
ÖZET.....	İV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ	Xİİİ
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

1.1. YATIRIM KAVRAMI.....	3
1.2. YABANCI SERMAYE KAVRAMI VE TÜRLERİ.....	4
1.2.1. Portföy yatırımları.....	6
1.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	8
1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Türleri.....	14
1.2.3.1. İçe Gelen Yatırımlar.....	15
1.2.3.2. Dışa Giden Yatırımlar.....	15
1.2.3.3. Sabit Sermaye Yatırımları.....	15
1.2.3.4. Birleşme ve Satın Alma Şeklindeki Yatırımlar.....	16
1.2.3.5. Yatay Yatırımlar.....	16
1.2.3.6. Dikey Yatırımlar	17
1.2.3.7. Kaynak Arayan Yatırımlar	18
1.2.3.8. Pazar Arayan Yatırımlar	18
1.2.3.9. Etkinlik Arayan Yatırımlar	19

1.2.3.10. Stratejik Varlık Arayan Yatırımlar.....	19
1.3. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	20
1.3.1. Çok Uluslu Şirketlerin Yapısı	21
1.3.2. Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisine Etkileri.....	23
1.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÖNEMİ.....	25
1.5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM TEORİLERİ.....	26
1.5.1. Ürün Devreleri Teorisi	26
1.5.2. Portföy Teorisi	27
1.5.3. OLI Paradigması	27
1.5.4. Hymer – Kindleberger Teorisi	28
1.5.5. İçselleştirme Teorisi	28
1.6. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE BELİRLEYİCİLER.....	29
1.6.1. Ev Sahibi Ülke Açısından Belirleyici Faktörler.....	31
1.6.2. Kaynak Ülke Açısından Belirleyici Faktörler.....	32
1.6.2.1. Kar Maksimizasyonu	32
1.6.2.2. Maliyet Minimizasyonu	32
1.6.2.3. Tarife ve Kotalardan Kaçınma	33
1.6.2.4. Mevcut Piyasaların Korunması ya da Yeni Piyasa Arayışı	33
1.6.2.5. Monopolcü Güç Yaratılması	33
1.6.2.6. Yatırımları Uluslararası Çeşitlendirme	34
1.6.2.7. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması	34
1.6.2.8. Ulaşım ve Üretim Esnekliği	35
1.6.2.9. Diğer Belirleyici Faktörler	35
1.6.3. Yatırım İklimi	36

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME

2.1. EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI	37
2.2. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖZELLİKLERİ	39
2.3. EKONOMİK BÜYÜMENİN KAYNAKLARI.....	39

2.3.1. Sermaye.....	40
2.3.2. İş Gücü	40
2.3.3. Doğal Kaynaklar	41
2.3.4. Teknoloji	41
2.4. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ	42
2.5. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ	43
2.5.1. Klasik Büyüme Modelleri	44
2.5.2. Keynesgil Büyüme Modelleri	44
2.5.3. Neo-Klasik (Solow) Büyüme Modeli	45
2.5.4. İçsel Büyüme Modelleri.....	46
2.5.5. Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜME VE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLE İLİŞKİSİ

3.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ	50
3.2. KARBONDİOKSİT EMİSYONU VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLİŞKİSİ.....	59
3.3. EKONOMİK BÜYÜME VE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLİŞKİSİ	64
3.3.1. Karbon Piyasası ve Karbon Ticareti	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR, EKONOMİK BÜYÜME VE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLİŞKİSİ: BRICS VE MINT ÜLKELERİ ÜZERİNDE EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

4.1.ÇALIŞMANIN AMACI.....	71
4.2. MODEL VE EKONOMETRİK METODOLOJİ	71
4.2.1. Çalışmanın Kısıtları	71
4.3. VERİ SETİ	72

4.4. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ	72
4.4.1. Panel Veri Analizleri	72
4.4.1.1. Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi	74
4.4.1.2. Sabit Etkiler Modeli	74
4.4.1.3. Rassal Etkiler Modeli	75
4.4.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri	76
4.4.3. Panel Birim Kök Testleri	78
4.4.3.1. Im, Peseran ve Shin (IPS) Birim Kök Testi	79
4.4.4. Panel Eşbütünleşme Testleri	80
4.4.4.1. Pedroni Panel Eşbütünleşme Testleri	81
4.4.4.2. Kao Panel Eşbütünleşme Testleri	83
4.4.5. Panel Eşbütünleşme Katsayı Tahmincileri	84
4.4.5.1. FMOLS ve DOLS Eşbütünleşme Katsayı Tahmincileri	84
4.5. ÇALIŞMANIN BULGULARI	85
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ	118

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Amacına göre doğrudan yatırımlar	19
Tablo 2: Çok Uluslu şirketlerin Olumlu ve Olumsuz Etkileri	24
Tablo 3: Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerinde Etkili Olan İtici ve Çekici Faktörler	29
Tablo 4: Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler	30
Tablo 5: Ev Sahibi Ülke Açısından Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyici Faktörleri	31
Tablo 6: Ekonomik Büyüme Teorileri ve Başlıca Özellikleri	43
Tablo 7: Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik büyüme ilişkisi İle İlgili Ampirik Literatür.....	53
Tablo 8: Karbondioksit Emisyonu ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle İlgili Ampirik Literatür.....	61
Tablo 9: Ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu ilişkisi İle İlgili Ampirik Literatür.....	67
Tablo 10: Panel Veri Setinde Yer Alan BRICS Ülkeleri	71
Tablo 11: Panel Veri Setinde Yer Alan MINT ülkeleri	71
Tablo 12: Pedroni Panel Eşbütünleşme İstatistikleri	82
Tablo 13: Yatay Kesit Bağımlılığın Test Sonuçları	85
Tablo 14: IPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları	85
Tablo 15: Pedroni Panel Eşbütünleşme Doğrudan Yabancı Yatırımlar - Ekonomik Büyüme Testi Sonuçları.....	86
Tablo 16: Pedroni Panel Eşbütünleşme Doğrudan Yabancı Yatırım-Karbondioksit Emisyonu Testi Sonuçları	86

Tablo 17: Pedroni Panel Eşbütünleşme Ekonomik Büyüme- Karbondioksit Emisyonu Testi Sonuçları	87
Tablo 18: Kao Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları	87
Tablo 19: Eşbütünleşme Katsayı Tahmincisi Sonuçları	88

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Yabancı Sermaye Çeşitleri	6
Şekil 2: Doğrudan Yabancı Yatırım Türler	14
Şekil 3: Yatay Yatırımlar.....	17
Şekil 4: Dikey Yatırımlar.....	18
Şekil 5: Çok Uluslu Şirket Sistemi	22
Şekil 6: Üretim İmkânları Eğrisi ve Ekonomik Büyüme.....	38
Şekil 7: İçsel Büyüme modelinin belirleyicileri	47
Şekil 8: İçsel Büyüme Modelleri ve Varsayımları	48

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin önündeki en önemli engellerden biri sermaye yetersizliğidir. Ekonomik büyümeyi sağlamak için gerekli olan yatırımları finanse edecek gücü bulunmayan ülkeler ekonomik büyüme olarak gerilerde kalmaya mahkûm olmaktadır.

Küreselleşme hareketleri ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırım kavramını ön plana çıkarmış, ucuz iş gücü nedeniyle çok uluslu şirketler sınır ötesi ülkelere sermayelerini kaydırarak, yatırımlarını geliştirmekte olan ülkeler üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Doğrudan yabancı yatırımlar yatırımcı için olduğu kadar yatırımın yapıldığı ülke içinde oldukça avantajlara sahiptir. Sermaye yetersizliği yaşanan ülkeler için yarattığı ek kaynak bakımından adeta bir can simidi özelliği görmektedir ve oldukça önemlidir. Doğrudan yabancı yatırımlar sermaye kıtlığına çare olmanın yanı sıra ev sahibi ülkede yeni üretim tesisler kurulması, istihdam, yatırımcıların getirdikleri yeni teknolojiler, bilgi birikimi, yönetsel beceriler ve ev sahibi ülkede üretilen ürünlerin dünya pazarına yayılmasına kadar birçok avantajlara sahiptir.

Doğrudan yabancı yatırımların sağladığı avantajların yanında bir takım dezavantajlara da sahiptir. Özellikle egemen konumlarını sürdürmek isteyen gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkelere yetişebilmek, onlarla rekabet edebilir konuma gelebilmek için çaba sarf eden geliştirmekte olan ülkeler, tüm güçleriyle çevresel bozulma pahasına kalkınma, üretme, tüketme yarışına girmişlerdir. Bu sebeple ekonomik büyümeyi sağlama gayesinde olan geliştirmekte olan ülkeler, doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekebilmek için çevresel politikaları esnetmekte ve çevreci politika uygulamaktan kaçınılmaktadırlar. Doğrudan yabancı yatırımların yarattığı olumlu ekonomik etkiler nedeniyle doğal çevrenin kirlenmesi görmezden gelinmekte ve bu da beraberinde çeşitli çevresel sorunları getirebilmektedir. Ülkelerin büyüme hedeflerini gerçekleştirmenin yansırı çevre ile ilgilide tasarruflarda bulunması gerekmektedir. Çünkü bozulan çevrenin tesisi zaman alan maliyeti yüksek olan bir süreçtir.

Bu çalışmada, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye) ülkeleri için doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde yatırım kavramı, yabancı sermaye kavramı, doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları ile çok uluslu şirketler, doğrudan yabancı yatırımların ekonomik etkileri, Dünya ekonomisinde gösterdiği gelişimden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde ise ekonomik büyüme kavramı, ekonomik büyümenin özellikleri, kaynakları, ölçülmesi ve ekonomik büyüme modelleri ele alınarak incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi, karbondioksit emisyonu ve doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisi ve ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu ilişkisi açıklanmış, literatürde yapılan çalışmalar ayrı ayrı incelenerek kronolojik sıralama ile sunulmuştur.

Son olarak dördüncü bölümde çalışmada yer alan ampirik analizin bulgularına yer verilmiştir. 1992-2013 dönemi BIRCS ve MINT ülkelerinin verileri kullanılarak doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve karbondioksit arasındaki ilişki incelenmiştir. Değişkenler arasında ilişkiyi analiz etmek için Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri uygulanmıştır ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

1.1. Yatırım Kavramı

Sözlük anlamıyla, yatırım “Millî ekonominin veya bir ticaret kuruluşunun üretim ve hizmet gücünü artırıcı nitelikte olan aktif değerlerine yapılan yeni eklemeler” ve “Bir çıkar veya kazanç sağlamak için yapılan davranış”(TDK, 2016) olarak tanımlanmaktadır. “Yatırım” kavramının tanımına bakıldığında, bakış açısına göre önemli farklılıklar söz konusudur.

Genel anlamda bakıldığında ise yatırım, bir dönem içerisinde ithal edilen ya da üretilen malların, gelecek döneme aktarılması için bu malların tüketilmeyen ya da ihraç edilmeyen kısmıdır (Ayanoğlu vd., 1996: 56). Aynı açıdan, ülkenin üretim gücüne yapılan eklemelerde, yatırım olarak tanımlanmaktadır (Güvemli, 2001: 3).

Ekonomik açıdan ise yatırım, bir ekonomide belirli bir dönem içerisinde üretim araçları toplamını yani sermaye stokunu artırmak için yapılan harcamalardır. Yatırım gelecekteki tüketim miktarını artırabilmek için aktüel tüketimi kısmayı gerektirir (Arıkan, 2006: 3; Samuelson ve Nordhaus, 1998: 397). Örneğin yeni bir köprü yapmak, yeni bir tesis kurmak birer yatırımdır. Yapılan harcamanın yatırım niteliği kazanabilmesi için üretim kapasitesini artırmaya yada yeni bir sermaye malının sağlanmasına yönelik olmalıdır. Sermaye stokunda meydana gelen değişikliklere net yatırım denir. Net yatırım pozitif yönlü olabileceği gibi, negatif veya sıfır da olabilir (Erdoğan, 2012: 1).

Net yatırımın negatif bir değer alması mevcut yatırımın çözülmesidir. Pozitif değer alan yatırımlar ise genişleme yatırımı olarak tanımlanır, diğer bir deyişle dönem başındaki sermaye stokunun üstüne çıkan yatırımlara genişleme yatırımları, mevcut sermaye stokunda meydana gelen hasar, aşınma, eskime (amortisman) ve teknolojik açıdan modası geçen kısımların yenilenmesi ve değer kaybının giderilmesi için yapılan bu tür yatırımlara ise yenileme yatırımları denir. Bu yatırımlar aynı zamanda değer kaybını azaltırken üretim kapasitesinde net bir artış sağlarlar. Yenileme yatırımları ile net yatırımların toplamı, gayri safi (brüt) yatırımlar olarak tanımlanmaktadır (Karluk, 2002: 745-746). Buna ek olarak mevcut bir bina, tesis yada fabrikanın alınması ekonomik bakımdan yatırım olarak değerlendirilemez. Sanılanın aksine yatırım değil bu sadece bir

devirden, yönetim değişikliğinden ibarettir (Seyidoğlu, 2002: 712). Benzer şekilde hazine bonusu, hisse senedi gibi varlık alımı da yatırım olarak değerlendirilmez, bu tür yapılan yatırımlar finansal yatırımlar olup bir değer yaratma söz konusu değildir. Kişiler sadece ellerindeki varlığın niteliğini değiştirmektedir. (Arıkan, 2006: 3-4)

1.2. Yabancı Sermaye Kavramı ve Türleri

Yabancı yatırımların tarihsel süreci incelendiğinde oraya çıkışı iki özellik taşır. Bu özelliklerden birincisi; yabancı yatırımların önceleri gelişmiş ülkelerden, az gelişmiş ülkelere doğru yöneldiği ve sömürgeciliğin bir başlangıcı olduğu izlenimi vermektedir. Bu özelliğiyle, yabancı yatırımların girdiği ülkenin sömürgeleştirilmesinde önemli bir rol oynadığını görülmektedir (Açıkalın ve Ünal, 2009: 5). İkinci özellik ise şu şekilde açıklayabiliriz, günümüzde küreselleşme ile dünyamızda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Özellikle teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin sağladığı imkanlar, sermayenin ivme kazanarak, yatırım ve üretim faaliyetlerinin büyük değerlere ulaşmasını sağlamıştır. Bu değişim sürecine ayak uydurmaya çalışan, tasarruflarının yetersizliği nedeniyle iktisadi büyüme hedefini gerçekleştirmeyen gelişmekte olan ülkelerin dikkatlerini yabancı tasarruflara özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına verdiği görülmektedir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 5).

Ülke ekonomisine, yabancı sermayenin çekilmesindeki amaç ekonomik kalkınmayı sağlamak için dış kaynaklardan, sermayenin bir bölümünün temin edilmesidir. Bu bakımdan yabancı sermaye kısa vadede ekonomiye rahatlık sağlayacak bir araç niteliği taşır (İMKB, 1994: 6). Ayrıca petrol ve maden gibi günümüzün vazgeçilmez enerji kaynakları da söz konusu yabancı yatırımları az gelişmiş yada gelişmekte olan ülkelere çekmektedir (Açıkalın ve Ünal, 2009: 5).

Gelişmekte olan ülkeler açısından yabancı sermaye yatırımlarının önemi her yıl artış göstermektedir. Bu artışın sebebi yabancı sermaye yatırımının yapılacağı ülkeye sağladığı avantajlardır bu avantajları incelediğimizde bunların en başında ilave dış kaynağın gelişini görürüz. Bu kaynak yatırımcının ülkeye getirdiği sermaye olsun veya elde ettiği kârlar ile yeniden yatırım yapması olsun yatırımın yapıldığı ülkenin üretim kapasitesinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler yabancı sermaye yatırımlarını kendilerine çekebilmek için büyük bir çaba göstermektedirler (Bal ve Göz, 2010: 451).

Doğrudan yabancı yatırım teriminde geçen yabancı kelimesi ise bir ülkenin milli sınırları dışında olmak manasına gelmektedir. Doğrudan kelimesi ise sermaye ile birlikte değişen ölçüde teknoloji, işletmecilik bilgisi ve teknik bilginde (know-how), ülkeye geldiğini açıklamaktadır. Dar anlamda, yabancı sermaye kavramı, bir ülkedeki mevcut sermaye stokuna başka bir ülkenin sahipliğini ifade etmektedir (Karluk, 2013: 755).

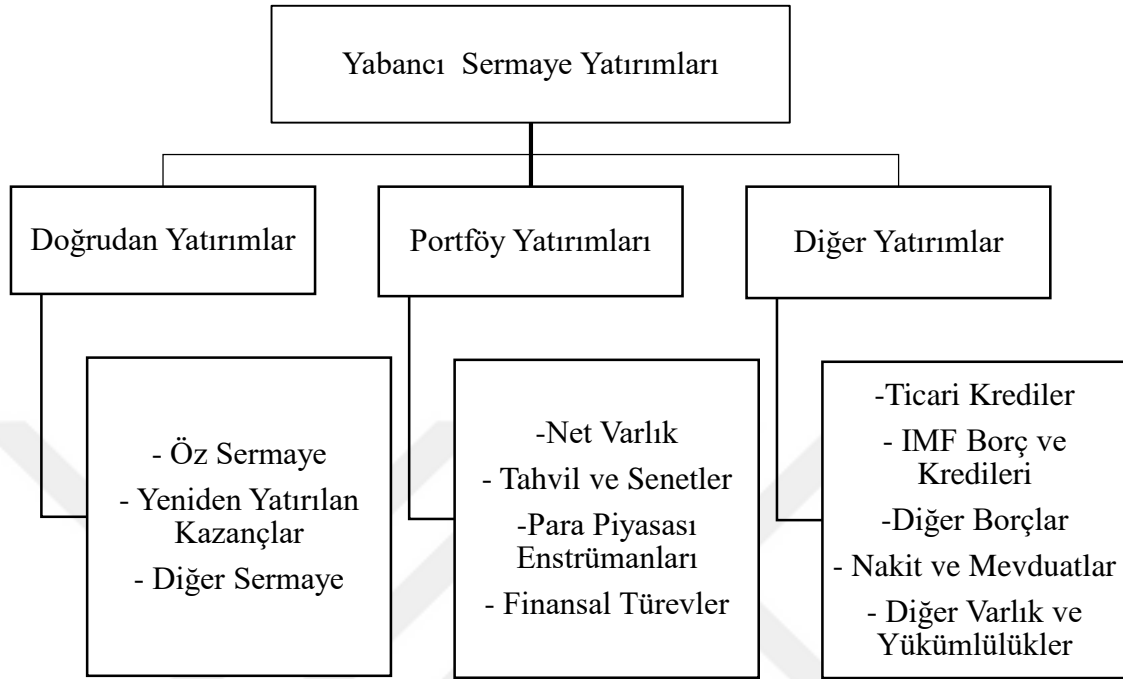
Geniş anlamda ise bir ülkenin karşılığını ileride farklı biçimlerde ödemek üzere, diğer ülkelerden temin ettiği, kısa sürede ekonomik gücüne ekleyebileceği mali veya teknolojik her türlü kaynağı içermektedir (Uras, 1979: 27).

Bir başka tanıma göre ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yabancı sermaye yatırımlarının özel bir türüdür ve yabancıların başka ülkelerde fiziki ekonomik varlıklar üzerinde kalıcı menfaat elde etmek amacıyla, denetim sahibi olarak tam veya kısmi mülkiyet hakkı ile sonuçlanan yatırımlardır (Şahinöz, 1998: 333). Kalıcı menfaat kavramı, yatırım ve yatırımın kontrolü mevzularında yabancı sermaye yatırımcısı ile uzun süreli bağımlılığı ifade eder. (Batmaz ve Tekeli, 2009: 6).

Yabancı yatırımların türlerine baktığımızda, ödemeler bilançolarında özelliklerine göre ayrıştırıldığını görebiliriz. Uluslararası Para Fonu (The International Monetary Fund: IMF), ödemeler bilançosunu hazırlarken stoklar ile işlemler (akımlar) arasında ayırım yapmaktadır (IMF, 2016: 3). Yapılan bu ayırma göre iki ayrı bilanço tutulmakta ve bunlardan birincisi Ödemeler Dengesi Akımları (Balance of Payments Flows) adını alırken ikincisi, Dış Finansal Varlıklar ve Yükümlülükler Stoku (Stocks of External Financial Assets and Liabilities) olarak adlandırılmaktadır (Demirel, 2006: 6).

Yabancı yatırımlar; doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer yatırımlar olmak üzere Ödemeler Dengesi Akımları bilançosunun altındaki finans hesabı içerisinde yer almaktadır (IMF, 1996: 5).

Şekil 1. Yabancı Sermaye Çeşitleri

Kaynak: (IMF, 1996: 107-127). “Balance of payments textbook”

1.2.1. Portföy yatırımları

“Yatırım genel olarak sermaye ve/veya servet birikimine ilave yapmak amacıyla gerçekleştirilen her türlü faaliyet olarak tanımlanabilir. Portföy ise servetin oluşturulma şekli olup, geniş anlamıyla bir kişinin ya da kuruluşun sahip olduğu varlıkların tümünü ifade eder. Dar anlamıyla portföy ise para ve sermaye piyasası araçları ile kıymetli madenlerden oluşan varlık grubudur” (SPK, 2016).

Yabancı sermaye akımlarından biri olan portföy yatırımları, tasarruf sahiplerinin uluslararası sermaye piyasalarında kazanç elde edebilmek amacıyla belirli riskleri üstlenerek hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmalarıdır (İMKB, 1994: 8). Ancak portföy yatırımları, yatırımın yapıldığı ülkede herhangi bir ekonomik, politik istikrarsızlık veya risk gördükleri anda kolaylıkla ülkeyi terk edebilmektedir (Alagöz, vd., 2008: 83).

Tanımdan anlaşılacağı üzere portföy yatırımlarında, yatırımcılar firmanın yönetiminde pay almaksızın hisselerine sahip olurlar. Ancak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yabancılar firma yönetiminde söz sahibidir ve %50'den fazla hisseye sahip olarak yönetimi ellerinde bulundururlar (Soytürk, 1988: 203). Bu yüzden portföy yatırımcısı, temsil yetkisinin kısıtlı olmasından dolayı portföy yatırımlarını doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına göre daha az etkin şekilde yönetir (Goldstein ve Razin, 2002: 4).

Portföy yatırımları menkul kıymet alımı şeklinde yapılan ve yatırımın yapıldığı ülkenin üretim kapasitesinde artışa neden olmayan yatırımlardır. Ayrıca söz konusu ülkede yeni bir firma kurulması yada mevcut bir firmaya sermaye yatırarak büyütülmesi gibi bir durum söz konusu olmadığından bu tip yatırımlarda teknoloji transferi, yönetim bilgileri ve ticari sırlar gibi faydaların aktarılması söz konusu değildir. Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına “doğrudan” niteliğini veren, yatırımın yapıldığı ülkeye yönelik teknoloji, teknik bilgi ve işletmecilik bilgisi transferi bu yatırım türünde söz konusu olmayıp, sadece nakdi olarak sermayenin girişi söz konusudur (Şirin, 2005: 75).

Yabancı portföy yatırımcılarının temel amacı yapmış oldukları yatırımda, hisselerini satın aldıkları kuruluşların kârından kısa dönemde yararlanmaktır. Dolayısıyla uzun vadede bu kuruluşların göstereceği gelişim yatırımcı açısından önem arz etmemektedir (Karluk, 2013: 759).

Portföy yatırımlarının özelliği ticarete konu olan ve ticareti yapılan enstrümanlardan oluşmasıdır. Bu özelliği ile portföy yatırımları, yatırımcısına vade sonunu beklemeksizin bir portföy yatırımından diğerine kayma şansı tanır. İşte bu yüzden portföy yatırımı yapan yatırımcılar, doğrudan yabancı yatırım yapan yatırımcılara göre getiri oranındaki değişmelere karşı daha fazla duyarlıdırlar (Demirel, 2006: 7).

Portföy yatırımlarını incelediğimizde I. Dünya Savaşına kadar, uluslararası sermaye akımlarının içerisinde büyük bir paya sahip olduğunu görürüz. Savaştan sonraki dönemde ise uluslararası sermaye akımlarının miktarında düşme yaşanırken akımların bileşiminde de değişiklik oldu. Diğer bir ifade ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının payı artarken, portföy yatırımlarının payı azaldı (Seyidoğlu, 1993a: 569).

Savaştan sonraki süreçte ise savaş öncesi dönemi tekrar canlandırmak için faaliyette bulunmuş, bu dönemde gelişmiş ülkelere, az gelişmiş ülkelere doğru doğrudan özel yatırımlar şeklinde sermaye akımları olmuş, gelişmiş ülkelere, diğer sanayileşmiş ülkelere ise kısmen portföy veya yatırım şeklinde gerçekleşmiştir (Bulutoğlu, 1970: 50).

Görüldüğü üzere İkinci Dünya savaşından önce sermaye akımları genelde portföy yatırımları şeklinde gerçekleşmiş ancak İkinci dünya savaşından sonra teknoloji ve işletmecilik bilgisinin gelişmesiyle doğrudan yatırımlar önem kazanmıştır (Şahin, 1975: 12).

1.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırım, şirketlerin merkezlerinin bulunduğu yer dışındaki ülkelere üretimlerini yaymak üzere, üretim tesisi satın almaları veya yeni bir üretim tesisi kurmaları yoluyla yaptıkları yatırımlardır (Seyidoğlu, 2003b: 718). Bu yatırımlar beraberinde teknolojiyi, işletmecilik bilgisini ve yatırımcının kontrol yetkisini yatırımın yapıldığı ülkeye götürmektedir (Şahin, 1975: 12-13).

Ekonomi literatüründe doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili bir çok tanım bulunmaktadır. Başka bir tanıma göre ise, başka bir ülkede bir firmayı satın alarak veya mevcut bir firmanın sermayesini artırarak ya da kuruluş sermayesini sağlayarak yeni bir firma kurma yoluyla; yatırımı yapan firmalar tarafından başka ülkede bulunan firmalara beraberinde teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de götürerek yaptığı yatırım türüdür. Doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkeden diğer bir ülkeye herhangi bir piyasa işlemi olmadan, ülkeler arasında sermayenin transfer edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Karluk, 2003: 486). Kısaca doğrudan yabancı yatırım bir ülkeden başka bir ülkeye transfer edilen sermayenin yatırımın yapıldığı ülkede, üretime dönüşmesidir (Özer, 1993: 125).

Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 2005 yılı Yabancı Sermaye Raporunda ise yabancı sermaye şu şekilde tanımlanmıştır:

“Doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı tarafından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,

- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),
- Makine ve teçhizat,
- Sınai ve fikri mülkiyet hakları,
- Yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kar, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,
- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar,gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla, yeni şirket kurmak ve şube açmak, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi, menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmak şeklinde ifade edilmektedir.”

OECD’ ye göre ise yabancı sermaye yatırımlarının bir türü olan doğrudan yabancı yatırım, bir ülkede ki yatırımcının, başka bir ülke ekonomisindeki, işletmenin yönetimine sahip olmak yada yönetiminde söz sahibi olabilmek amacıyla o işletmeye uzun süreli yatırımlar yapmasıdır. Yatırımların uzun süreli ve yatırımın yapıldığı işletmenin oy hakkının %10’unun yatırımcının elinde olması, yatırımların işletmenin yönetiminde söz sahibi olmak için yapıldığının göstergesidir. (OECD, 2008: 17).

IMF tarafından ise doğrudan yabancı yatırımları, bir ülkedeki yatırımcının, başka bir ülkedeki yatırımların yapıldığı şirketin, yönetimini kontrol altına alması veya yönetiminde önemli derecede söz sahibi olması şeklinde açıklanmıştır. Yapılan yatırım ile şirketin %50’sinden fazlasına sahip olmak, şirketi kontrol etmek anlamına gelirken , şirket yönetiminde %10’dan fazla oy hakkına sahip olmak ise önemli derecede şirketin yönetiminde söz sahibi olunmasını ifade etmektedir (IMF, 2009: 100-101).

Gelişmekte olan ülkeler açısından tasarruf açığını kapatmasının yanında, doğrudan yabancı yatırım, yapıldığı ülkeye rekabet unsurunu da beraberinde götürmektedir. Bu yönüyle doğrudan yabancı yatırımlar, tahvil ve hisse senedi gibi yatırım araçları ihraç ederek uluslararası piyasalarda satmak ve çeşitli kredi araçlarından yararlanmak şeklinde görülen diğer uluslararası sermaye akımlarından ayrılmış olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, ilgili ülkeden hemen çıkamayacakları için ülke riskini de üstlenmektedirler. Bu nedenle, yatırımların yapılacağı ülkenin makroekonomik verilerini ve geleceğe ilişkin beklentilerini çok iyi analiz ederek minimum risk almaya çalışmaktadırlar (Tuğlu, 2003: 105).

Günümüzde tüm ülkeler, hızla kalkınabilmek için yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler özellikle doğrudan yabancı yatırımları ülkelere çekerek, rekabet güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Ancak geçmişte bakıldığında gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlara karşı, genel olarak bir şüpheli yaklaşım var olmuştur. Gelişmiş ülkelerin tamamına yakını doğrudan yabancı yatırımları ülkelere çekebilmek için politika ve teşviklerle büyük çaba sarf etmişler ancak bu konuda ihtiyatlı bir politika izlemişlerdir. Çünkü yabancı yatırımlarla birlikte ülke egemenliklerinin tehlikeye gireceğini, orta ve uzun vadede yatırımların, gelirden çok döviz çıkışına yol açacağını ve bu sebeple yabancı yatırımların sömürgeciliğin bir aracı olduğunu düşünmüşlerdir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmı bu önemli dış finansman kaynağından mahrum kalarak yeterli ölçüde yararlanamamıştır (Bal ve Göz, 2010: 453).

Özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren ekonomik alandaki değişim, ülkelerin karşılıklı birbirlerine ihtiyaç duymalarına yol açmış, dış dünyaya kapalı ekonomik politikaların ülkeler tarafından izlenmesi zorlaşmış, ekonomik kalkınma, büyüme ve yüksek refah düzeyine ulaşmak için, hem ülkeler açısından hem de firmalar açısından eski kurallar geçerliliğini yitirmiştir. Bu değişimi zorunlu kılan faktörler ise; küreselleşme ile birlikte gelen rekabet, teknolojik gelişmeler ve liberalizasyon gibi unsurlardır. Uluslararası sermaye akımlarının bir türü olan doğrudan yabancı yatırımlar, üretime dönük yapıları ile yatırım yapılan ülkeye kaynak girişi ile birlikte teknoloji, yönetim bilgisi ve ticari sırların da transferini sağlamıştır. Bu nedenle, ülkeler doğrudan yatırımları kendilerine çekebilmek amacıyla, yatırım ortamının iyileştirilmesine oldukça önem vermektedir (Erçakar ve Karagöl, 2011: 6).

Ülke ekonomilerinin 1980'li yıllarda artan bir şekilde dışa açılması, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirmelerin yaygın hale gelmesi, firma devirlerine ve birleşmelerine yönelik yapılan teşvik edici düzenlemeler yabancı sermaye yatırımlarının ivme kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca 1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliğinin dağılması ve Çin'in artan ölçüde Dünya ekonomisine entegre olma çabaları yabancı sermaye yatırımlarının hızlanmasında etkili olmuştur (Yükseler, 2005: 4).

1990'lı yıllarda küreselleşme ve ekonomilerin gelişmesiyle, libelleşme faaliyetleri sermaye akımlarında önemli miktarda artışa neden olmuştur. Gelişmekte olan

ülkelerin birçoğu uluslararası yabancı sermaye akımlarından daha fazla pay alabilmek için çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Birleşmiş Milletlerin yaptığı bir araştırmaya göre gelişmekte olan ülkelerin 1990'lı yıllarda yatırım iklimiyle ilgili yaptıkları düzenlemelerin (toplam 750 adet) %94,2'si doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile alakalı olmuştur (DPT, 2000: 4-15).

Görüldüğü üzere doğrudan yabancı yatırımların önemi ülkeler tarafından 1990'lı yıllarda anlaşılmaya başlanmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların bu derece önemli hale gelmesinin nedenleri ise Dunning, tarafından şu şekilde sıralanmıştır ;

Ülke perspektifi açısından;

- Liberal piyasa mekanizması.
- Ekonomik hareketlerin küreselleşmesi.
- Kıymetli varlıkların artan hareketliliği.
- Gelişmede havalanma (take-off) aşamasına gelen ülke sayısının artması.
- Gelişmiş ve yeni sanayileşmekte olan ülkelerin ekonomik yapıları arasında yakınlaşma.
- Doğrudan yabancı yatırımların fayda ve maliyetlerinin hükümetler tarafından daha iyi değerlendirilmesi.

Firma perspektifi açısından;

- Küresel piyasalara erişim ihtiyacının artması.
- Mevcut kaynaklardan en ucuz girdi sağlamak için oluşan rekabetçi baskılar.
- Bölgesel entegrasyonun daha fazla etkinlik arayışındaki yatırımları hızlandırması.
- Taşıma maliyetlerinin düşmesi ve sınır ötesi ticaret iletişiminin büyümesi.
- Lider firmalar arasında rekabetin artması.
- Doğrudan yabancı yatırımlar için yeni bölgesel fırsatların ortaya çıkması.
- Ekonomik tecrübelerden, yabancı kaynaklardan, teknoloji ve örgütsel yeteneklerden faydalanmayı sağlar
- Küreselleşme ve lokalleşmenin avantajlarını daha iyi dengeleme ihtiyacı.
- Yeni teşvikler yabancı firmalarla ortaklık sağlar.
- Özellikle kâr ve maliyet konularında önemli değişiklikler olmuştur (Dunning 1994: 3).

2001 yılına bakıldığında ise doğrudan yabancı yatırım kanunlarında, 71 ülke tarafından 208 değişikliğe gidilmiş ve bunlardan 194'ü (% 93) doğrudan yabancı yatırımları daha fazla çekebilmek için yapılmıştır. Bu politika değişikliğinde bu ülkelerin birçoğunun dış borçlanmalarını ve kredi faizlerini ödeyememeleri etkili olmuştur (Erçakar ve Karagöl, 2011: 8; UNCTAD, 2003: 21).

Günümüz ekonomisinin değişen şartları ile birlikte yabancı sermaye akımlarının olumlu tarafları ortaya çıkmıştır. Yabancı sermaye, günümüzde gelişmiş ülkeler ve sermaye ihraç eden ülkelerin başta ekonomik olmak üzere siyasi desteği, tanıtım, çevreyi koruma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi artı faktörleri de beraberinde getirmiştir. Doğrudan yatırımı etkileyen birden çok faktör ve bunlarla ilgili yapılmış literatür çalışması bulunmaktadır. Doğrudan yatırımlar ile işgücü piyasası, ekonomik istikrar ve politik çevre, döviz kuru, ücretler, gelir dağılımı, vergi ve finans politikaları ile evsahibi ülkedeki milli gelir, vb. kalemler arasındaki ilişkiler bu faktörlere örnek olarak gösterilebilir (Açıklın ve Ünal, 2009: 11).

Gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı yatırımları ekonomik gelişmeleri açısından, spekülative akımlara oranla daha çok tercih etmektedirler. Yaşanan mali krizlerin altında, finansal akımların yıkıcı etkilerinin yattığına dair eleştiriler giderek artmakla birlikte, doğrudan yatırımların yöneldikleri ülkelerde ki büyüme, teknoloji transferi ve iş gücünün gelişmesi gibi faydalarının olduğu düşüncesi doğrudan yabancı yatırımlara olan talebi artırmaktadır. Ülkelere gelen doğrudan yabancı yatırımlarla egemenliğin kaybedilmesi, yerli üreticinin rekabet gücünün azalması ve pazarlarda büyük işletmelerin hakimiyetinin artması gibi olumsuz yönler, gündemde sıcaklığını korumakla birlikte yine de ülkeler işsizliğin önlenmesi, teknolojik ilerleme gibi nedenlerle doğrudan yabancı yatırımları istemektedir. Son yıllardaki likitide bolluğunda bu isteğin temel nedenlerinden birisidir (Yıldırım, 2008: 13).

Doğrudan yabancı yatırımlar, sınır ötesi sermaye hareketleri olarak Merkez Bankası ödemeler dengesinde görünür. Gelişmekte olan bir ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımın miktarı ödemeler bilançosundan hesaplanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar pek çok farklı şekilde ülkeye girebilir:

- Şirketlerin birleşmesi ve satın alınması,
- Özelleştirme yoluyla gerçekleşen yatırımlar,

- Ortak girişimler, stratejik ortaklıklar, lisans verme ve diğer yatırımlar,
- Sabit sermaye yatırımları,
- Mevcut operasyonların genişletilmesi (Çapraz ve Demircioğlu, 2003: 16).

Doğrudan yabancı yatırımlar günümüzde, uluslararası sermaye akımları içerisinde en fazla paya sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımlar bazı dönemlerde portföy yatırımlarının gerisinde kalmış olsada yatırımın yapıldığı ülke de çok daha uzun süreli kalması ekonomik büyümeye katkıda bulunması ve istihdam oluşturması nedeniyle doğrudan yabancı yatırımlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından tercih sebebi olmaktadır (Erdoğan, 2012: 3). Gerek doğrudan yabancı yatırımların; gerekse, portföy yatırımlarının, ev yatırımın yapıldığı ülke ekonomilerine tartışmasız bir çok faydası bulunmakla birlikte, bu iki yatırım türünün birbirinden ayrıldığı noktalarda vardır (Açıkalin ve Ünal 2009: 11). Seyidoğlu, doğrudan yabancı yatırımları, portföy yatırımlarından ayıran belli başlı özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

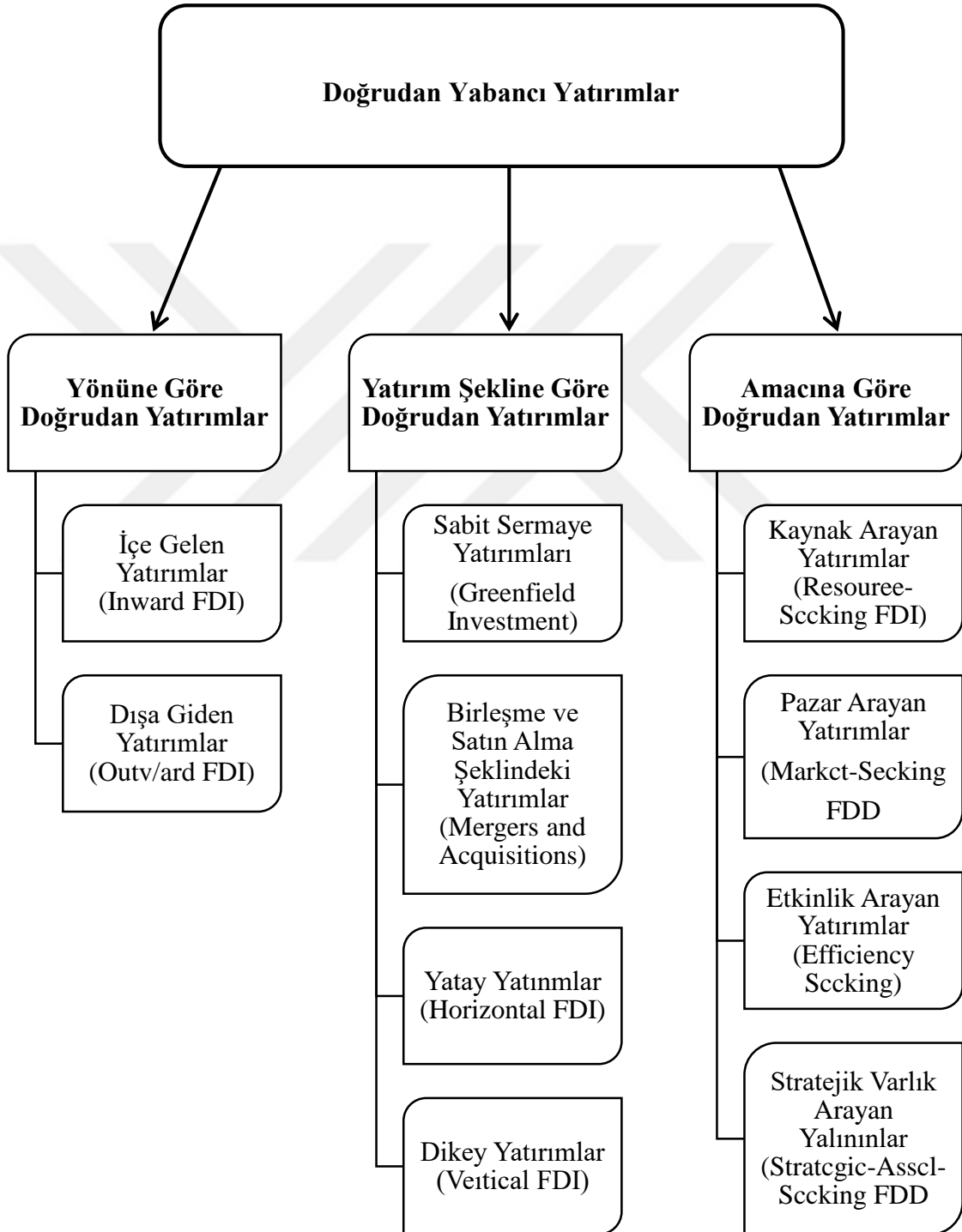
- Doğrudan yabancı yatırımlarda yatırımı yapan şirket, yatırım ve üretim süreçlerini tamamen kontrol eder. Denetim açısından üst yönetim kadroları yatırımı yapan şirket tarafından seçilir. Portföy yatırımlarında ise bir şirketin pay senetlerini yada tahvillerini satın almak şirketin yönetim kademesine doğrudan katılım ve kontrol hakkı tanımaz. Pay senetlerine yatırım yapmak suretiyle genel kurulda oy kullanma hakkına sahip olmak da şirket yönetimine doğrudan katılma anlamına gelmez.
- Doğrudan yabancı yatırımlarda, yatırımcı sermayesi dışında yatırım yaptığı ülkeye teknoloji, makine donanımı ve işletmecilik bilgisini de götürür. Portföy yatırımlarında ise yatırımcının tek katkısı sermaye ile sınırlıdır.
- Doğrudan yabancı yatırımların tamamına yakını çok uluslu şirketler tarafından yapılırken, Portföy yatırımları ise gerçek kişiler ve kurumsal yatırımcılar tarafından da yapılabilmektedir (Seyidoğlu, 1993a: 568-569).

Doğrudan yabancı yatırımlar, çok uluslu şirketlere mahsus bir kavram olduğu için, doğrudan yabancı yatırımlar özelindeki bir teori doğal olarak çok uluslu şirketler için de geçerli bir teori olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar basitçe bir sermaye transferi değil daha çok bir şirketin kendi ülkesi sınırları dışına uzanıp genişlemesidir (Arıkan, 2006: 22)

1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Türleri

Doğrudan yabancı yatırımlar; yatırımların yönü, şekli ve amacına göre Şekil 2’de ki gibi sınıflandırılabilir (Mucuk, 2011: 14-15).

Şekil 2. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

1.2.3.1. İe Gelen Yatırımlar

Yurtiçi kaynaklara yönelik, yabancı yatırımcılar tarafından yapılan yatırımlardır. Yatırımın yapıldığı ülkenin ekonomisine pozitif katkıları nedeniyle üzerinde fazlaca durulan doğrudan yabancı yatırım türüdür. ABD Ticaret Bakanlığı Uluslararası Ticaret Komisyonu tarafından bu tür yatırımların verimliliği artırarak toplumsal yaşam standartlarını da yükselttiği belirtilmiştir (Mucuk, 2011: 16).

1.2.3.2. Dışa Giden Yatırımlar

Gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomilerine önemli bir dış kaynak olarak ortaya çıkmıştır. Yerli şirketlerin doğrudan yabancı yatırım yolu ile sınır ötesine yaptıkları yatırım faaliyetleridir (Al-Sadig, 2013: 3)

1.2.3.3. Sabit Sermaye Yatırımları

Sabit sermaye yatırımı, doğrudan yabancı yatırım yapılacak ülkede yeni bir fabrika inşaa etme yoluyla veya mevcut fabrikayı genişletme gibi yeni bir işlem yapılması şeklindeki yatırım türüdür (Erdoğan, 2012: 12). Diğer bir ifade ile sabit sermaye yatırımları, ekonomideki reel sermayeyi artırmak için üretim faktörlerinin kullanılmasıdır. Makine, tesis, yol, köprü gibi yatırımlar bu sınıfa dahildir. Bir yatırımın ulusal sabit sermaye yatırımı olarak tanımlanabilmesi için Ulusal Hesaplar Sistemi'ne göre beş koşulu sağlaması gerekir. Bu koşullardan herhangi birini sağlamayan mal, yatırım malı olarak değerlendirilemez. Söz konusu koşullar şu şekilde sıralananılır:

- Mal, hane halklarının (tüketicici birimler) değil, firmaların (retici birimler) mülkiyetinde olmalıdır.
- Üretimde, mal aktif olarak rol almalıdır. Stokta sabit duran bir mal, sabit bir yatırım olarak kabul edilemez.
- Malın kullanım süresi bir yılı geçmiş olmalıdır.
- Tek kullanımlık mallar yatırım malı değildir. Mal sürekli aktif olarak kullanılmalıdır.
- Malın kendisinin de üretilmiş olması gereklidir (Arıkan, 2006: 12-13).

Bütün bu şartların yanısıra, Avrupa Bütünleştirilmiş Ekonomik Hesaplar Sistemi yatırım malları için belirli değer şartı getirmiştir. Belli bir değerin altında olan mal, yukarıda verilen beş koşulu taşısa da yatırım malı olarak kabul edilmemektedir.

1.2.3.4. Birleşme ve Satın Alma Şeklindeki Yatırımlar

Birleşme veya satın alma şeklindeki yatırımlar, sınır ötesindeki bir ülkede bulunan bir tesisi devralma yoluyla olur ve şirket satın alma veya şirket birleşmeleri şeklinde gerçekleşmektedir (Seyidoğlu, 2009c: 601). Şirket birleşmeleri eşit koşullar altında biri yerli diğeri yabancı olan iki şirketin bütünleşmesi, yani tek bir şirket haline gelmesidir. Şirket satın alma ise, yerli bir şirketin hisse senetlerinin tamamının veya büyük çoğunluğunun yabancı bir şirket tarafından alınarak yerli şirketin, yabancı şirket bünyesine katılması durumudur. Bu durum ev sahibi ülkenin sermaye stokunu artırmaz ancak işletmecilik bilgisi, teknoloji ve çok uluslu şirketlerin dış pazarlarından yararlanma gibi faydaları sağlar (Durgan, 2006: 8).

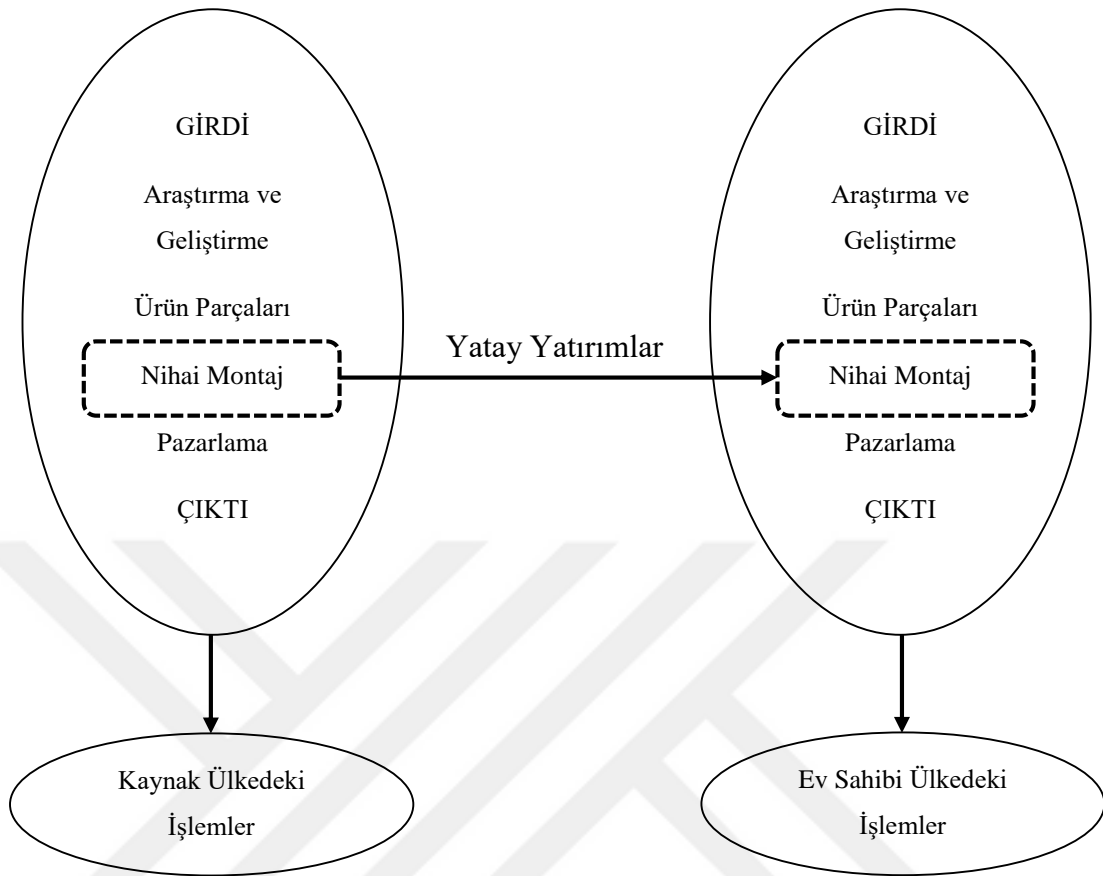
1.2.3.5. Yatay Yatırımlar

Yatay yatırımlar, yabancı yatırımcının kendi ülkesinde yaptığı üretimi aynı şekilde yabancı ülkede de gerçekleştirmesidir (Protsenko, 2003: 16).

Yatay yatırımlar ticaret engelleri ve ulaşım maliyetlerinin yüksek olması durumunda kullanılan yatırımlardır. Bu gibi durumlarda firmalar için hem kendi ülkelerinde hem de yurtdışında üretim tesisi kurmak en uygun çözüm olacaktır. Çünkü firma ülkesinde kurduğu yerel tesisleriyle yerel tüketicilere hizmet verirken, yurtdışında kuracağı tesis ilede yabancı tüketicilere hizmet sunarak ürünlerini ulaştırabilecektir. Bu sayede yerel pazarı dışında farklı pazarlarda satış imkanı bulacaktır (Hanson, 2001: 10).

Örneğin; BMW araçların montajını Almanya'da gerçekleştirir. Ancak aynı şekilde yatay yatırımlar sayesinde Türkiye, Japonya, ABD gibi ülkelerde de aynı işlemi gerçekleştirebilir (Peng, 2009: 181).

Şekil 3. Yatay Yatırımlar

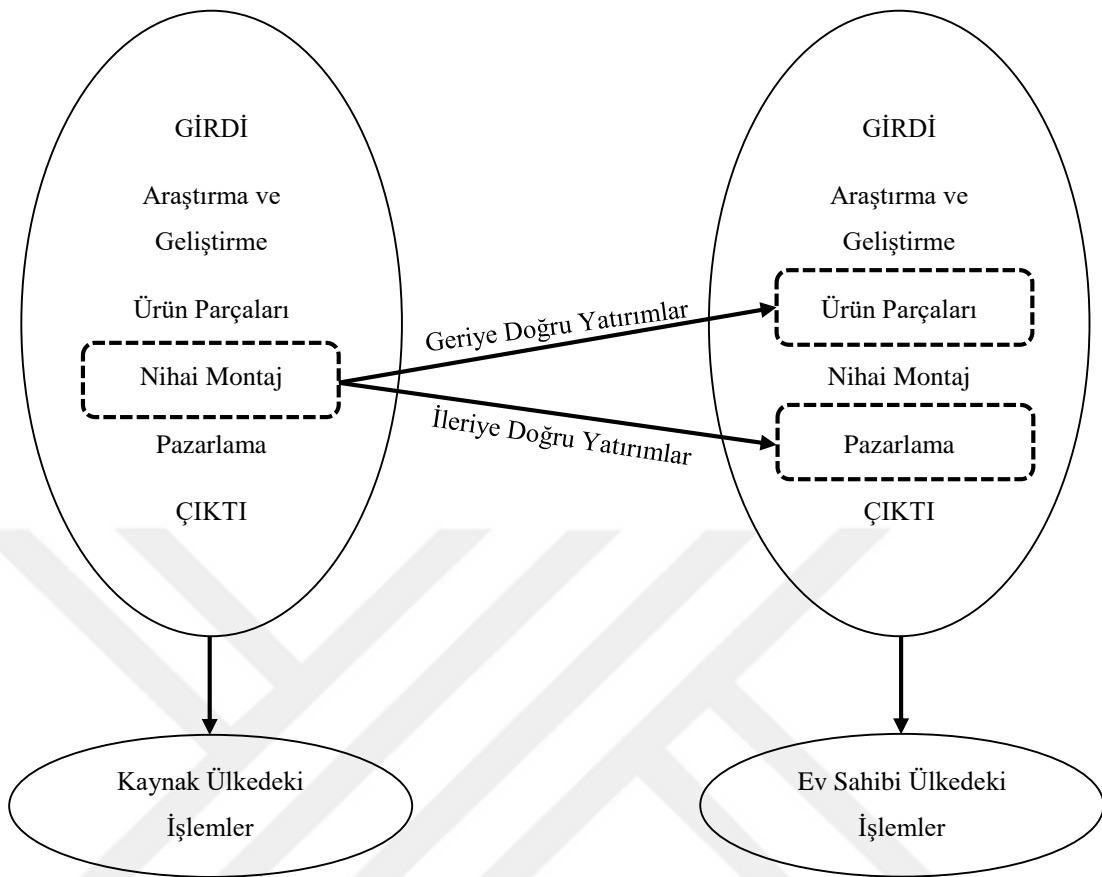

Kaynak: (Peng, 2009: 181). “Global Busines”

1.2.3.6. Dikey Yatırımlar

Dikey yatırımlar şirketlerin yabancı ülkelerde ara malları/girdi ve nihai malların üretimine yönelmesi olarak ifade edilebilir (Ishii, 2004: 3). Dikey yatırımlar, geriye doğru dikey yatırımlar ve ileriye doğru dikey yatırımlar olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Yurtiçi üretim süreci için gerekli olan doğal kaynak, ham madde gibi girdileri sağlayan sınır ötesindeki yabancı bir firmaya yapılan yatırımlar geriye doğru yatırımlar olarak nitelendirilir (Mucuk, 2011: 18). İleriye doğru yatırımlar ise, üretim yapan şirketin yabancı ülkelerdeki satış politikalarının düzenlenmesi veya bulunduğu ülkede pazarlamanın sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelere yatırım yaparak ürettikleri ürünleri yani çıktılarını satmasıdır (Bayraktar, 2003: 6).

Şekil 4. Dikey Yatırımlar

Kaynak: (Peng, 2009: 181). “Global Business”

1.2.3.7. Kaynak Arayan Yatırımlar

Kaynak arayan veya varlık arayan yatırımlar şirketlerin, kendi ülkelerinde mevcut olmayan hammadde, doğal kaynak ve düşük işgücü gibi kaynakları yatırım yapılan diğer ülkelerden sağlamasıdır (Sichei ve Kinyondo, 2012: 85).

1.2.3.8. Pazar Arayan Yatırımlar

Pazar arayan yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımların farklı piyasalara girmesiyle veya piyasalarda mevcut varlıklarını sürdürebilmek amacıyla hareket etmesi durumunda ortaya çıkar. Bu tür yatırımlar, savunma stratejisini daha çok benimser başka bir deyişle yeni bir piyasa keşfetme düşüncesinden çok mevcut piyasasını kaybetme korkusu daha ağır basar bu yüzden ki savunma yani elinde olanı koruma ön plandadır. Pazar arayan yatırımlara örnek olarak otomobil yedek parçaları üreten firmaların, otomobil üreticilerinin pazarlarına girme çabaları gösterilebilir (Durgan, 2006: 10).

1.2.3.9. Etkinlik Arayan Yatırımlar

Etkinlik arayan yatırımlarda şirketler coğrafi olarak dağılmış olan aktivitelerin ortak yönetiminden, ölçek ve kapsam ekonomilerinden yararlanarak etkinliklerini artırmayı amaçlamaktadırlar. (Sichei ve Kinyondo, 2012: 85). Bu tip yatırımlar, bölgesel entegre olmuş piyasalarda, özellikle Avrupa ve Asya’da yaygındır (Durgan, 2006: 10).

1.2.3.10. Stratejik Varlık Arayan Yatırımlar

Stratejik varlık arayan yatırımlar, rakiplerine karşı üstünlük kurmak için bir firmanın sahip olduğu temel üretim kaynaklarında ileride ortaya çıkabilecek kayıpları göz önünde bulundurarak bugünden yaptığı yatırımları ifade eder. Petrol üreticilerinin ihtiyaçları olmasa bile rakip firmalara karşı avantaj sağlamak için yaptıkları yatırımlar bu tür yatırımlara örnek olarak gösterilebilir (Mucuk, 2011: 21).

Doğrudan yabancı yatırımlar yapılan yatırımın amacına ve ev sahibi ülkede aranan niteliklere göre Tablo 1’de özetlenmiştir (Loewendahl ve Ertugal Loewendahl 2001: 17).

Tablo 1. Amacına göre doğrudan yatırımlar

Amacına Göre Doğrudan Yatırımlar	Ev Sahibi Ülkede Aranan Nitelikler
Kaynak Arayan Yatırımlar	• Hammaddeler • Düşük maliyet, vasıfsız işçi
Pazar Arayan Yatırımlar	• Piyasa büyüklüğü • Piyasanın büyüme oranı • Bölgesel ve küresel pazarlara erişim • Ülkeye özgü tüketici tercihleri • Piyasaların yapıları • Yerel iş hayatının gücü
Etkinlik Arayan Yatırımlar	• Emeğin üretkenliğine göre ayarlanmış kaynak ve varlık maliyetleri • Ulaştırma, nakliye ve ara ürünler gibi diğer girdi maliyetleri • Ölçek ekonomileri için bölgesel bir birliğe üyelik
Stratejik Varlık Arayan Yatırımlar	• Nitelikli işgücünün varlığı • Kaliteli üniversite ve araştırma kuruluşlarının varlığı • Nitelikli işçi arzının genişliği • Yenilikçi kapasite, teknolojik uyum, pazarlama ağları, teknik beceriler, iş ve kültürel yaklaşım ve kümelenmeleri içeren varlıklar • Ar-Ge ve Doğrudan yabancı yatırımlarda kümeler ve kritik büyüklükler

1.3. Çok Uluslu Şirketler ve Tarihsel Gelişimi

Çok uluslu şirketler birden fazla ülkede üretim ya da ticaret faaliyeti gösteren şirketlerdir. Bu şirketler bir başka tanımda ise doğrudan yabancı yatırım gerçekleştiren, birden çok ülkede katma değer yaratan yatırımları, faaliyetleri yöneten ve kontrol eden şirketlerdir. Şirketin faaliyette bulunduğu ülke sayısı ile uluslararasılık derecesi doğru orantıya sahiptir yani bir şirket ne kadar çok ülkede faaliyette bulunuyorsa o derece uluslararasılaşmıştır (Arıkan, 2006: 13).

Çok uluslu şirket, başka ülkelerde şubeleri bulunan ve bu şubelerin ana merkeze bağlı olarak faaliyet gösterdiği, ana merkez ve şubelerden oluşan bir bütündür. Şubelerin yönetimini ana merkez denetler, bir nevi sinir sistemi merkezi görevi üstlenir. Şubeler ise buna karşılık elde etmiş oldukları getirilerin tamamını veya bir bölümünü ana merkeze transfer ederler. Çok uluslu şirketler üretim faaliyetleri evrenselleşmiş aynı anda birden fazla ülkede üretim yapan çok büyük bir sermaye ve teknoloji gücünü temsil ederler. Farklı uyrakta teknik eleman, işçi ve yönetici istihdam ederler (Seyidoğlu, 1993a: 581).

Çok uluslu şirketlerin tarihsel olarak gelişimini inceleyen Richard Robinson, bu şirketler hakkında şu şekilde tanımlama yapmıştır (Robinson, 1972: 69);

1. Uluslararası Şirket: Bir ülkeye güçlü bir şekilde yerleştikten sonra merkezi yönetim sistemini esas alarak diğer ülkelere girmeye çalışan ve yerleşen şirkettir.

2. Çok Uluslu Şirket: Yöneticilerinin kar edebilmek için firma kaynaklarını ülke kimliklerini dikkate almaksızın dağıttıkları, yerli–yabancı faaliyet ayırımı bulunmayan şirkettir.

3. Uluslar Ötesi Şirket: Sınır ötesine geçebilen işletme anlamında olup, çokuluslu işletmelerin politik, ekonomik hatta ideolojik sınırlarla karşılaşmadığını veya bunları tanımadığını belirten, yönetimi farklı uluslardan gelen kişilerden olan, çokuluslu bir şirket gibi kabul edilen firmadır.

4. Uluslar Üstü Şirket: Hiçbir ülkeye tabi olmayıp, şirketin uluslararası bir anlaşma ile kurulup, bir kuruluş nezdinde tescil edilerek, denetiminin de bu kuruluş tarafından yapılması ve kurulmuş olduğu ülkeye vergisini ödemesiyle, milliyetini hukuken kaybeden şirkettir.

II. Dünya savaşından sonra çok uluslu Şirketler sadece kar hedefiyle ideolojik fark gözetmeden, ileri sanayileŐimif, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine yayılarak hızlı ve artan bir gelişme göstermiştir. Olgu olarak daha öncede varolan çok uluslu Şirketlerin bu denli hızlı gelişme göstermesin de savaş sonrası politik ortamın yumuŐaması, ekonomik ilişkilerde yaşanan liberasyon, himayeciliğin önemli lde zayıflaması, modern rekabettin oligapolistik bir nitelik kazanması, ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler etkili olmuştur (am, 1987: 93). Birçok ülkede, başta Avrupa Şirketleri daha sonra bazı ABD Şirketleri yatırım yapmaya başlamışlardır. II. Dünya savaşından sonra ABD Şirketleri, 1950’den sonra İngiliz ve Avrupa Şirketleri yatırım alanlarını büyütmüŐlerdir (Akgl, 2008: 6).

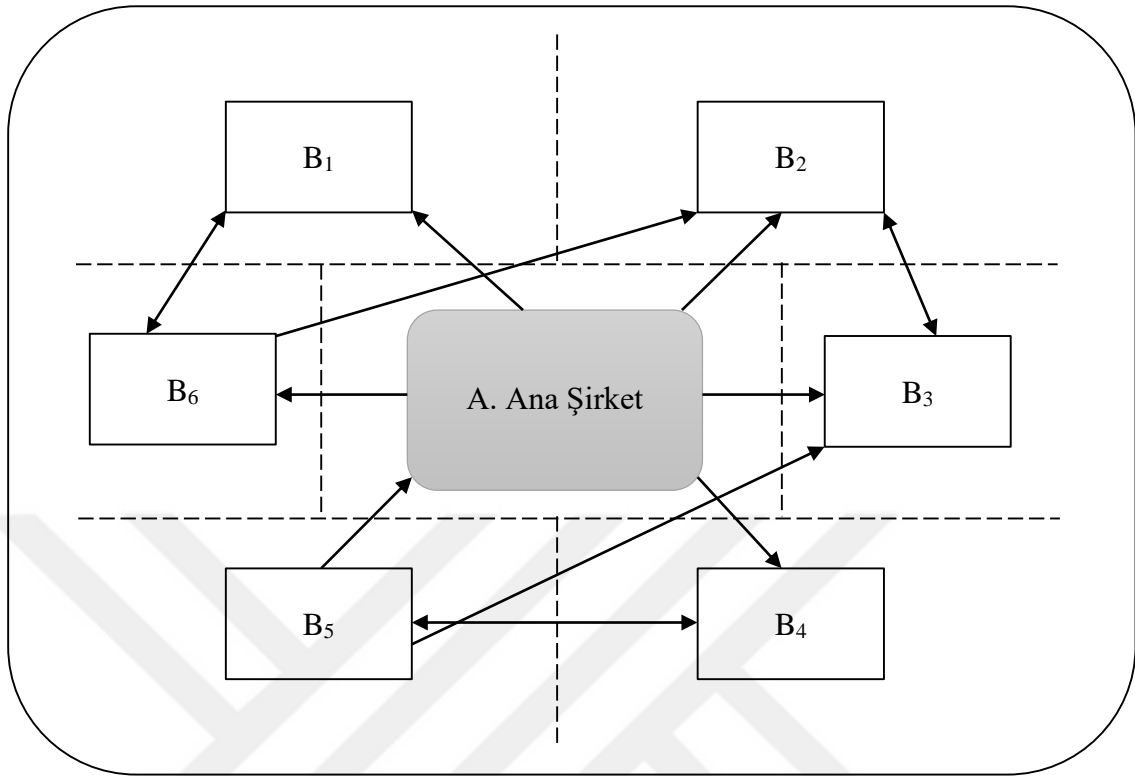
1957 Roma antalaŐmasıyla faaliyete geçen Avrupa Ekonomik Topluluğu çok uluslu Şirketlerin geliŐimine katkı sağlayan en önemli gelişme olmuştur. Bu dönemden itibaren çok uluslu Şirketlerle beraber doğrudan yabancı yatırımlar da hızlı bir Şekilde artış göstermiştir. Yabancı yatırımların artmasıyla çok uluslu Şirket sayısı ve faaliyet alanları artmış ancak 1970-1980 yıllarında ki petrol krizi ve petrol alanında yaşanan devletleŐtirme faaliyetleri, doğrudan yabancı yatırımların ve dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerdeki çok uluslu Şirketlerin faaliyetlerinin azalmasınada neden olmuştur. 1980’lerde gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlara bakış açılarının deĐiŐmesiyle doğrudan yabancı yatırımlardan aldıkları payda artış göstermiŐ, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmanın olmazsa olmazı olarak doğrudan yabancı yatırımları görmeleri bu yatırımların artmasına yönelik yeni teşvik ve yasaların çıkmasına zemin hazırlamıştır (Seyidoğlu, 2001: 592; Batmaz ve Tekeli, 2009: 11).

1990’lı yıllar ise organizasyon yapılarının sağlamlığı, iş felsefeleri ve ekonomik faaliyetleri bu Şirketlerin beğeni kazanarak popüler hale gelmeye baŐladıĐı yıllar olmuştur. 1990’lı yılların başında 37 Bin’e yakın çok uluslu Şirket olduğu tahmin edilmektedir ve Şirket merkezlerinin % 90’ı gelişmiş lkelerdedir (Erdoğan, 2012: 26).

1.3.1. Çok Uluslu Şirketlerin Yapısı

Çok uluslu Şirketlerin organizasyonel yapıları dikkate alındığında, bilindik Şirketlerden bir takım farklılıklar gösterir ve bu Şirketlere göre daha karıŐık bir sistemleri vardır. Şirketlerin bu yapısı Şekil 5. de gösterildiği gibidir.

Şekil 5. Çok Uluslu Şirket Sistemi

Kaynak: (Karluk, 2003: 504). “Uluslararası Ekonomi”

Kuruluşun karar merkezi A harfi ile simgelenen ana şirkettir. Tüm sistemin faaliyetleri ve hedefleri buradan yönlendirilir. Bütün stratejik kararlar bu merkezde alınır. Ana şirket ve B ile simgelenen bağlı şirketler farklı ülkelerde bulunurlar. Farklı ülkelerde bulunma durumunu kesik çizgiler ifade eder. Bağlı bazı şirketler, üretim ve pazarlama fonksiyonlarını üstlenirken bir kısmı sadece pazarlama fonksiyonunu veya sadece finansal bir fonksiyon üstlenirler. Bağlı şirketler, ana şirketle ve bazı durumlarda diğer bağlı şirketlerle sürekli iletişim halindedir, teknoloji, sermaye, yöneticilik ve çıktı transferlerini bu ilişki içerisinde gerçekleştirirler. Örneğin; B₁ bağlı şirketi ürettiği parçaları B₆ bağlı şirketine satabilir ve B₆ şirketi de girdi olarak başka bir malın üretiminde bu parçaları kullanabilir. B₂ şirketi ürettiği malları satması için B₃ şirketine gönderebilir ve ya B₅ şirketi yeni bir teknoloji geliştirip diğer bağlı şirketlere aktarabilir. Bağlı şirketlerdeki yöneticiler, çalışanlar tecrübelerini bu sistemde hareket ederek paylaşabilir. Hatta ana şirkete bağlı şirketlerden bazı nihai mallar bile transfer edilebilir. Böylece çok uluslu şirket sistemi araştırma-geliştirme, üretim, pazarlama, finansman ve yöneticilikte zaman içinde daha da bütünleşmiş bir hal alır (Arıkan, 2006: 16-17).

1.3.2. Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisine Etkileri

Doğrudan yabancı yatırımlar ulusal ekonomilerin küresel ekonomiye entegre olmaları için önemli bir anahtar görevi görmektedir. Sermaye ile işçilik, yönetim becerisi, yeni teknolojilerin transferinin sağlanması, pazarlama, ihracat ve istihdam olanaklarının artması nedeniyle teknoloji üretmekte zorlanan ve tasarruf açığı olan ülkelerin kalkınmasında önemli işlevlere sahiptir (Çalışkan, 2003: 80). Çok uluslu şirketler, ülkelerarası sermaye ile birlikte işletmecilik bilgisi ve teknoloji akımına aracılık ederek dünya ticaretine yön vermektedir. Daha çok AR-GE (araştırma ve geliştirme) faaliyetlerine dayanan petro kimya, elektrik-elektronik, otomotiv, finansal danışmanlık hizmetleri gibi daha çoğaltılabilecek bir çok sektörde dünya çapında dinamik bir sanayi kurulmasına vesile olmaktadır (Batmaz ve Tekeli, 2009: 14).

Dünya ekonomisinde çok uluslu şirketler, faaliyet alanlarının hızla gelişmesiyle günümüzde doğrudan yabancı yatırımların ciddi ölçüde artış göstermesi, küresel ekonominin yapı ve işleyişinde köklü değişimlere gidilmesine neden olmuştur. Çok uluslu şirketler bu nedenle dünya ekonomisinde ve ülkeler arası ekonomik ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanında ülkelerin kalkınmalarına ve gelişmelerine önemli katkıları bulunmaktadır (Özcan, 2011: 24).

Küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketlerin yaptıkları uluslararası yatırımların dünya ekonomisi için taşıdığı büyük önemi ve ülkelerin gelişip, kalkınmasındaki katkılarını reddetmek mümkün değildir. Bunun yanında çok uluslu şirketlerin yapmış olduğu faaliyetlerin ekonomik, toplumsal ve çevresel açıdan oluşturduğu maliyetler de göz ardı edilemez bir gerçektir. Pek çok ülke, çok uluslu şirketlerin kendi ülkelerine yatırım yapmaları için büyük çabalar sarfetmektedir. Ancak küreselleşme ve serbet ticaretle birlikte çok uluslu şirketler, gelişmekte olan ülkelere ve az gelişmiş ülkelere iş gücünü ucuza kullanarak emeği ve ülkelerin kaynaklarını sömürme, doğal çevreyi tahrip etme gibi olumsuz etkilere de sahiptirler (Aktan ve Vural, 2016: 17).

Çok uluslu şirketlerin küresel ekonomide olumlu veya olumsuz birçok gelişmeye neden oldukları görülmektedir. Tablo 2'de olumlu ve olumsuz etkiler karşılaştırılmalı olarak verilmiştir (Gençler, 2016).

Tablo 2. Çok Uluslu şirketlerin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Olumlu Etkileri	Olumsuz Etkileri
• Dünya ticaretinin artmasına katkı sağlarlar. • Gelişmeyi finanse ederler. • Uluslararası borçların finansmanına yardımcı olurlar. • Ticaretin önündeki tarife gibi engellerin kaldırılarak, serbest ticaretin gelişmesine katkıda bulunurlar. • ARGE'ye verdikleri önem ile teknolojik yeniliklerin ve gelişmenin sağlanmasına yardımcı olurlar. • Gelişmiş teknolojiyi, az gelişmiş ülkelere tanıtırlar. • Üretimi teşvik etmek yoluyla ürün maliyetlerini azaltırlar. • İstihdam yaratırlar. • İşçilerin eğitimini teşvik ederler. • Üretimin küreselleşmesi vasıtasıyla satış imkânlarını yaygınlaştırırlar. • Pazarlama ustalıklarını ve kitlesel reklamcılık metotlarını dünya çapında yayarlar. • Milli gelir ve ekonomik gelişmeyi artırır, az gelişmiş ülkelerin modernizasyonunu kolaylaştırırlar. • Refahı ve geliri artırırlar. • Devletlerarasında barışçı ilişkilerin savunucusu olurlar. • Ulusal sınırlamaları kaldırarak, uluslararası ekonominin, kültürün ve uluslararası ticareti yöneten kuralların küreselleşme sürecini hızlandırırlar. • Çok uluslu şirketlerin merkezinde işle ilgili yönetim ve teknik alanlarda istihdamı artırırlar.	• Şirketin ana ülkesinde işlerin kaybına ve dolayısıyla istihdamın azalmasına neden olurlar. • Üretimin yabancı ülkelere kayması sonucunda, merkez ülkedeki vasıfsız ve yarı vasıflı işçiler karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybederler • Rekabet ve serbest girişimi azaltan oligopolistik kümeleşmeleri arttırırlar. • Ev sahibi ülke içindeki sermayeyi artırır yerel endüstrileri yatırım sermayesinden yoksun bırakır. • Borçlu yaratır ve zayıf olanı borcu sağlayana bağımlı hale getirirler. • Ürünlerin üretimlerini tekelleştirirler. • Az gelişmiş ülkelere uygun olmayan teknoloji ihraç ederler. • Üçüncü dünya ülkelerini birinci dünya teknolojisine bağımlı hale getirirler. • Enflasyona katkıda bulunacak kartellerin yaratılmasına ortak olurlar. • Emek rekabetini piyasadan uzaklaştırarak istihdamı azaltırlar. • Çalışanlara verilen ücretleri sınırlarlar. • Uluslararası piyasalarda elde edilebilir hammaddelerin arzını sınırlarlar. • Zengin ile fakir uluslar arasındaki uçurumu genişletirler. • Yerel elitlerin refahını, fakirlerin aleyhine arttırırlar. • İstikrar ve düzen adına baskıcı rejimleri desteklerler. • Ulus devletlerin otonomisini tehlikeye atarlar. • Buldukları ülkelerin ekonomilerini etkileyebilecek güce sahip olabilirler. • Kredi koşullarını ve oranlarını etkileyebilirler. • Teknolojik bağlılığı arttırabilirler.

1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Önemi

Sermayenin globalleşmesi doğrudan yabancı yatırımların, ülkeler arası akışların hız kazanmasına yol açmaktadır. İhracatın oluşturduğu ulaşım masrafları gibi maliyetler nedeniyle, uluslararası pazarlara doğrudan yabancı yatırımlar yolu ile girmek daha avantajlıdır. Yapılan yatırımlar ise hem sermayenin geldiği ülkeye hem de yatırımın yapıldığı ülkeye bazı kazançlar sağlamaktadır. Bu kazanımlardan dolayı ülkeler doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekmek için teşvik paketleri ile birlikte ticaret rejiminin liberal hale gelmesi gibi çeşitli politikalar uygulamalar (Özcan ve Arı, 2010: 66).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerine yapılan birçok çalışmada, gelişmekte olan ülkelere gelerek doğrudan yabancı yatırım yapan çok uluslu şirketlerin ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde genellikle önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu etkiler ekonominin genel istikrarından, kaynakların dağılım etkinliğinden, yeni teknolojilerin transferi ve makroekonomik döngülerin değişmesine kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Diğer yandan yabancı üreticilerin varlığı etkinliği teknik bakımdan artırırken yerli firmaların rekabet baskısı karşısında kaynaklarını etkin kullanmaya ve yabancı üreticilere karşı rekabet edebilir üretim yapmaya zorlayabilmektedir (Açıkalin ve Ünal, 2009: 11).

Doğrudan yabancı yatırımlar az gelişmiş ülkelerin yetersiz sermaye birikimi nedeniyle gerçekleştiremediği yatırımları finanse edebileceği bir dış kaynaktır. Ayrıca bu yatırımlar getirdiği maddi olmayan varlıklar ve döviz ile sermaye birikimini hızlandırması kaynak dağılımında etkinlik yaratırken, üretim artışını sağlaması ise üretim etkinliğidir. Öte yandan üretim artışına bağlı olarak, üretim faktörlerinin üretimden aldıkları paydaki değişim ise doğrudan yabancı yatırımların dağılım etkisidir. Kaynak kullanımının yabancı yatırımcıların elinde olması kontrol yeteneğini ön plana çıkarırken aynı zamanda bu durum doğrudan yabancı yatırımların bağımsızlık etkisidir (Kula, 2003: 143).

Yabancı yatırımları ülkelerin kabul etmesinin nedeni kendi ekonomileri için bu yatırımlardan bekledikleri çeşitli yararlarıdır. Gelişmiş ülkeler büyümelerinin hızlanmasını beklerken, gelişmekte olan ülkeler yabancı yatırımlarla kalkınmalarının hızlanmasını beklerler. Yabancı yatırımlar bir ülkenin ekonomisine sermaye birikimi,

teknoloji, işletmecilik bilgisi, istihdam gibi çeşitli konularda katkıda bulunabilir (Şahin, 1975: 33).

Doğrudan yabancı yatırımlar, ülkeler arası çıkarların yönlendirildiği, yatırımı yapan ve yatırımı alan ülkenin lehine karşılıklı faydanın sağlandığı alışverişten başka bir şey değildir. Avantajlar ve dezavantajların iyi hesap edildiğinde, pazarlık gücünün maksimum şekilde kullanıldığında her iki tarafın da bu alışverişten kar etmeme olasılığı zayıftır (Çilesiz ve Mısırlı, 1988: 11).

1.5. Doğrudan Yabancı Yatırım Teorileri

1950'li yıllarda gelişmiş ülkeler arasında, doğrudan yabancı yatırım akımlarının büyük rakamlara ulaşarak ivme kazanması, iktisatçıların dikkatini çekmiş, bu tür yatırımların neden yapıldığı konusunda günümüze kadar birçok teori ortaya konmuştur (Öztürk, 2004: 113). Aşağıda ortaya atılan bu teorilere kısaca değinilecektir.

1.5.1. Ürün Devreleri Teorisi

Ürün Devreleri teorisi Reymond Vernon, tarafından geliştirilmiştir. Bu teorinin üzerinde durduğu konu, yatırım ve ticaret kalıplarındaki değişiklikleri ve yeni bir ürünün bulunuşundan-olgunlaşmasına kadar geçen ürün safhalarını açıklamaktadır. Reymond Vernon'a göre; malların üretimi sırasında kullanılan girdilerin ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlükleri gereği birbirlerinden farklı olduğundan, bazı ülkeler mevcut malların üretiminde bazıları da yeni malların üretiminde uzmanlaşmalıdır. Yeni bir ürünün ortaya çıkması bununla birlikte teknolojik yenilikler genel olarak ileri sanayileşmiş ülkelerde olmaktadır. Bu durum beşeri sermaye kalitesinin ve Ar-Ge'ye yapılan yüksek yatırımın bir sonucudur. Yeni bir mal, durumundan ürünün hayat devreleri boyunca hareket ederek eski bir mal durumuna geçen ürün coğrafi olarak yer değiştirmektedir (Seyidoğlu, 2003b 83-84).

Ayrıca teori, dış pazarlara açılan çok uluslu şirketlerin stratejilerini ve gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımlarını açıklama konusunda faydalı bulunmakla beraber; teknoloji yoğun ürünlere odaklanması bakımından sınırlı bir alanda kaldığı yönünden de eleştirilmektedir (Vernon, 1979: 265-267).

1.5.2. Portföy Teorisi

1930'lu yıllardaki uluslararası sermaye hareketlerini açıklamak için geliştirilen bu yaklaşımın teorik çerçevesi, James Tobin ve H. M. Markowitz tarafından oluşturulmuştur. Bu hipoteze göre yatırım getirinin pozitif, riskin ise negatif bir fonksiyonudur. Yatırımcılar, portfolyösünü oluştururken hem sermayenin getirisini hem de risk faktörünü dikkate alırlar ve karşılaştıkları riskleri azaltmak için yatırımlarını değişik ülkeler veya sektörler arasında çeşitlendirme yaparlar. (Öztürk, 2004: 115).

Şirketlerin yatırım tercihleri beklenen getiri ve riskten etkilenmektedir. Teori' de doğrudan yabancı yatırımları açıklamada, beklenen getirilerin yeterli olmaması, riskin dikkate alınmasını gerekli kılmıştır. Firmalar çeşitli yatırım projeler arasında seçim yaparken, beklenen getirilerini artırmayı hedeflerken riski de azaltmayı düşünmektedir. Farklı ülkelerdeki faaliyetlerden elde edilen getirilerin muhtemelen mükemmel bir korelasyona sahip olmamasından dolayı, firmalar birden fazla ülkede yatırım yaparak riskini azaltmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, doğrudan yabancı yatırımlar, kurumsal düzeyde uluslararası portföy çeşitlendirmesi olarak görülebilir (Lizondo, 1990: 3).

1.5.3. OLI Paradigması

Çok uluslu şirketler teorisinin de kurucusu olarak nitelendirilen, Stephen H. Hymer, birden fazla ülkede faaliyette bulunan firmaların, üretimini sadece bir ülkede yapan firmalara göre bazı ekstra maliyetlere katlandığını ve bu maliyetler karşısında üretimlerini devam ettirebilmek için rakipleri karşısında ileri teknoloji, ölçek ekonomileri gibi firmaya özgü bazı avantajlara sahip olmaları gerektiğini öne sürmektedir. Ancak, Dunning 1977 yılında yaptığı çalışmasında Hymer'ın tezini geliştirmiş ve çok uluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırım yapması için gerekli koşulları detaylı şekilde açıklamaya çalışan ilk araştırmacı olarak, çok uluslu şirketler teorisinin de gerçek kurucusu olarak kabul edilmektedir (Göver, 2005: 5).

Modelin ismi, içerdiği İngilizce kavramların baş harflerinden oluşmaktadır. Bunlardan ilki "O" (ownership) sahiplik üstünlükleri, ikincisi "L" (location) yerle ilgili üstünlükler, sonuncusu ise "I" (internalization) içselleştirme üstünlükleridir. Teori bu kavramlar üzerine geliştirilmiştir. Dolayısıyla OLI paradigmasına göre, yurt dışında yatırım yapacak işletmenin, pazarlara girmeden önce kendisine rekabet üstünlüğü sağlayacak olan yöntemler, teknikler, bilgi ve beceriler (O) geliştirmiş olması gerekir.

Öte yandan yatırımın yapılacağı ülkenin konumunun (L) da yatırım kârlılığını sağlayacak özellikte olması gerekir. Ayrıca şirketin o piyasaya ihracatla veya lisans anlaşması yapmak yerine, doğrudan yatırımla girmesini gerektiren içselleştirme üstünlükleri (I) bulunmalıdır. OLI modeline göre bu üç koşul sağlanırsa, çok uluslu şirketler ortaya çıkacak fırsatlardan yararlanmak üzere, doğrudan yatırım yapmaya yönelecek, aksi durumda ise ihracat veya lisans yolunu tercih edecektir (Seyidoğlu, 2009c: 609).

1.5.4. Hymer – Kindleberger Teorisi

1960'lı yıllarda ülkeye özgü faktörlerden çok, firmaya özgü faktörler üzerinde odaklanan teori, Hymer ve Kindleberger tarafından ortaya konmuştur ve doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili teorik ilk modern yaklaşımdır (Hymer, 1970: 441-448). Hymer ve Kindleberger, doğrudan yabancı yatırımların sadece uluslararası faiz farklılıklarıyla açıklanamayacağını ileri sürerek, doğrudan yabancı yatırımların nedeninin, piyasalardaki oligopolistik endüstriyel yapı olduğunu ortaya koymuşlardır. Hymer ve Kindleberger, doğrudan yabancı yatırımı gerçekleştiren şirketlerin, bir ülkede üretim tesisi kurmasında veya işletmesinde, yerli firmalarla mukayese edildiğinde ekonomik anlamda bir takım avantajlara ve dezavantajlara sahip olduklarını ve yabancı şirketlerin, mevcut ya da potansiyel yerli rakiplerin sahip olamayacakları bazı avantajları, elde etmek için doğrudan yatırım yaptıklarını öne sürmüşlerdir. Ancak bu teorik yaklaşım, belli avantajlara sahip olan yabancı şirketlerin, doğrudan yabancı yatırım yapma nedenlerini tam olarak açıklayamadığı yönünde eleştirilere maruz kalmış ve birçok yeni teorisinin geliştirilmesine neden olmuştur (Yapraklı, 2006: 26).

1.5.5. İçselleştirme Teorisi

İçselleştirme teorisi P.J. Buckley ve M. Cason tarafından 1976 yılında ortaya atılmıştır. Teoriye göre şirketler yabancı pazarlardaki riskler, belirsizlikler, ülke yönetiminden kaynaklanan piyasa aksaklıkları ve uluslararası faaliyetlerin neticesinde ortaya çıkan işlem maliyetlerinin üstesinden gelmek ve bundan kazanç elde etmek için doğrudan yabancı yatırım yaparlar (Hansen, 2000: 33).

“Bir firmanın sahip olduğu özel bilgilerden tam olarak yararlanabilmesinin, o yeni bilgilerin başaklarının eline geçerek üretimde kullanılmasını önlemenin en etkin yolu, onu içselleştirmek, yani lisans anlaşmaları yerine bu bilgileri şirketin kendi üretiminde kullanmasıdır. Böylece şirketin dışa bağımlılığı ile birlikte, ileride ortaya çıkabilecek risk faktörleri de azaltılır” (Seyidoğlu, 2009c: 609).

1.6. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler ve Belirleyiciler

Doğrudan yabancı yatırımlar maksimum kâr elde etmek için başka ülkelere akış gösteren sermayedir. Doğal olarak yatırımın temel amacı kârı maksimum yapmaktır, bu bağlamda yabancı yatırımcı giderleri düşürerek, hasılatı artırmaya çalışır (Demirel, 2006: 64). Minimum maliyet, maksimum kar doğrudan yabancı yatırımların nerde yapılacağını belirleyen en önemli belirleyicilerdir. Yatırımcı için karlılığın yüksek ve uzun dönemli olması önemliyken, yatırımın yapıldığı ülke içinse sermaye ile birlikte teknoloji, yönetim becerisi ve daha geniş ihracaat imkanlarının da ülkeye gelmesi çok önemlidir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 18).

Yatırımların geldiği kaynak ülkeler ve ev sahibi ülkeler açısından, doğrudan yatırımlarının yapılmasını hazırlayan veya hızını artıran bir çok etken vardır. Dolayısıyla yatırımları, hem ev sahibi ülkeye ilişkin talep cephesi faktörleri tarafından hem de kaynak ülkeye ilişkin arz cephesi faktörleri tarafından belirlenmektedir. Yani doğrudan yabancı yatırımların yapılması için kaynak ülkenin bazı itici faktörleri ev sahibi ülkenin ise çekici faktörleri barındırması gerekmektedir (Candemir, 2009: 660).

Tablo 3. Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerinde Etkili Olan İtici ve Çekici Faktörler

İtici faktörler: Dünyada ekonomisindeki gelişmeler sonucu, sermayenin dışarı yönelmesine etki eden unsurları kapsar.	Çekici faktörler: Doğrudan yabancı yatırımların yöneldiği ekonominin iç dinamiklerinden oluşmaktadır.
• Bölgesel ticaret anlaşmaları • Gelişmiş ülke piyasalarındaki kârlılığın azalması • Düşük faiz oranları	• Sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kalkması ve finansal serbestleşme • Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler • Gelişmekte olan ülkelerin keşfedilmemiş bir pazar olması, hammadde ve işgücü maliyetindeki düşüklük • Vergi oranları, döviz kuru politikaları • Mali teşvikler, özelleştirme uygulamaları • Makro ekonomik istikrar • Bürokrasinin kalitesi ve politik istikrar

Kaynak: (Kar ve Tatlısöz, 2008).” Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”

Günümüzde tüm ülkeler doğrudan yabancı yatırımların, sermaye girişleri, gelişmiş teknoloji, yönetim becerisi ve piyasa bilgisi gibi gelir yaratan katkılarında dolayı ülkelerine çekmeye çalışmaktadırlar. Bu manada doğrudan yabancı yatırımların uluslararası yatırım teorilerine göre temel belirleyicilerini ve faktörlerini gözden geçirmek faydalı olacaktır. Tablo 4’de gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımların kapsamı ve şekliyle ilgili belirleyicileri ve faktörleri listelenmektedir. Bunlar; Yatırımın yapılacağı ülkedeki ekonomik koşullar, ev sahibi ülke politikaları ve yatırım yapan firmaların stratejileri olarak belirtilmiştir (Cho, 2003: 100).

Tablo 4. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler

Ekonomik Koşullar	Piyasalar	Ölçek, gelir seviyesi, kentleşme, istikrar ve büyüme beklentisi, bölgesel pazarlara erişim, dağıtım ve talep durumu.
	Kaynaklar	Doğal kaynaklar, konum
	Rekabet Gücü	İş gücünün bulunabilirliği, maliyeti, becerileri, eğitilebilirliği, yönetsel teknik beceriler, girdilere erişim, fiziki altyapı, tedarikçi tabanı ve teknoloji desteği
Ev Sahibi Ülke Politikaları	Makro Politikala	Önemli makro değişkenlerin yönetimi, havale kolaylığı, döviz girişi
	Özel Sektör	Özel mülkiyetin teşvik edilmesi, Açık ve istikrarlı politikalar, Kolay giriş / çıkış politikaları, Etkin finansal piyasalar, diğer destek türleri
	Ticaret ve Sanayi	Ticaret stratejisi, Bölgesel entegrasyon ve piyasalara erişim, Mülkiyet kontrolleri, rekabet politikaları, KOBİ'lere destek
	Doğrudan Yabancı Yatırım Politikaları	Giriş kolaylığı, mülkiyet, teşvikler, girdilere erişim, saydamlık ve istikrarlı politikalar.
Firma Stratejileri	Risk Algısı	Siyasi faktörlere dayalı olarak ülke risk algısı, makro yönetim, emek piyasaları, politika istikrarı
	Yerleşim, Kaynak, Uluslararası transfer	Lokasyon hakkında şirket stratejileri, ürünlerin / girdilerin tedarik edilmesi, iştiraklerin entegrasyonu, stratejik işbirliği, eğitim, teknoloji

Kaynak: (Cho, 2003: 100). “ V. Foreign Direct Investment: Determinants, Trends In Flows And Promotion Policies”

1.6.1. Ev Sahibi Ülke Açısından Belirleyici Faktörler

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Dairesi (UNCTAD), 1998 yılında yayınladığı Dünya Yatırım Raporunda doğrudan yabancı yatırımları belirleyen pek çok faktörü üç başlık altında toplamıştır. Bunlar; Tablo 5’de politik faktörler, ekonomik faktörler ve yatırım ortamına ilişkin faktörler olarak belirtilmiştir (UNCTAD, 1998: 91).

Tablo 5. Ev Sahibi Ülke Açısından Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyici Faktörleri

I. Politik Faktörler	
• Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, • Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, • Vergi politikası, • Ticaret politikası ve doğrudan yabancı yatırım tutarlılığı, • Özelleştirme politikası, • Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (özellikle; rekabet ve işletme satın ve birleşme politikaları), • Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları.	
II. Ekonomik Faktörler	
Yatırım Stratejileri	Faktörler
Pazara Yönelme	• Hammaddeler, • Düşük ücretli vasıfsız işgücü, • Vasıflı işgücü, • Fiziki altyapı (havaalanları, yollar ve telekomünikasyon), • ARGE, • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar.
Kaynağa Yönelme / Varlığa Yönelme	• Hammaddeler, • Düşük ücretli vasıfsız işgücü, • Vasıflı işgücü, • Fiziki altyapı (havaalanları, yollar ve telekomünikasyon), • ARGE, • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar.
Etkinliğe Yönelme	• Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği, • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar,) • Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi.
III. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler	
• Yatırımlarının promosyonu (ülkenin pazarlanması vb.) • Yatırım teşvikleri • Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb.) • Yatırım sonrası hizmetler • (Yaşam kalitesi vb.) Sosyal etkenler	

Politik faktörler genel olarak sermaye hareketleriyle ilgili kanun ve kurallar, ülkelerin siyaseti, istikrar, uluslararası sözleşmeler, piyasaların işleyişi, vergilendirme politikaları gibi faktörlerle ilgilidir. Ekonomik faktörler ise, yatırımcının yatırımı yaptığı piyasanın, yatırımcıya sağlayacağı avantajlarla ilgili olan faktörlerdir. Yatırımı alan ülkenin yatırım açısından cazip hale gelmesi, yatırımcıların kolay yatırım yapabilmesine imkan tanıyan faktörler ise yatırım ortamına ilişkin faktörleri kapsamaktadır (Aydemir ve Genç, 2015: 23).

1.6.2. Kaynak Ülke Açısından Belirleyici Faktörler

Doğrudan yabancı yatırımların, yatırımcı açısından en önemli belirleyicisi gelecekteki elde edileceği düşünülen olası kârdır. Ancak firmalar için tek başına karlılığı düşünmek yatırım yapma kararı alırken yeterli değildir. Yatırımın geldiği yani yatırımın kaynağı olan ülke açısından kar maksimizasyonu dışında ucuz işgücü, hammadde sağlanması, mevcut pazarların korunması ya da yeni pazar arayışı, maliyet minimizasyonu gibi diğer çeşitli belirleyici faktörlerdir (Erdoğan, 2012: 124).

1.6.2.1. Kar Maksimizasyonu

“Belli bir üretimi en az maliyetle veya en yüksek üretimi en az maliyetle gerçekleştirme amacına kâr maksimizasyonu denilmektedir” (Halkbank, 2016). Şirketleri yatırıma yönelten, yatırımların yapılmasını sağlayan en önemli faktör kâr maksimizasyonudur. Yatırım kararı verilirken kârlılık kadar, kârın uzun süreli ve devamlılık göstermeside çok önemlidir. İstikrar ise kârın sürekliliği açısından en önemli etkidir ve karı devamlı kılar (Candemir, 2009: 661).

1.6.2.2. Maliyet Minimizasyonu

Şirketler kârlarını maksimize etmeye çalışırken, üretimden kaynaklanan maliyetlerini de en aza indirmeye çalışırlar. Bunu gerçekleştirebilmek içinse en yararlı girdi kombinasyonlarını bulmaya ihtiyaçları vardır. Bu arayış maliyet minimizasyonu stratejisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Maliyeti minimize etme sorunu sınırlı optimizasyonun bir modelidir (Erdoğan, 2012: 136).

Üretim maliyetlerini en aza indirmek isteyen yatırımcılar, düşük girdi maliyetlerinin olduğu ülkelere doğrudan yabancı yatırım yapma eğilimindedir. Düşük girdi maliyetleri bu yatırımlar için önemlidir çünkü üretim maliyetlerinin düşük olması doğrudan yabancı yatırımları pozitif etkilemesi beklenmektedir (Uzun, 2010: 33).

1.6.2.3. Tarife ve Kotalardan Kaçınma

Blonigen, Tomlin ve Wilson'un hipotezine göre doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülke piyasasına yönelmesinin nedeni, ihracata konulan engeller ve kotaların, ihracatı zorlaştırmasıdır. Ülkelerin yerel sanayiye korumak amacıyla izlediği politikalar, fiyatları ve maliyetleri yükselterek monopol kârları artırıcı etki yapabilmektedir. Sonuç olarak ev sahibi ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlar içindeki payı ile koruma oranları arasında olumlu bir ilişki vardır (Blonigen vd., 2002: 656; Batmaz ve Tunca, 2005: 22). Şirketler ihracat yaptıkları ülkelerdeki pazarı daraltıcı kota ve tarifelerden ya da yeni korumacılık politikalarından, doğrudan yabancı yatırım ile söz konusu ülke piyasasında üretim yapmaya başlayarak kurtulabilirler aynı zamanda yatırım yaptıkları ülkede ki yüksek gümrük tarifelerinden korunarak rekabet gücü elde edebilirler (Batmaz ve Tekeli, 2009: 23).

1.6.2.4. Mevcut Piyasaların Korunması ya da Yeni Piyasa Arayışı

Bir şirketin doğrudan yabancı yatırım yapmasının nedenleri saldırgan ve savunmacı doğrudan yabancı yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bunlardan birincisi doğrudan yabancı yatırımı yapan şirketin rakipleri karşısında rekabet avantajı elde etmek istemesi, diğeri ise rakiplerin elde edebileceği rekabet avantajlarından korunmak (Candemir, 2009: 662).

Bir ülkeye ihracat yapan bir şirket, belirli bir süre sonra ihracat yaptığı ülkenin, yerli sanayisini korumak amacıyla uyguladığı bir takım politikalarla karşılaşabilir, örneğin söz konusu malların ithaline yeni bir gümrük tarifesi uygulanabilir ya da uygulanan tarifeleri artırılabilir, bu tür uygulanan politikalar ihracat yapan şirketin satışlarında engelleyici etki yapar. Bu durumda şirket söz konusu pazarda satış düşüşünü önlemek amacıyla doğrudan yabancı yatırım yaparak o piyasada üretim yapabilir. Böylece yabancı piyasaya mal yerine, üretim, makine ve teçhizatlarını gönderecek, üretilen malların piyasaya girmesiyle de yine aynı amaç elde edilmiş olacaktır. Üretim tesislerinin bu şekilde kurulması tarife fabrikaları olarak da adlandırılmaktadır. Bu yolla mevcut piyasa da kaybedilmemiş olacaktır (Babayev, 2009: 43).

1.6.2.5. Monopolcü Güç Yaratılması

Sınai örgütlenme teorisine göre, dış pazarlara açılma bakımından şirketlerin, rakiplerinin sahip olmadığı üretim bilgi ve becerilerini ellerinde bulundurmaları

kendilerine avantaj sağlar. Bu görüşe göre bütün bilgi, kaynak ve mallar tam olarak hareketli olsalar ve bunlara istenildiği zaman sahip olunabilseydi, monopolcü yapılara hiçbir piyasada rastlanmazdı. Ancak bu koşullar gerçek piyasada sağlanamamaktadır, bazı ayrıcalıklardan ötürü bir pazardaki belirli şirketler diğer şirketlere göre üstünlük sağlarlar. Örneğin teknoloji alanında, bir teknolojiye sadece kendisi sahip olan bir şirket, iç ve dış pazarlarda bu üstünlüğünü kullanabilmektedir. Bu teknoloji, yeni bir mal, pazarlama, üretim süreci ve finansman yönetimiyle alakalı da olabilir. Bir şirketin bu alanlarda rakiplerine karşı üstünlüğünün olması şirketin uluslararası pazarlara kolayca açılabilmesini sağlamaktadır (Seyidoğlu, 1993a: 304).

1.6.2.6. Yatırımları Uluslararası Çeşitlendirme

Şirketlerin ekonomik fırsatları çeşitlendirerek satışlarını ve gelirlerini düzenli hale getirme arzusu, ülke dışındaki pazarlara yatırım yapmalarına neden olur. Bu durum portföy çeşitlendirmesine benzer şöyle ki şirketlerin gelir ve nakit akımları ekonomilerdeki canlanmalar ve duraklamalar ile dalgalanmalar yaşayabilir, şirketler yatırımlarını çeşitlendirme ile bu durumun önüne geçebilir. Çünkü küresel ekonomide yaşanan dalgalanmalar tüm ülkeleri aynı anda etkilemez. Çeşitlendirmeler aynı ülkede ürün çeşitlendirmesi şeklinde olabileceği gibi, tek bir malın farklı ülkelerde üretiminin yapılmasıyla da gerçekleştirilebilir. (Seyidoğlu, 1993a: 574).

1.6.2.7. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması

Bir şirketin maddi varlıklara sahip olduğu gibi maddi olmayan varlıklara da sahip olması fikri mülkiyet anlamına gelir. Bu maddi olmayan varlıklara teknoloji yazılımları, üretim süreçleri ve finansman yönetim teknikleri örnek olarak gösterilebilir. Gelişmiş ülkelerde şirketlerin, bu tür varlıklar üzerindeki fikir hakları patent, telif hakkı vb. kanunlarla korumaya alınmıştır. Çok uluslu şirketlerin varlıklarının büyük bir kısmı maddi olmayan varlıklardan oluşabilmektedir. Teknoloji, telekomünikasyon, yazılım ve eczacılık gibi hareketli sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin, fikri mülkiyet haklarının korunması önem arz eder. Ülkelerine yatırım çekmek isteyen hükümetler özellikle doğrudan yabancı yatırımları bu tür şirketlerin yapmalarını isterler çünkü bu sektörlerde potansiyel faydalar oldukça yüksektir. Ülkeler bu tür yatırımları kendilerine çekebilmek için fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda sergiledikleri tavır da oldukça önemlidir. Aksine bazı ülkeler ise fikri mülkiyetin korunması konusunda rahat tavır takınırlar bunun nedeni ise yerel firmaların korunması, transfer edilen teknolojileri

kullanarak ekonomik büyüme ve istihdam yaratmalarının önüne geçmemektir. Son yıllarda korsan sektörlerdeki getirinin yüksekliği de fikri mülkiyet haklarının korunmasını ön plana çıkarmıştır (Arıkan, 2006: 32).

1.6.2.8. Ulaşım ve Üretim Esnekliği

Dış ticarete konu olan malların üreticiden, ithalatçıya ulaştırılması taşıma maliyetlerini oluşturmaktadır. Özellikle bu maliyetler konum olarak birbirine uzak olan ülkeler arasında ticari engeller oluşturur. Bir malın dış ticarete konu olabilmesi için ticaret öncesi ülkeler arasındaki fiyat farkının, ulaşım maliyetlerinden büyük olmasına bağlıdır. Gelişen teknoloji ile ulaşım maliyetleri düşüş gösterse de dış ticaret hala önemlidir. Ulaşım maliyetleri ithalatçı ülkede malın fiyatının yükselmesine veya ihracat yapan ülkede düşmesine neden olabilir. Bu durum dış ticareti olumsuz etkiler ve söz konusu maliyetler, doğrudan yabancı yatırım yapılarak aşılabilir (Babayev, 2009: 47).

1.6.2.9. Diğer Belirleyici Faktörler

Doğrudan yabancı yatırımların kaynak ülke açısından diğer belirleyici faktörleri (Kutal, 1982: 22-35). Tarafından şöyle belirtilmiştir;

- **Üretilen malın uluslararası niteliği:** Petrol ve maden gibi bazı sektörler tabiatı gereği uluslararasıdır. Dolayısıyla bu tür sektörlerde faaliyetler çok uluslu şirketlerce yürütülmektedir.
- **Kaynak ülkede ücretlerin yüksek, diğer sosyal hakların gelişmiş olması:** Kaynak ülkeler gelişmiş sanayi ülkeleri olduğundan ücret maliyetleri yüksektir. Şirketler rekabet avantajı sağlamak için ücret maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere yönelmektedirler.
- **Kaynak ülkenin vergi mevzuatı:** Kaynak ülkede uygulanan vergilerin yüksekliği, şirketlerin faaliyetlerini diğer ülkelere kaydırmasına neden olmaktadır.
- **Kaynak ülkenin yeniden kolaylıklar sağlaması:** Kaynak ülkenin ithalatta kolaylıklar sağlaması, yerel şirketlerin üretimlerini, maliyet avantajları için yabancı ülkelere yaparak iç pazarda satış yapmalarına neden olabilmektedir.
- **Kaynak ülkede üretimin daha rasyonel işletmecilik uygulamasına imkân vermemesi:** Hammaddelerin kaynak ülkeye getirilmesi veya ürünlerin diğer ülkelere ihracatı sırasında oluşan maliyetler, satışın ve üretimin, hammaddelerin bulunduğu lokasyonlarda yapılmasını daha kârlı hale getirebilmektedir.

1.6.3. Yatırım İklimi

Dünya genelinde firmalar, her gün önemli kararlar vermektedirler. Bu firmalar küçük ölçekli en ufak çiftçi girişimcilerden yerli sanayi şirketlerine ve buradan da uluslararası üretim yapan uluslararası şirketlere kadar değişik büyüklüğe sahip tüm ekonomik aktörleri içinde barındırmaktadır. Her lokasyonda ekonomik büyümenin sağlanamaması ve yoksulluğun azaltılması açısından söz konusu firmaların kararları son derece önemli uygulamalara sahiptir (Yavan, 2006: 12).

İyi bir yatırım iklimi, firmaların yatırımlarını verimli bir şekilde yapması, istihdam alanları yaratması veya mevcut faaliyetlerini daha da genişletmesi için sunulan fırsat ve teşviklerden oluşan birçok lokasyona özgü faktörleri içinde bulundurmaktadır. Yatırım ikliminin genel olarak üç temel boyutu vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi kuşkusuz firmadır. İkinci boyut ise devletlerin politikaları ve tutumlarını içerirken, üçüncü boyutta coğrafya ve onunla ilişkili pazar büyüklüğü ve tüketici tercihleri bulunmaktadır (World Bank, 2004: 20).

Günümüzde küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmekte olan ülke için teknoloji ve bilgi transferi etkilerinin yanı sıra, istihdam artışları, uluslararası pazarlar ulaşım imkânları nedeniyle çok önemli bir unsur haline gelmiştir. Küreselleşmenin avantajlardan daha fazla faydalanabilmek için, doğrudan yabancı yatırımları teşvik eden, daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekme özellikleri olan bir yatırım ikliminin oluşturulması gerekir. Yabancı yatırımcılar, yatırım yapacakları ülkeleri seçerken yatırım iklimi ölçütlerini dikkate alarak kararlarını vermektedirler. Dolayısıyla iyi bir yatırım ikliminin, ekonomik büyümeyi hızlandırma potansiyellerinden birisi ve belki de en önemlisi doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki pozitif etkisidir. Literatürde doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri ile yatırım ikliminin belirleyicileri benzer ölçütleri kapsamaktadır. Yatırım iklimi değerlendirmeleri daha çok ülkeye yatırım yapma potansiyeli olan yabancı yatırımcılara yönelik hazırlanmaktadır. Bu açıdan yatırım iklimi kavramını çoğunlukla doğrudan yabancı yatırımları ilgilendiren bir kavram olarak algılamak mümkündür (Bulut, 2009: 83).

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME

“Ekonomi, sosyal bir bilim dalı olup en genel anlamıyla, kıt kaynaklar ile sonsuz insan ihtiyaçlarının ne şekilde tatmin edileceğini inceler. Temelde, mikroekonomi ve makroekonomi olarak ikiye ayrılır. Mikroekonomi; toplumda ev halkı, firma ve sanayi şeklinde tanımlanmış kişi ve grupların ekonomik davranışlarını analiz eder. Makroekonomi ise, bütün toplumu ilgilendiren ve genel anlamda ulusal gelir, istihdam, tüketim, yatırım gibi global büyüklükler ile ilgilidir” (Karluk, 2003: 1).

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme, bir ülkenin belirli bir dönemde üretim hacminin veya gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) artış göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Kişi başına düşen gelirin yükselmesi ekonominin, nüfusa oranla daha yüksek büyüdüğünü gösterir. Bu durumda ülkedeki refah seviyesinin artış göstermesi demektir (Seyidoğlu, 1993a: 89). Diğer bir ifadeyle, kişi başına milli gelirde meydana gelen devamlı artışa ekonomik büyüme denir. Tanımda ifade edildiği gibi, milli gelirdeki artışın, büyüme olarak değerlendirilebilmesi için, bu artışın sürekli yani geçicici olmaması gerekmektedir (Ünsal, 2007: 11). Dolayısıyla ekonomik büyüme olgusu statik değil, dinamik ve uzun dönemlidir. Burdaki problem ilgili dönemin ne kadar bir süreyi kapsayacağıdır. İktisatçıların bir kısmı ekonomide ki bir veya birkaç yıllık değişimleri baz alırken, bir kısmı ise on yıl, yirmibeş yıl, veya yüzyıl’da meydana gelen değişimleri dikkate almaktadır (Taban, 2008: 1).

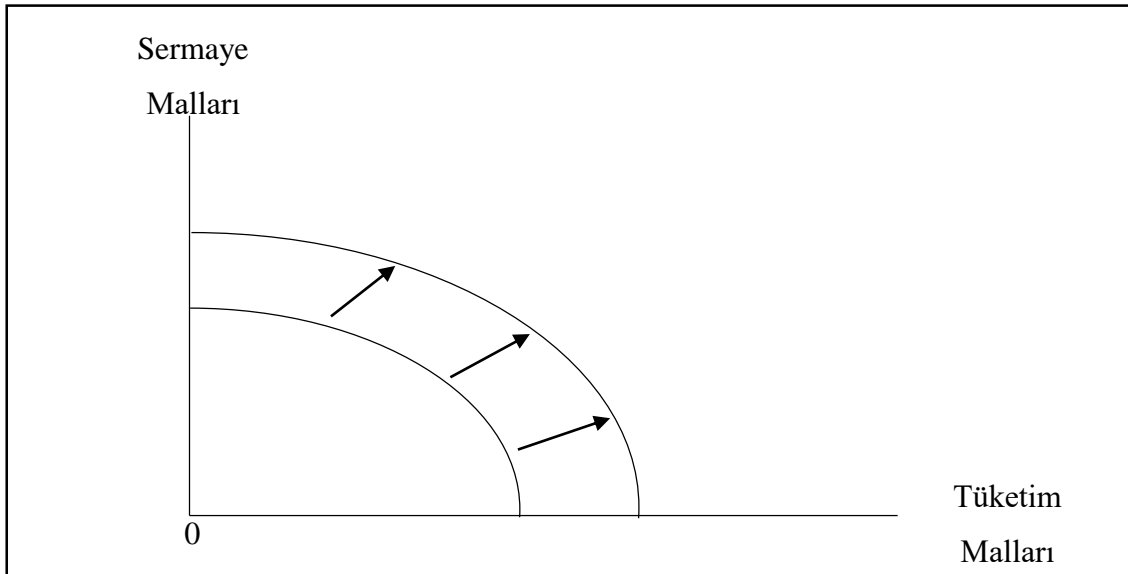
Ülkelerin yönetim biçimleri, ekonomik gelişmişlik düzeyleri farklı olabilir. Fakat bu farklılıklar, ülkelerin refah seviyelerinin artmasının ekonomik büyümeye bağlı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Dolayısıyla ülkeyi yönetenler ülkenin ekonomi politikalarını belirlerken, akılcı davranarak ülkelerinin istikrarlı büyüme’lerini ve mevcut imkanlar dahilinde toplumun refah seviyesini nasıl artıracaklarını dikkate almalıdırlar. Ekonomik büyümeyi belirleyen faktörler ise sermaye birikimi, doğal kaynaklar, emek ve teknolojidir ve bu faktörlerin verimli bir şekilde kullanılmasında çok önemlidir (Üzümçü, 2012: 3).

Dünyada farklı büyüklüklerde ve biçimlerde ülke ekonomileri yer almaktadır. Kimi ülkeler çok zengin, kimileride çok yoksuldur, bazı ülkeler çok hızlı büyürken bazıları da hiç büyüyememektedir. Sonuç itibariyle ülkeler bu uzak iki nokta arasında konumlanırlar. Ekonomik büyüme ve kalkınma bağlamında bu noktaları dikkate almak önemlidir (Jones, 2001: 3).

Halk arasında büyüme, kalkınma ve gelişme terimleri çoğu zaman aynı manada kullanılır. Büyüme, gelişmiş ülkelerin sorunu iken, gelişme ve kalkınma terimleri ise çok az gelişmiş ülkeler için kullanılmaktadır. Kalkınma kavramı ile çok az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkelerle aralarında olan ekonomik farkların ortadan kaldırılması ve hızlı bir şekilde bu ülkelerin artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılaması çabaları ifade edilmektedir (Üzümcü, 2012: 5).

Kısaca ekonomik büyüme, mal ve hizmet üretim kapasitesinde meydana gelen genişleme şeklinde ifade edilebilir. Ekonomik büyüme ülkenin üretim imkanları eğrisinde (üretim teknolojisi ve veri kaynaklarla üretilebilecek maksimum mal bileşimlerinin geometrik yerine “üretim imkanları eğrisi” veya “dönüşüm eğrisi” olarak adlandırılmaktadır). Şekil 6’da görüldüğü gibi sağa doğru kayma şeklinde gösterilebilir (Parasız, 2003:10).

Şekil 6. Üretim İmkânları Eğrisi ve Ekonomik Büyüme

Kaynak: (Parasız, 2003: 10). “Ekonomik Büyüme Teorileri”

2.2. Ekonomik Büyümenin Özellikleri

Ekonomik büyümenin başlıca özellikleri şu şekilde ifade edilebilir;

- Ekonomik büyüme yazılı (nominal) değerde ki artışı değil, gerçek (reel) bir artışı ifade eder. Yani ekonomik büyümede mevcut değere bir ilave söz konusudur.
- Ekonomik büyüme kantitatifdir, yani rakamlarla açıklanabilen bir olgudur. Milli gelir ve büyümede meydana gelen değişimler rakamlarla ifade edilebilmektedir.
- Ekonomik büyüme uzun dönemlidir. Ekonomik yapının değiştirilmesi, yatırım oranlarının artırılması ve üretimde artış sağlanması, uzun dönemlerde gerçekleştirilebilecek hedeflerdir.
- Ekonomik büyüme ile ikame yatırımların alakası yoktur. Örneğin bir fabrikanın yıkılarak yerine aynı kapasitede bir fabrika inşa edilmesinde büyümeden söz edilemez bu yönüyle bu yatırım ikame bir yatırımdır. Yıkılan fabrikanın yerine daha büyük kapasiteli bir bina inşa edilmiş olsaydı, yapılan ek kapasite büyümeyi ifade edecekti.
- Gelir dağılımı üzerinde ekonomik büyümenin iyileştirici bir özelliği yoktur. Örneğin, milli gelirin %5 büyümesi tüm bireylerin feli olarak gelirlerinde aynı oranda bir büyüme olduğundan söz edilemez (Taban vd., 2013: 14).

2.3. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Ekonomik büyüme, bir ülkedeki üretim miktarındaki reel artış olarak ifade edildiğine göre, ekonomik büyümedeki artışın, üretime katılan faktörlerin miktarının artışına bağlı olarak gerçekleştiği söylenebilir (Taban, 2008: 17). Ekonomik büyüme olayında genel kabul görmüş dört temel faktör vardır.

- Reel sermayenin miktarı ve kalitesi (Sermaye)
- İş gücünün miktarı ve kalitesi (İş gücü)
- Doğal kaynakların miktarı ve kalitesi (Doğal kaynak)
- Toplumun teknolojik seviyede gösterdiği ilerleme (Teknoloji)

Bu değişkenler ekonomik büyümenin temel belirleyicileri olarak tanımlanabilir (Peterson, 1994). Bu faktörlerin yanında büyümeye katkı sağlayan diğer kaynaklar ise; beşeri sermaye, girişimcilik, kurumsal yapı, hükümet, kültür ve coğrafyadır (Taban vd., 2013: 29).

2.3.1. Sermaye

Ekonomik büyümenin kaynaklarından ve üretim faktörlerinden biri olan sermaye, tesislerin, makinelerin, hammaddelerin vb. diğer üretim faktörlerinin birikimini ifade eder. Ayrıca fiziki sermaye stokuna belirli bir dönemde yapılan eklemeler yatırım olarak adlandırılır (Kibritçioğlu, 1998: 1).

Klasik iktisat teorisinde sermaye fiziksel değerleri nitelenmektedir ancak sosyal ve beşeri sermayenin de iktisat öğretilerine girmesiyle sermaye kavramının yeniden tanımlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu noktada üretim aşamasına pozitif katkı yapan, maddi ve maddi olmayan her türlü iktisadi değer de sermaye olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle fiziki sermaye gibi beşeri sermaye de ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. (Karagül, 2003: 81-82).

Beşeri sermaye, ekonomik büyümeye verimlilik artışıyla katkı sağlamaktadır. Bu sebeple firmalar eğitime önem vererek, bireyle çeşitli yetiştirme kurslarına katılarak, beşeri sermayeye yatırım yapılmakta ve emeğin verimliliği artırılmaktadır (Avcı, 2015: 32).

2.3.2. İş Gücü

Bir ülkenin nüfus büyüklüğü, nüfus yapısı ve nüfus artışı ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli faktörlerin başında gelir. Ekonomik büyüme iş gücünün kalitesi ve miktarına bağlı olarak belirlenir. İş gücü arzında nüfusun yapısı ve nüfus miktarı oluşturur. Ekonomik büyüme açısından iş gücüne katılım oranı çok önemlidir. Birey başına elde edilen çıktı düzeyine nüfusun büyüklüğü etki edebilir. Nüfus artması ile üretime yapılan katkı milli gelirin artması veya azalması ile yakından ilgilidir. Milli gelirdeki artışın önemli bir kaynağında iş hayatı için gerekli olan iş gücünde ki artıştır. Ancak bilinmesi gereken önemli nokta nüfusu oluşturan bireylerin tamamı iş gücünü oluşturmaz (Han ve Kaya, 2004: 270).

Öte yandan az gelişmiş ülkelerin nüfus artış hızı, gelişmiş ülkelere göre daha fazladır ancak yapısal sorunlar nedeniyle genel verimlilik düzeyine bakıldığında gelişmiş ülkelere göre az gelişmiş ülkeler geridedir. İşte bu yüzden ki üretim faktörlerinin tamamından maksimum oranda faydalanılması gerekir, nüfusun artması tek başına yeterli bir ölçü olmamaktadır. Diğer bir yönden ise az gelişmiş ülkelerin sermaye stoğunu artıracak politikalar geliştirmeleri ve bunlara öncelik vermeleri, iş gücü başına düşen

sermaye düzeyini ve mevcut olan iş gücünün niteliğini artıracak adımları artmaları gerekmektedir (Üzümcü, 2012: 10).

2.3.3. Doğal Kaynaklar

Doğada hazır şekilde bulunan ve insan ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılabilen ve kullanıma hazır olan varlıkların tümü doğal kaynak olarak ifade edilir. Başa bir ifadeyle insan haricinde doğada bulunan varlıkların tümü doğal kaynaklar olarak tanımlanmaktadır. Madenler, toprak, su bu varlıklara örnek verilebilir. Doğal kaynaklar yenilenebilir-yenilenemez, yaşayan-yaşamayan gibi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Toprak, su, hava vb. kaynaklar yenilenebilirken petrol yatakları, nikel vb. madenler ise yenilenemez doğal kaynaklardır. Ormanlar, hayvanlar, vb. yaşayan kaynaklar iken minareller ve fosil yakıtları gibi kaynaklar yaşamayan doğal kaynaklardır. Bir ekonomide doğal kaynakların zengin olması, çok olması ekonomik büyümeyi olumlu şekilde etkileyebilir fakat doğal kaynaklar tek başlarına sürdürülebilir büyüme gerçekleştirmeye yetmezler (Taban, 2008: 19).

Doğal kaynakların dağılımına bakılığında ülkeler arası eşitsizlik söz konusudur, bazı ülkeler doğal kaynak yönünden oldukça zenginken bazı ülkeler ise tersine doğal kaynak yönünden fakirdir. Ancak doğal kaynakları sürdürülebilir büyümeye dönüştürebilen ülke sayısı oldukça azdır (Han ve Kaya, 2004: 270). Bunun sebebidir yukarıda belirtildiği gibi doğal kaynaklar ekonomik büyümeyi olumlu etkileyebilirler ama tek başlarına büyüme sağlayamazlar.

2.3.4. Teknoloji

Ekonomik büyümenin temel yapı taşlarından birisini belkide en önemlisini teknoloji oluşturmaktadır. Teknoloji bir mal ve hizmetin üretiminin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan bilgi, beceri, organizasyon ve tekniklerin tamamı olarak ifade edilebilir. Teknolojik gelişme ise daha fazla miktarda çıktının elde edilmesi ve belli kaynaktan daha üst düzeyde kaliteli mal ve hizmet üretilmesine imkan tanıyan bilgilerin ortaya çıkması olarak ifade edilebilir (Taban vd., 2013: 31).

Ekonomik büyümenin temel ve önemli bir belirleyicisi olan teknolojinin, verimlilik ile arasında ilişki olduğu saptanmış ve teknolojik ilerlemenin verimliliği pozitif yönde etkilediği sonucu çıkarılmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde görülen uzun dönemli büyümenin kaynağı olarak teknolojik gelişmeler gösterilmiştir. Sermaye ve işgücü

teknolojik gelişmelerle birlikte daha verimli ve etkin kullanılmış böylece bazı durumlarda daha az sermaye ve işgücü ile aynı miktarda ürün elde edilirken bazı durumlarda ise aynı miktarda işgücü ve sermaye ile daha fazla çıktı elde edilebilmiştir (Avcı, 2015: 34).

2.4. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme ölçülürken birçok ölçüt kullanılmaktadır. Aktif nüfustaki yıllar itibariyle yaşanan artışlardan, elektrik enerjisi üretimindeki artışa, doğal kaynaklardaki artıştan, alüminyum üretiminde meydana gelen artışa kadar birçok ölçüt vardır. Mühendis ve öğretmen sayılarındaki artış da dâhil olmak üzere çok çeşitlilik gösterir. Ancak ekonomik büyüme hesaplanırken en çok kullanılan ölçüt milli gelirdir. Gayri safi milli hasıla, teknik milli gelirden farklı olsa bile günlük yaşamda milli gelirle, gayri safi milli hasıla aynı anlamda kullanılmakta ve milli gelir denilince genel manada gayri safi milli hasıla anlaşılmaktadır (Taban, 2008: 4).

Bir ülkenin ekonomik yönden ne kadar büyüdüğünü matematiksel olarak hesaplamak mümkündür. Bu hesaplamayı yapabilmek için sağlam istatiki bilgilere ihtiyaç vardır. Ekonomik büyümeyi ölçmek için kişi başına düşen milli gelirdeki artış oranına bakılır. Büyüme hızı bir önceki yıla göre, cari yıldaki reel milli gelirdeki artış oranıdır. Büyüme hızı (t) dönemdeki milli gelir artışının (ΔY_t) başlangıçtaki milli gelire (Y_t) bölünmesiyle bulunur. Bulunan büyüme hızı brüt büyüme hızı (BH_B)'dır. Hesaplama formülü aşağıda belirtilmiştir.

$$BH_B = \frac{\Delta Y_t}{Y_t} = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_t}$$

Brüt büyüme hızı nüfus artışını dikkate almaz. Yani BH_B küresel bir ifadedir ve refahtaki artışın göstergesi olarak sayılamaz. Ülkedeki kişi başına düşen milli gelirdeki artışın tespit edilmesi için milli gelir ve nüfus artışının dikkate alınması gerekir. Öyleyse Brüt büyüme hızından nüfus artış hızı (n) çıkarılarak net büyüme hızı (BH_n) bulunur (Unay, 1993: 279).

$$BH_n = BH_B - n = \frac{\Delta Y}{Y} - \frac{\Delta N}{N}$$

Bir ülke ekonomisinin üretim kapasitesinde ki artış (BH_B) ile gösterilirken, refah düzeyindeki artış ise (BH_n) ile gösterilmektedir.

2.5. Ekonomik Büyüme Modelleri

Ekonomik büyümenin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. W.W. Rostov ekonomik büyümenin başlangıcını Adam Smith ve arkadaşı Dawid Hume'e kadar dayandırmaktadır. Hume merkantilizme yani dış ticaretin fazla vererek ülke refahının sağlanması teorisine karşı ticaretin toplam (ithalat + İhracat) olarak önemine dikkat çekmiştir. Buradan çıkışla ekonomik büyüme teorisinde ilk devrimi Adam Smith yapmıştır denebilir (Parasız, 2003: 77).

Ekonomik büyüme teorileri klasik iktisatçılara kadar götürülebilir. Ancak ekonomik büyüme modellerinde esasen İkinci Dünya Savaşı başlamadan hemen önce gelişme kaydedilmiştir. Bu çerçevede ortaya çıkan yeni kuramlar, 1993'de başlayıp günümüze kadar üç dalga şeklinde yaşanmıştır. İlk dalga 1939 yılında Harrod ve 1946 yılında Domar tarafından ikinci dalga 1956 yılında Solow tarafından öne sürülen neoklasik büyüme modeli ile üçüncü dalga ise günümüzde de hala varlığını sürdüren 1986 yılında Romer ve 1988 yılında Lucas tarafından ileri sürülen içsel büyüme modeli ile gerçekleşmiştir (Üzümcü, 2012: 94). Belli başlı büyüme modelleri özet halinde Tablo. 6'da sıralanmıştır.

Tablo 6. Ekonomik Büyüme Teorileri ve Başlıca Özellikleri

	Büyüme Modeli	Büyümenin Kaynağı	Büyümenin Özellikleri
Klasik Büyüme Teorileri	Adam Smith (1776)	İş bölümü	Sınırlı büyüme
	T. R. Malthus (1799)	Artık değer verimli bir biçimde yeniden yatırımı	Nüfus kanunu nedeniyle sınırlı
	David Ricardo (1817)	Artık değer verimli biçimde yeniden yatırımı	Tarımdaki azalan verimler nedeniyle sınırlı büyüme
	Karl Marx (1867)	Sermaye birikimi	Kapitalist üretim sürecinde kar oranının düşme eğilimi nedeniyle sınırlı büyüme.
	J. A. Schumpeter (1911-1939)	Yenilikler demeti	Büyümenin kararsızlığı
Keynesyen Büyüme Modelleri	R. Harrod (1939)	Büyüme oranı, yatırım oranı ile tasarruf oranı ilişkisinin bir fonksiyonudur.	Kararsız bir denge
	E. Domar (1946)		

Neoklasik Büyüme Modeli	R. Solow (1956)	Nüfus ve teknolojik gelişme	Teknolojik gelişmenin azlığı nedeniyle geçici büyüme
Neokeynesyen Büyüme Modelleri	Kaldor, Robinson, Pasinetti, Kalecki	Ücret ve karların dağılımı, gelir dağılımı, stilize olgular	Altın çağ
Sürdürülebilir Büyüme Yaklaşımı	Roma Klübü Modeli Meadows (1972)	Doğal kaynaklar	Nüfus artışı, çevre kirliliği ve enerji tüketimi yüzünden sonlu büyüme
İçsel Büyüme Modelleri	P. Romer (1986) R. Lucas (1988) R. Barro (1990) Riveria-Bartiz, Grossman & Helpman	Fiziki- Beşeri sermaye, teknolojik gelişme, araştırma geliştirme artan getiriler, dışsallıklar	İçsel Büyüme devletin yenilenmesi; Tarihsel durumun dikkate alınması.

Kaynak: (Yıldırım Mızrak, 1997: 25; Üzümcü, 2012:95)

2.5.1. Klasik Büyüme Modelleri

Modern iktisat'ın temellerini atan klasik iktisat teorisi genel olarak arz ağırlıklı bir teoridir. Klasik teoriler kendisinden önce gelen teorilerin aksine birey ve bireysel girişimciliğe ağırlık vermiş, devlete çok az görev yüklemiştir. Çünkü devleti bireylerin faaliyetlerini kısıtlayıcı görmüşlerdir (Güngör, 2016: 5). Adam Smith'in, öncülüğünü yaptığı klasik büyüme modelleri, Thomas R. Malthus, David Ricardo, Karl Marx ve Josep Schumpeter tarafından ortaya konmuştur.

2.5.2. Keynesgil Büyüme Modelleri

Keynesyen iktisatla birlikte gündeme gelen büyüme sorunu, altın çağ olarak adlandırılan savaş sonrası dönemde iktisadi analizlerin önemli konularından biri olmuştur. Keynes sonrası, Harrod ve Domar uzun dönemli büyüme sorunuyla ilgilenmeye başlamışlardır. 1946 yılında Domar tarafından ortaya atılan büyüme modeli yayımlandıktan sonra Harrod modeli ile ilişkilendirilip birlikte anılmaya başlanmıştır. Modelde Keynes'in statik olarak ele aldığı sorunu Harrod-Domar modeli dinamik açıdan incelemiştir. Büyüyen ekonominin denge şartlarını ele almışlardır (Han ve Kaya, 2004: 272-273).

2.5.3. Neo-Klasik (Solow) Büyüme Modeli

Büyüme analizlerinde 2. Dünya savaşı sonrası yapılan çalışmalarda değişiklikler olmuştur özellikle 2 dönemin çalışmaları dikkat çekmektedir. Birinci dönemi 1950’li yılların sonlarına doğru Neo-klasik büyüme teorileri ile ilgili çalışmalar oluştururken, ikinci dönemi ise 1980’lerin sonu ve 1990’lı yıllarda yapılan içsel büyüme teorileri ile ilgili dönem oluşturmaktadır. Neo-klasik büyüme teorisi 1956 yılında Solow ve Swan tarafından birbirinden bağımsız olarak geliştirilmiştir. Model uzun yıllar Solow’ un adıyla anılmıştır. Ancak daha sonraları Solow-Swan modeli olarak tanımlanmaya başlamıştır (Taban, 2008: 67). Robert Solow tarafından 1956 yılında ekonomik büyüme ve kalkınma konusunda “Ekonomik büyüme terorisine bir katkı” adlı makale yayınlanmıştır. Solow bu makalesiyle ekonomik büyümeye yaptığı katkılardan ötürü Nobel İktisat ödülüne layık görülmüştür (Jones, 2001: 18).

Solow büyüme modelini bir ekonomideki sermaye stokunda meydana gelen büyüme, işgücündeki büyüme ve teknolojik gelişmelerin, birbirleri ile nasıl bir etkileşim içerisinde olduklarını ve ülkelerin mal ve hizmet üretimlerinin toplamına nasıl etki ettiklerini göstermek amacıyla geliştirilmiştir (Mankiw, 2009: 215).

Neo-klasik büyüme modelinin yapısını açıklayan üç varsayım bulunmaktadır. Bunlar “Tam rekabet, ölçeye göre sabit getiri ve dışsallıkların olmadığı yolundaki” varsayımlardır. Modelde ölçeye göre sabit getiri varsayımı tüm girdiler ne kadar oranda artarsa çıktılar da aynı oranda artar. Tam rekabet varsayımına göre ise üretici ve tüketici karar birimleri fiyat kabul edici konumdadırlar ve piyasalarda fiyat arz ve talebinin eşit olmasını sağlarlar. Dışsallığın olmadığı yolundaki varsayım göre ise üreticiden üreticiye fiyatlandırılmayan bir yarar yada maliyet yoktur. Bu modelde kârı maksimum yapmak isteyen işletmeler sermaye ve işgücü girdilerini, rakiplerinde olmayan teknoloji ve üretim bilgisi girdilerini kullanarak ürettikleri çıktıları tüketicilere satarlar. Tüketiciler aldıkları çıktıların dışsal olarak belirlenen kısmını tasarruf olarak kullanarak sermaye birikimi yaparlar ve geriye kalan çıktıları da tüketim amaçlı kullanırlar. Solow’un modelinde işletmeler tarafından üretilen çıktıların aileler tarafından bu şekilde kullanılması modelde üretim malı ve yatırım malı üretimi ayrımının söz konusu olmadığını, Solow büyüme modelinin tek mallı ve tek sektörlü bir model olduğunu göstermektedir. (Ünsal, 2007: 112-113).

Solow büyüme modelini (Mankiw, 2009: 244) şu şekilde özetlemiştir;

1. “Solow büyüme modeli, uzun dönemde bir ekonominin tasarruf oranı sermaye stokunun büyüklüğünü ve böylece üretimin düzeyini belirlediğini göstermektedir.
2. Solow modelinde, tasarruf oranındaki bir artış kişi başına gelir üzerinde bir düzey etkisi vardır: Tasarruf oranındaki bir artış hızlı bir büyüme periyoduna yol açmakta, ama nihayetinde bu büyüme yeni durağan duruma yaklaştıkça yavaşlamaktadır.
3. Durağan durum tüketimi maksimize eden sermaye düzeyi Altın Kural düzeyi olarak adlandırılmaktadır. Eğer bir ekonomi Altın Kural durağan durumdan daha çok sermayeye sahip ise tasarruf oranını azaltmak zamanın her noktasında tüketimi artıracaktır. Aksine, eğer ekonomi Altın Kural durağan durumdan daha az sermayeye sahip ise Altın Kurala erişmek mevcut kuşakların yatırımları artırmalarını ve dolayısıyla tüketimlerini azaltmalarını gerektirmektedir.
4. Solow modeli, bir ekonomin nüfus artış hızının yaşam standardının bir diğer uzun dönem belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Solow modeline göre, nüfus artış hızı ne kadar yüksek ise durağan durum işçi başına sermaye ve işçi başına çıktı düzeyleri o kadar düşüktür. Diğer teoriler nüfus artışının diğer etkilerine ışık tutmaktadırlar. Malthus, nüfus artışının gıda üretmek için gerekli doğal kaynakları kısıtlayacağını ileri sürerken; Kremer büyük bir nüfusun teknolojik gelişmeyi teşvik edeceğini ileri sürdü.”

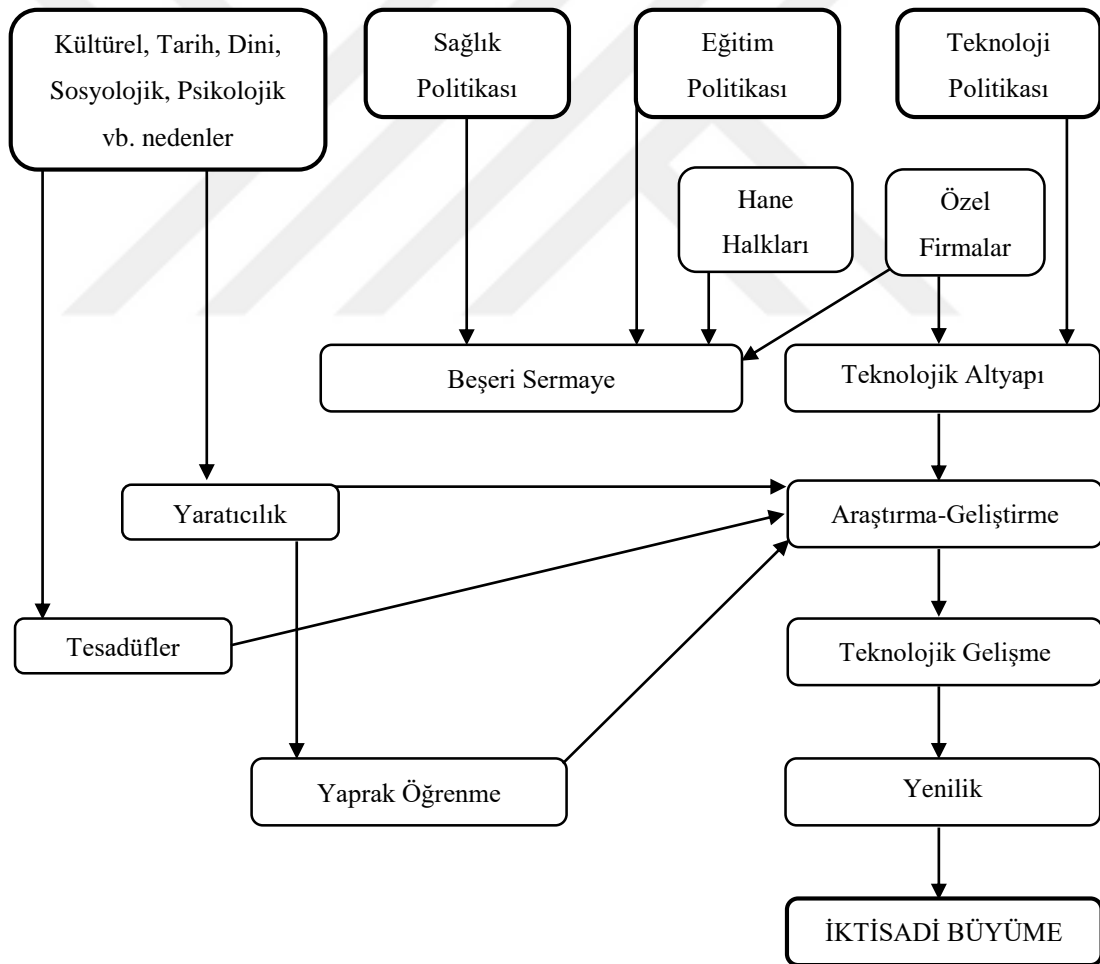
2.5.4. İçsel Büyüme Modelleri

Adam Smith ekonomik büyüme konusunda ilk devrimi yapan iktisatçıdır. İkinci devrimi ise Neo-klasik modeller yapmış, üçüncü devrim ise içsel büyüme teorileri ile gerçekleşmiştir. İçsel büyüme modellerinin, temel özelliği sermayenin azalan bir getirisinin olmamasıdır. Aslında içsel büyüme teorisi yeni bir büyüme teorisi olarak sayılmaz ve bazı temel fikirleri eskiden beri bilinmektedir. Ayrıca önemli olan teorinin yeniliği değil ekonomik büyüme konusunda teknolojik değişimleri, dışsallıkları ve piyasa yapılarının ön plana çıkarılmasıdır (Parasız, 2003: 169).

Pek çok iktisatçı 1980’lerin sonuna doğru büyüme teorilerinde “artık” ögeyi içselleştirme yoluna giderek yapısını ve büyüme üzerindeki etkisini analiz etmeye çalışmışlardır. 1986 yılında Romer’in yaptığı çalışma sonucunda içsel büyüme modelleri ortaya çıkmıştır. İçsel büyüme modellerine Schupeter’in teknoloji ve yenilik fikirleri

öncülük etmiş kaynak görevi görmüştür (Han ve Kaya, 2004: 295). Bu bağlamda içsel büyümenin belirleyicileri incelendiğinde temelde eğitim, sağlık ve teknoloji politikaları ile alakalı olduğu direkt olarak olmasada ülkelerin sahip olduğu kültürel, bölgesel ve dinsel vb. özelliklerin de içsel büyümenin temel faktörleri arasında yer aldığı ifade edilebilir. Şekil 7’de genel olarak içsel büyüme teorisinin belirleyicileri gösterilmiştir. Şekil 7’den de anlaşılacağı üzere içsel büyüme modelleri, bilgi, beşeri sermaye ve teknolojik gelişmenin, aynı işgücü ve sermaye faktörleri gibi içselleştirildiği büyüme modelleri olarak tanımlanmaktadır.

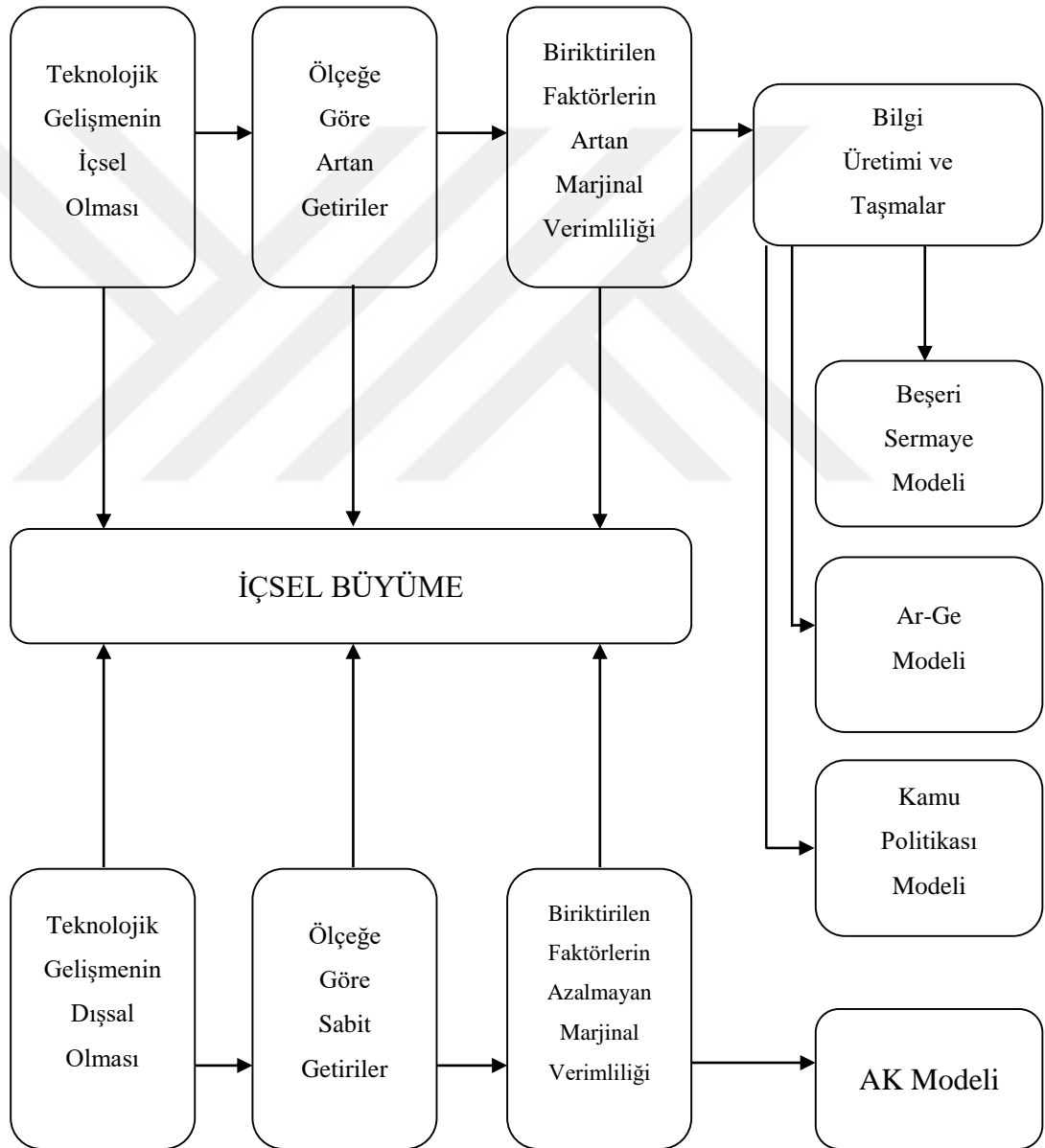
Şekil 7. İçsel Büyüme modelinin belirleyicileri

Kaynak: (Kibritçioğlu, 1998: 11). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”

Ekonomik büyüme modellerinde, tek bir model veya değişkenle bütün ekonomileri açıklamak mümkün değildir. Söz konusu durum içsel büyüme modelleri için de geçerlidir. Bu konuda birçok çalışma olmasına rağmen içsel büyüme için beş farklı yaklaşımdan bahsetmek mümkündür, ayrıca bu modeller varsayımlarıyla beraber, Şekil 8’de gösterilmiştir (Taban, 2008: 92).

Şekil 8. İçsel Büyüme Modelleri ve Varsayımları

Kaynak: (Kibritçioğlu, 1998: 11). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”

2.5.5. Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme

Dünya da sanayi devrimi ile birlikte büyük gelişmeler ve değişimler olmuştur. Hızla artan nüfus ile birlikte teknolojik gelişmeler, üretimin artırmış ve kaynakların daha fazla kullanılmasına sebep olmuştur. Artan tüketim ve üretim ihtiyacını karşılamak için insanoğlu, doğayı hor kullanmış ve tahrip etmekten çekinmemiştir. Çevresel faktörlerin ihmal edilmesinde ekonomik, sosyal, teknolojik vb. alanlardaki büyüme çabaları etkili olmuştur. Büyüme gayesi ile hareket eden ülkeler, özellikle ikinci dünya savaşından sonra faaliyetlerini artırmış, birçok ülke ekonomik yönden gelişmişlik statüsü kazanırken, aynı zamanda insanlığı tehdit eder boyutta çevre sorunlarıyla baş başa bırakmıştır. Başlangıçta büyüme adına görmezden gelinen çevresel sorunlar giderek artmış, etkileri bölgesellikten çıkarak, küresel boyutlara ulaşmıştır (Tıraş, 2012: 58).

1970’li yıllara kadar ekonomik büyüme, milli gelirin ve refahın artırılmasına odaklanmış durumdaydı. Bu yıllardan sonra gelişmişliğin, sadece ekonomi ile sınırlandırılmayıp, çevresel faktörleri ve gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını dikkate alması gerektiğinin ifade edilmesiyle, geleneksel büyüme modellerine eleştiriler artmıştır (Acar, 2002: 120). Çünkü ortaya konan ekonomik büyüme modellerinin hemen hemen hiçbiri çevresel kaliteyi ve doğal kaynakların tahribini dikkate almadan geliştirilmiş modellerdir (Gürlük, 2001: 9). Bu sebeple son yıllarda, çevresel kaliteyi ve beşeri sermayeyi de dikkate alan kaynakların optimum kullanımını amaçlayan “sürdürülebilir büyüme” modeli iktisat literatüründe daha çok tartışılmaya başlamıştır (Alagöz, 2004: 6).

Doğal çevrenin büyüme politikalarına alınması gerektiğine dair ilk uyarı Roma Kulübü’nün 1972 yılında “Büyümenin Sınırları” başlıklı raporunda yapılmıştır. Aynı yıl yapılan Birleşmiş Milletler çevre konferansında kalkınma ve çevre bilim arasındaki dengeyi ön plana çıkaran “eko kalkınma” politikası çerçevesinde sürdürülebilir büyümenin temel iki ögesi olan “gelecek nesillerin kaynaklarının korunması” ve “insan merkezilik” konularını gündeme getirmiştir. Ancak sürdürülebilirliğin küresel olarak aktif bir politika haline gelmesi 20 yıllık bir gecikmeyle, 1992 yılında Rio Zirve’sinde olmuştur. Konferansta, insanoğlunun sürdürülebilirliğin merkezinde yer aldığı, doğa ile sağlıklı, uyumlu ve verimli bir yaşam hakkı olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca Zirve’de, Rio bildirisi ve Gündem 21 adlı iki temel belge kabul edilmiştir. Bu konferansla birlikte sürdürülebilir büyüme kavramının içeriği oldukça genişlemiş ve birçok disiplin içinde sıkça kullanılmaya başlanmıştır. (Dulupçu, 2000: 1; Tıraş, 2012: 58).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜME VE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLE İLİŞKİSİ

3.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Doğrudan yabancı yatırımlar, kaynak ülkedeki üretim, ihracat, ithalat, istihdam, ödemeler dengesi ve ekonomik büyümeyi hatta genel anlamda birçok yönden ekonomik gelişmişlik düzeyini etkiler (Arıkan, 2006: 40).

Doğrudan yabancı yatırımların en önemli yanı gittiği ülkenin çıktısına etkisi ve bu şekilde ülkedeki büyümeye katkısıdır. Bu etki doğal olarak gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu ülkelere yapılacak olan yatırımlar ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı artıracaktır. Çıktıların gerçekleşmesi için gerekli unsur doğrudan yabancı yatırım şeklinde ev sahibi ülke sermaye stokunda bir artış veya devralma ile mevcut kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasıdır. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar devralma şeklinde gerçekleşirse ülkenin çıktısına etkisi daha az olacaktır (Moosa, 2002: 73).

Yerli sermaye yetersizliği ve dolayısıyla ülkelerin yatırım düzeyinin düşük olması bu ülkelerin kalkınmasını, diğer ülkelerle rekabet edebilirliğini ve kendi ülke insanının yaşam standardını ve refahını düşürmektedir, bu durum ülkelerin kalkınmasında ve büyümesinde yatırımların ne kadar kilit bir role sahip olduğunu göstermektedir. Sermaye yetersizliği borçlanma ya da doğrudan yabancı yatırım akımlarıyla giderebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde söz konusu sermaye yetersizliği dış borçlanmanın zorluğundan dolayı doğrudan yabancı yatırımlarla kapatılmaya çalışılmaktadır. Üzerinde tam bir fikir birliği olmamakla birlikte doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme için önemli bir role sahip olduğu hâkim görüştür. Bu görüş, teorik olarak teknolojik gelişmişlik, etkinlik, verimlilik gibi unsurların büyümede etkili olduğu düşüncesini öne sürmektedir (Ayaydın, 2010: 135-136).

Açıkalm, “Büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiye yönelik olarak yapılan deneye dayalı çalışmalar, dört ana kanal aracılığıyla açıklamaya çalışmıştır. Bunlar;

- i) Büyümenin belirleyicilerine bakılarak

- ii) Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerini araştırmak
- iii) Ev sahibi ülkede çokuluslu şirketlerin rollerini inceleyerek
- iv) İki değişken arasındaki nedenselliğin yönünü bulmaya yönelik çalışmalar.”

(Açıklalın vd., 2006: 276).

Literatürde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde etkisi olup olmadığı ve bu ilişkinin tespiti aşamasında eşbütünleşme yaklaşımını kullanan araştırmacılar azımsanmayacak düzeydedir.

Balasubramanyam vd. (1996), Kesitsel regresyon analizini kullanarak 1970 – 1985 yılları verileriyle 46 ülke için yaptıkları çalışmada, dış ticarete liberalleşme politikaları uygulandığı takdirde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olacağı sonucunu elde etmişlerdir.

Borensztein vd. (1998), çalışmalarında ise 69 gelişmekte olan ülkenin 1970-1989 dönemi verilerini panel sur yöntemiyle analiz etmişlerdir. Ev sahibi ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların, teknoloji transferleri ve taşma etkilerini araştırma konusu olarak ele almışlardır. Çalışmanın bulgularına göre, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde güçlü bir tamamlayıcı etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır.

Basu vd. (2003), 23 gelişmekte olan ülkenin 1978-1996 verileri ile yaptıkları panel eşbütünleşme ve nedensellik testleri sonuçlarına göre, açık ekonomilerde doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasında çift yönlü bir nedenselliğe, nispeten kapalı ekonomilerde ise doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru bir nedenselliğe rastlamışlardır.

Zhang (2001), yaptığı araştırmada, doğrudan yatırımların Çin'in ekonomik büyümesini pozitif yönde etkilediği ve yabancı sermayenin marjinal getirisinin yurtiçi sermayeden daha yüksek olduğu öne sürülmektedir.

Carkovic ve Levine (2002), 1960–1995 dönemi için yapılan araştırmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyüme üzerine hiçbir anlamlı etkisi bulunamamıştır.

Chowdhury ve Mavrotas (2005) Malezya, Şili, ve Tayland'da yaptıkları 1969 – 2000 yıllarını kapsayan doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırdıkları çalışmalarında, Şili'de büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir nedensellik bulurken, bu ilişkinin Malezya ve Tayland'da iki yönlü olduğunu ortaya koymuşlardır.

Li ve Liu (2005), çalışmalarında doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1970-1999 yıllarını kapsayan verileri kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Yöntem olarak 3SLS kullanılmış olup, elde ettikleri bulgular neticesinde gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların, ekonomik büyümeyi artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Gerçeker (2010), araştırmasında Türkiye'nin 1995-2007 yılları arası verilerini kullandığı çalışmada Johansen – Juselius koentegrasyon tekniği kullanılarak analiz etmiş ve Buna göre ele alınan büyüme ve doğrudan yabancı yatırım değişkenlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri sonucuna varmıştır.

Ekinci (2011), çalışmasında 1980-2010 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırım ve büyüme arasında uzun dönemli ilişkiyi Johansen yaklaşımı ile araştırmıştır ve elde ettiği bulgular doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyümenin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz vd. (2011), çalışmalarında Granger nedensellik testi kullanılarak Türkiye'nin 1980-2008 dönemi incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğunu göstermiştir.

Öztürk vd. (2012), çalışmalarında gelişmekte olan 12 ülkenin 1970-2008 yılları verilerini Pedroni panel eşbütünleşme ile analiz etmiş, elde edilen bulgular ise doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin olduğunu göstermiştir.

Doğan (2013), araştırmasında Türkiye'nin 1979-2011 dönemi verilerini kullanarak Johansen eşbütünleşme analizi yapmıştır, elde edilen bulgular doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermiştir.

Köprücü, (2016), çalışmasında Türkiye'nin 1980-2011 dönemi verilerini kullanmış ve doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisini Johansen Eşbütünleşme analizi ile incelemiş doğrudan yabancı yatırımlarla, ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin varolduğu sonucuna varmışlardır.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelendiği ampirik çalışmalara bakıldığında zaman araştırmaya konu olan ülkeler, araştırmaların yöntem ve sonuçları farklılık göstermektedir. Çalışmaların birçoğunda ülke grupları incelenirken tek ülke analizleri de vardır. Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ile ilgili yapılan bazı ampirik çalışmalar Tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi İle İlgili Ampirik Literatür

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Balasubramanyam, vd.(1996)	46 Ülke	1970-1985	Regresyon Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlara dayalı büyüme geçerli
Borensztein, vd. (1998)	69 Gelişmekte olan ülke	1970-1989	Regresyon Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlarla büyüme arasında pozitif ilişki vardır.
Zhang (2001)	Çin	1984-1998	Panel veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümenin nedenidir.
Lensink ve Morrissey (2001)	Gelişmekte olan ülkeler	1975-1998	Panel Regresyon Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi vardır.
Carkovic ve Levine (2002)	72 Ülke	1960-1995	Panel veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların girdilerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisi yoktur.
Bengoa ve Robles (2003)	18 Latin Amerika Ülkesi	1970-1999	Panel veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ile pozitif yönlü ilişkisi vardır.
Menciger (2003)	Geçiş Ekonomileri	1994-2001	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir.
Choe (2003)	80 Ülke	1971-1995	Panel VAR Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeye neden olur
Basu vd. (2003)	23 Gelişmekte olan ülke	1978-1996	Panel veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlarla ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik vardır.
Hsiao ve Shen (2003)	23 Gelişmekte olan ülke	1976-1997	Regresyon Analizi	Ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında çift yönlü etkileşim vardır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Dritsaki, vd. (2004)	Yunanistan	1960-2002	Var Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki vardır.
Li ve Liu (2005)	84 ülke	1970-1999	Panel Regresyon	Doğrudan yabancı yatırımlar ile büyüme arasında pozitif ilişki vardır.
Chowdhury ve Mavrotas (2005)	Malezya Şili Tayland	1969-2000	Toda- Yamamoto	Şili’de ekonomik büyümenin nedeni doğrudan yabancı yatırımlar iken, Malezya ve Tayland: Ekonomik büyüme ve Doğrudan yabancı yatırım arasında çift yönlü ilişki vardır.
Khody ve Sohrabian (2005)	25 Ülke	1975-2002	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeye neden olmamaktadır.
Johnson (2006)	90 Ülke	1980-2002	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyümeyi arttırdığını, ancak gelişmiş ülkelerde artırmadığını göstermektedir.
Hsiao ve Hsiao (2006)	Doğu ve Güneydoğu Asya’da 9 Ülke	1986-2004	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeyi etkilemektedir.
Kinoshita ve Lu (2006)	42 Gelişmekte olan ülke	1970-2000	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar tek başına ekonomik büyüme için yeterli değildir.
Zhao ve Du (2007)	Çin	1985-2003	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme için yeterince önemli değildir.
Alfaro ve Charlton (2007)	29 ülke	1985-2000	Panel Regresyon Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme etkilerini artırır.
Öztürk ve Kalyoncu (2007)	Türkiye Pakistan	1975-2004	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında nedensellik vardır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Karagöz (2007)	Fas, Tunus, Mısır ve Türkiye	1990-2005	Zaman Serisi Analizi	Mısır ve Fas için doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunmamaktadır, Tunus ve Türkiye içinse doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.
Okuyan ve Erbaykal (2008)	9 Gelişmekte Olan Ülke	1970-2006	Toda- Yamamoto	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ekonomik büyümenin bir sonucudur.
Tang vd. (2008)	Çin	1988-2003	Var Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye tek yönlü nedensellik vardır
Örnek (2008)	Türkiye	1996-2006	Zaman Serisi Analizi	Kısa vadeli sermaye girişleri ile doğrudan yatırımlar ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yaratmaktadır.
Dutt vd. (2008)	66 ülke	1970-1996	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasında ki ilişki ülkeden ülkeye göre farklılık göstermektedir.
Alagöz vd. (2008)	Türkiye	1992-2007	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi orta şiddettedir.
Herzer, vd. (2008)	28 Gelişmekte olan ülke	1970-2003	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlarla Ekonomik büyüme arasında İlişki yoktur.
Kabaklarlı (2008)	Türkiye	2000-2007	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olmasına rağmen ilgili değişkenin katsayısı istatistiksel olarak anlamsızdır.
Mun vd. (2008)	Malezya	1970-2005	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında önemli bir ilişki vardır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Wang ve Wong (2009)	69 Ülke	1970-1989	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırım ekonomik büyümeyi ancak belirli bir mali gelişme seviyesinde teşvik eder.
Liu vd. (2009)	10 Asya ülkesi	1970-2002	Panel Veri Analizi	Ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında nedensellik vardır.
Karimi ve Yusop (2009)	Malezya	1970-2005	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında ilişki yoktur.
Lee ve Chang (2009)	37 Ülke	1970-2002	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlarla ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki vardır.
Falki (2009)	Pakistan	1980-2006	EKK	Ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif bir ilişki vardır.
Sever vd. (2010)	Brezilya, Güney Kore ve Türkiye	1985-2008	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.
Tiwari ve Mutascu (2010)	23 Gelişmekte olan ülke	1986-2008	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeyi artırır.
Vergil ve Karaca (2010)	25 Gelişmekte olan ülke	1980-2005	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ülkelerin ekonomik büyümelerini pozitif yönde etkiler.
Wijeweera vd. (2010)	45 Ülke	1997-2004	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırım girdilerinin, Ekonomik büyümeye olumlu etkisi vardır.
Erçakar ve Yılığör (2010)	19 Gelişmekte olan ülke	1985-2005	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlarla ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki vardır.
Ruxanda ve Muraru (2010)	Romanya	2000-2009	Regresyon Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile Ekonomik büyüme arasında karşılıklı ilişki vardır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Ayaydın (2010)	Türkiye	1970-2007	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında pozitif güçlü bir ilişki vardır.
Anwar ve Nguyen (2010)	Vietnam	1996-2005	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı ilişki vardır.
Gerçekler (2010)	Türkiye	1995-2007	VAR Analizi	Ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar birbirlerini pozitif yönde etkilemektedir.
Ekinci (2011)	Türkiye	1980-2010	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik vardır.
Yılmaz vd. (2011)	Türkiye	1980-2008	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiler yaratmaktadır.
Öztürk vd. (2012)	Gelişmekte olan 12 ülke	1970-2008	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Arısoy (2012)	Türkiye	1960-2005	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar sermaye birikimi ve teknolojik yayılımlar yoluyla büyümeye olumlu katkıda bulunmaktadırlar.
Tekin (2012)	18 Az Gelişmiş Ülke	1970-2009	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında ilişki vardır
Doğan (2013)	Türkiye	1979-2011	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Çeştepe vd. (2013)	Türkiye	1974-2011	Toda Yamamoto	Ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında ilişki bulunmamaktadır.
Alkhasawneh (2013)	Katar	1970-2010	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırım girişi arasında güçlü ve olumlu ilişki vardır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Gürsoy vd. (2013)	Azerbaycan, Kırgız Cumhuriyeti, Kazakistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan	1997-2010	Panel Veri Analizi	Azerbaycan'da doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Türkmenistan'da doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik vardır.
Yalta (2013)	Çin	1982-2008	Bootsrap Nedensellik Testi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeye nedeni değildir.
Suliman ve Elian (2014)	Ürdün	1980-2009	Vec Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri vardır.
Emir ve Kutlu (2014)	Brezilya, Çin Singapur, Hindistan Kolombiya ve Türkiye	1983-2012	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında nedensellik vardır
Abbes vd. (2015)	65 Ülke	1980-2010	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik vardır.
Özgür ve Demirtaş (2015)	Türkiye	1992-2013	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların büyümeye katkısının pozitif olmakla birlikte yeterli düzeyde değildir.
Gerçeker (2015)	Türkiye	1998-2014	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında eş bütünleşme ilişkisi yoktur.
Bostan vd. (2016)	Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan	1995-2012	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı sermaye ile ekonomik büyüme arasında ekonomik büyümeden doğrudan yabancı sermaye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Işık vd. (2016)	Türkiye	1970-2014	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında uzun dönemli karşılıklı bir ilişki vardır.
Köprücü (2016)	Türkiye	1980-2011	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasında uzun vadeli bir ilişki vardır.
Topallı (2016)	Türkiye ve Brics Ülkeleri	1982-2013	Panel Veri Analizi	Ekonomik büyümeden yabancı yatırımlara doğru tek yönlü nedensellik vardır.
Sothan (2017)	Kamboçya	1980-2014	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümenin nedenidir.

3.2. Karbondioksit Emisyonu ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar ilişkisi

Dünya genelinde enerji tüketimi, büyüme gayesi ile hareket eden ülkelerin gerçekleştirdikleri üretim faaliyetleri nedeniyle artmıştır. Enerji tüketiminin artması karbondioksit salınımını da artırmıştır. Karbondioksit emisyonunun temel belirleyicileri olarak gelir artışı ve enerji tüketimi görülmekte, finansal serbestlik, dış ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar gibi ikincil değişkenlerin de karbondioksit salınımı üzerine olan etkileri azımsanmayacak seviyededir (Akın, 2014: 2).

Günümüzde çevreye yönelik yasal düzenlemeler ve yaptırımların sayısı önemli derecede artış göstermiştir bununda en önemli nedeni gelişmiş ülkelerdeki tüketicilerin çevreye olan duyarlılıklarının artmasıdır. Gelişmiş ülkelerde yapılan düzenlemeler, kirli olan endüstrilerin maliyetlerinde önemli bir artışa sebep olmuş ve bu nedenle yaşam alanlarını daraltmıştır. Bunun doğal sonucu olarak gelişmiş ekonomilerde kendine yer bulamayan kirli endüstriler çevre konusunda ki yasal düzenlemeleri az olan ve çevresel duyarlılıkları gelişme göstermemiş, gelişmekte olan ülkelere doğru kaymıştır. (Yılmaz ve Açıkgöz Ersoy, 2009: 1442). Gelişmekte olan ülkeler karbon salınımının artmasıyla çevresel bozulma yaşamakta ve doğrudan yabancı yatırımların girişi ile bu ülkeler çevresel bakımdan daha kirli bir hale gelmektedir. Dünya genelinde de bu konu yoğun bir şekilde tartışılır hale gelmiş ve çevre kirliliği bilim adamlarının odağında olmuştur (Ren, vd., 2014: 123-124).

Literatürde doğrudan yabancı yatırımlar ve karbondioksit emisyonu konusu iki farklı hipotez ile açıklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kirli endüstriler için kirlilik sığınağı ya da kirlilik cenneti haline gelmesi kirlilik sığınağı hipotezi olarak tanımlanırken bu konuda ki ortaya konan diğer hipotez ise kirlilik hale hipotezidir (Zeren, 2015: 6443; Yılmaz ve Açıköz Ersoy, 2009: 1442)

Kirlilik cenneti hipotezine göre, doğrudan yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan ülkedeki zayıf çevre düzenlemeleri, kendi ülkelerinde maliyetli düzenleyici politikalara uyumdan kaçmaya istekli, kâr odaklı çok uluslu şirketler tarafından yapılan doğrudan yabancı yatırımlar cazip hale gelmektedir. Kirlilik Halo hipotezine göre ise, evrensel bir çevresel standardın uygulanmasında, doğrudan yabancı yatırımlara katılan çok uluslu şirketler ev sahibi ülkedeki yerli şirketlere daha yeşil bir teknolojiyi yayma eğilimi göstereceklerdir (Hoffmann , 2005: 311).

Araştırmacılar yaptıkları araştırmaların bir kısmında doğrudan yabancı yatırımların gittiği ülkeye beraberinde götürdüğü teknoloji ile birlikte özellikle enerjinin etkin kullanımını sağlaması sebebiyle karbondioksit salınımını azaltacağını savunurken, diğer bir kısmı ise kirli endüstrilerin transferine imkân vermesi nedeniyle gittiği ülkedeki karbondioksit emisyonunu artıracığını öne sürmektedir (Kumbaroğlu, vd., 2008: 2695).

Smarzynska ve Wei (2001), 24 ülkeden 534 firmaya yaptıkları çalışmalarında kirlilik cenneti hipotezinin geçerli olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak doğrudan yabancı yatırımların olumsuz çevresel etkilerin oldukça küçük olduğu yönündedir.

Cole ve diğerleri (2006), 33 ülkenin 1982-1992 yılları verilerini kullanarak inceledikleri araştırmalarında doğrudan yabancı yatırımın çevreyi etkileme durumunu, yolsuzluk ile ilişkilendirmektedir. Yolsuzluklardaki artış durumunda doğrudan yabancı yatırımlar çevresel koşulları olumsuz etkilemekte, yoksulluğun azalması halinde ise doğrudan yabancı yatırımlardaki artışlar kirliliği azaltarak, çevresel düzeni sağlamaktadır.

Acharyya (2009), Hindistan'da 1980-2003 yıllarına ait verileri kullanarak doğrudan yabancı yatırım ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi araştırmıştır ve doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme ve çevre kirliliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Pao ve Tsai (2011), 1980-2007 yılları BRIC ülkelerinde yaptıkları araştırmalarında karbon emisyonundan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik olduğunu ve Kirlilik Hale Hipotezinin geçerliliği olduğunu tespit etmişlerdir.

Asghari (2013), 1980-2011 dönemleri için MENA (Orta ve Kuzey Afrika) ülkelerini incelediği çalışmasında Kirlilik Hale hipotezinin geçerli olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Akın (2014), çalışmasında 12 üst gelir ülke grubunu, Genelleştirilmiş Momentler Metodu yöntemi ile araştırmıştır. Elde edilen bulgular bu ülkelerde yapılan doğrudan yabancı yatırımların karbon emisyonunu azalttığını göstermiştir.

Mert ve Bölük (2016), çalışmalarında, 1970-2010 verilerini kullanarak 21 Kyoto ülkesinde doğrudan yabancı yatırımlar ve karbondioksit emisyonu arasında ki ilişkiyi incelemişler ve Kirlilik Hale Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve karbondioksit emisyonu ile ilgili literatürde yapılan bazı ampirik çalışmalara Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8. Karbondioksit Emisyonu ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle İlgili Ampirik Literatür

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Letchumanan ve Kodama (2000)	Malezya, Singapur, Tayland, Filipinler, ABD, Almanya, Japonya	1987-1994	Regresyon Analizi	Dışarıya yapılan yabancı yatırımlar ülke içi çevresel bozulmayı azaltır.
List ve Co (2000)	A. B. D.	1986-1993	Koşullu Logit	Çevresel bozulma doğrudan yabancı yatırımlarla açıklanamaz.
Smarzynska ve Wei (2001)	24 Ülkeden 534 Firma	1993	Panel veri Analizi	Yabancı yatırımlar “Kirlilik Cenneti Hipotezini” desteklemektedir.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Eskeland ve Harrison (2003)	Fildişi Sahilleri, Fas, Meksika, Venezuelala	1977-1990	GMM	Yabancı sermayenin teknolojik gelişmeyi sağlaması ve bununla birlikte çevre dostu teknolojiler çevresel kaliteyi artırır.
Grimes ve Kentor (2003)	Az Gelişmiş 66 Ülke	1980-1996	Panel Regresyon Analizi	Ülkeye gelen yabancı yatırımlar Karbondioksit emisyonu arasında pozitif bir ilişki vardır.
Co vd. (2004)	A.B.D.	1982-1992	Panel veri Analizi	Yabancı yatırımları, büyümeyi desteklerken çevresel kirliliği de artırır.
Hoffman vd. (2005)	112 Ülke	15 ile 28 Değişen Yıllar arası	Panel veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ve karbon emisyonu arasında nedensellik vardır.
Cole vd. (2006)	33 Ülke	1982-1992	Panel veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların kirlilik cenneti hipotezine katkısı vardır.
Liang (2006)	Çin	1996-2013	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırım ile hava kirliliği arasında negatif bir korelasyon vardır.
Yang vd. (2008)	Çin	1982-2006	Var Analizi	Yabancı yatırımlar karbondioksit emisyonunun artmasında etkin rolü vardır.
Acharyya (2009)	Hindistan	1980-2003	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile karbondioksit arasında pozitif yönlü ilişki vardır.
Tamazian vd. (2009)	Brich Ülkeleri	1992-2004	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar çevresel bozulmayı azaltır
Perkins ve Neumayer (2009)	92 Ülke	1980-2005	GMM	Çevresel bozulma doğrudan yabancı yatırımlarla açıklanamaz.
Ajide ve Adeniyi (2010)	Nijerya	1970-2006	ARDL	Doğrudan yabancı yatırım ve karbon emisyonunun uzun dönemde birlikte hareket etmektedir.
Yanchun (2010)	Çin	1978-2008	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlarla ile gelen teknoloji çevre sorunlarını azaltmaktadır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Blanco vd. (2011)	18 Latin Amerika Ülkesi	1980-2007	Panel Nedensellik Testi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile Karbondioksit arasında nedensellik vardır.
Kirkulak vd. (2011)	Çin	2001-2007	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların hava kalitesi üzerine olumsuz etkisi yoktur.
Pao ve Tsai (2011)	BRIC Ülkeleri	1980-2007	Panel Veri Analizi	Kirlilik Hale Hipotezi geçerlidir.
Zhang (2011)	Çin	1971-2009	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar Karbondioksit emisyonunun artmasına etkindir.
Al-mulali (2012)	12 Orta Doğu Ülkesi	1990-209	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar karbondioksit emisyonunu artırır.
Mahmood and Chaudhary (2012)	Pakistan	1975-2005	ARDL	Doğrudan yabancı yatırımların çevre kirliliğine katkısı vardır.
Asghari (2013)	MENA Ülkeleri	1980-2011	Panel Veri Analizi	Kirlilik Hale hipotezinin geçerlidir.
Lee (2013)	G-20 Ülkeleri	1971-2009	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar karbondioksit emisyon düzeyini azaltır.
Akın (2014)	12 üst gelir Ülke	1970-2012	GMM	Doğrudan yabancı yatırımların karbondioksit emisyonunu azaltmaktadır.
Kiviyiro ve Arminen (2014)	6 Sahra Altı Afrika Ülkesi	1970-2009	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar ve Karbondioksit emisyonu arasında tüm ülkelerde eş bütünleşme vardır.
Yaylalı vd. (2015)	Türkiye	1980-2011	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırım girişleri ve karbondioksit emisyonları arasında bir ilişki yoktur.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Zeren (2015)	A.B.D., Fransa Birleşik Krallık Kanada	1970-2010	Zaman Serisi Analizi	ABD, Fransa ve Birleşik Krallık için Kirlilik Hale hipotezi geçerli Kanada içinse Kirlilik Cenneti hipotezi geçerlidir.
Mert ve Bölük (2016)	21 Kyoto Ülkesi	1970-2010	Panel ARDL Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar temiz teknolojiyi getirdiği ve çevre standartlarını geliştirdiği için kirlilik hale hipotezini desteklemektedir.
Öztürk ve Öz (2016)	Türkiye	1974-2011	Zaman Serisi Analizi	Kirlilik hale hipotezi Türkiye için hem kısa hem de uzun dönemde geçerlidir
Ahmad vd. (2016)	Malezya	1980-2011	Zaman Serisi Analizi	Doğrudan yabancı yatırımların karbondioksit emisyonu ile anlamlı bir ilişkisi yoktur.
Zheng vd. (2017)	Çin	1997-2009	Panel Veri Analizi	Doğrudan yabancı yatırımlar karbondioksit emisyonlarını teşvik etmektedir.

3.3. Ekonomik büyüme ve Karbondioksit Emisyonu ilişkisi

Dünya çapında çevresel kalitenin bozulması, birçok kişinin dikkatini çekmekte ve bu konuda ki endişeleri artırmaktadır, bu sebeple bireyler çevresel bozulmanın nedenlerini daha net anlamak için harekete geçmektedirler. Özellikle 1990 yıllarda ekonomik büyüme ile çevre arasındaki bağlantı fazlaca tartışılmaya başlanmış ve ekonomik büyümenin çevresel etkileri iktisatçıların da dikkatinden kaçmamıştır. Ekonomik büyüme ve çevre kirliliği ilişkisi ile ilgili tartışmaların temelini de büyüme politikaları oluşturmaktadır ve son dönemde kirlilik-gelir artışı ilişkisine dair önemli bir literatür oluşmuştur. Araştırmacılar gelir seviyesine bağlı olarak gelirin artması ile çevre kirliliğinin artacağını yüksek gelir seviyelerinde ise çevre kirliliğinde azalma olacağını öngörmektedirler. Çevresel iyileşmenin ön koşulu ekonomik büyümedir ve er ya da geç ekonomik büyümenin çevre için faydalı olacağı görüşü, gelişme aşamalarına dayalı görüşler tarafından da destek gördüğü için ekonomik büyüme ve çevresel kalite arasında bir ilişkinin olduğu öne sürülmektedir (Dinda, 2004: 432 ; Saatçi ve Dumrul, 2011: 66).

Ekonomik büyüme ve çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik çalışmaların başında Çevresel Kuznets Eğrisi (ÇKE) hipotezinin geçerliliğinin incelenmesi gelmektedir. Bu hipotez Simon Kuznets tarafından 1955 yılında ortaya koyulan ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasında ters yönlü ilişki olduğu hipotezine dayanmaktadır (Artan vd., 2015: 309). Kuznets'e göre ekonomik büyüme ile artan kişi başı milli gelire karşılık gelir eşitsizliği ekonomik büyümenin ilk safhalarında artmakta, ancak belirli bir gelişme düzeyinden sonra gelir eşitsizliğinde düzelme görülmektedir ve ters U şeklinde eğri ile temsil edilmektedir (Kuznets, 1955).

Gelir ve kirlilik arasında bu tür bir ilişkinin olduğu ise Kuznets'den esinlenerek Grossman ve Krueger (1991) tarafından ortaya atılmıştır. Çevresel Kuznets eğrisi olarak tanımladıkları hipotezde savundukları görüş, ekonomik büyümenin ilk yıllarında çevresel kirliliğin artış göstereceği ancak giderek büyümenin artış göstermesiyle çevresel kirlilikte azalma meydana geleceği şeklindedir. Az gelişmiş ülke ekonomileri genel olarak tarıma dayalı üretim gerçekleştirdikleri için çevresel bozulma yaşanmamaktadır. Ancak sanayileşme ve büyümenin ilk yıllarında gelir ve üretim artırma hedefi ön plandadır. Bu gaye ile temiz olmayan teknoloji kullanımı doğal kaynakların hızla tüketilmesi ile birlikte üretim artacak ancak bununla doğrusal olarak çevre kirliliği de artış gösterecektir. İlerleyen yıllarda ulaşılan yüksek gelir seviyeleri insanların bilinçlenmesi ve çevresel kuruluşların çalışmaları temiz bir çevreye olan talebi artıracaktır. Bunun sonucu olarak da temiz teknoloji kullanımı yaygınlaşacaktır. Kısaca belirli bir gelir düzeyine gelinceye kadar çevre kirliliği artış gösterecek ancak gelir düzeyi istenilen seviyeye çıktığında çevre kirliliği azalacaktır (Zeren, 2011: 39).

Yapılan çalışmalarda genel olarak bir grup ülke için kesit ve panel veri analizi yapılarak ekonomik büyüme ve çevresel bozulma arasında Çevresel Kuznets Eğrisi ilişkisinin araştırıldığı görülmektedir. Değişkenler arasında ki bu ilişkinin daha iyi açıklanması ve dışsal değişkenlerin bu ilişkiye etkilerinin ne ölçüde olduğunun tespit edilmesi açısından, zaman serisi analizi kullanılarak tek ülke için yapılan çalışmalar da mevcuttur (Stern vd, 1996; Aslan, 2010: 58-59).

Coondoo ve Dinda (2002), 1960-1990 yılları verilerini kullanarak 88 çeşitli ülke grupları arasında cross-country Granger panel nedensellik analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda Ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu arasında ilişki bulunmuştur.

Soytaş ve Sarı (2007), çalışmalarında Türkiye'nin 1960-2000 yılları arası verilerini kullanarak büyüme ve karbondioksit emisyonu arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde edilen bulgular büyüme ve emisyon arasında uzun vadede nedensel bağlantı bulunmadığı yönündedir.

Jalil ve Mahmud (2009), araştırmalarında, karbon emisyonu, enerji tüketimi, gelir ve dış ticaret arasındaki uzun dönemli ilişkiyi Çin ekonomisi için 1975-2005 dönemi verileri kullanarak analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgular karbon emisyonu ile kişi başına milli gelir arasında ikinci dereceden Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezini destekleyen bir ilişkiyi bulunduğunu doğrulamaktadır.

Arı ve Zeren (2011), araştırmalarında ,CO₂ ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi sorgulayarak ÇKE hipotezini Akdeniz ülkeleri için 2000-2005 yılları verilerini test etmişlerdir. Elde edilen sonuçlar CO₂ emisyonu ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkinin ÇKE hipotezine uygun olarak N şeklinde olduğunu göstermektedir.

Saboori vd. (2012), çalışmalarında, Malezya için 1980-2009 yılları arası verileri kullanarak ekonomik büyüme ile CO₂ emisyonu ilişkisini araştırmışlardır. ARDL metodu kullanılarak yapılan çalışmada Çevresel Kuznets Eğrisi test edilmiş, hem kısa hem de uzun dönemde ekonomik büyüme ile CO₂ emisyonu arasında ters U şeklinde bir eğri oluşturacak şekilde bir sonuç bulunmuştur.

Alam (2014), araştırmasında, 1972-2010 yılları verilerini kullanarak Bangladeşteki büyüme ve çevre kirliliği arasında ki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgular Çevresel Kuznets Eğrisi "U" şeklinin varlığı geçerli değildir yönündedir.

Artan vd. (2015) çalışmalarında, Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin geçerliliğini Türkiye için 1981-2012 dönemi verilerini kullanarak analiz ettikleri çalışmalarında ekonomik büyüme ve dışa açıklığın çevre kirliliği ile olan ilişkisini incelemişlerdir. Elde edilen bulgularda ekonomik büyüme ve ticari açıklık ile çevre kirliliği arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasında ÇKE'yi destekleyecek şekilde ters-U şeklinde bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 9'da, ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu ile ilgili literatürde yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 9. Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi İle İlgili Ampirik Literatür

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Coondoo ve Dindaa (2002)	88 Ülke	1960-1990	Panel Veri Analizi	Ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu arasında ilişki vardır.
Ang (2007)	Fransa	1960-2000	Zaman Serisi Analizi	Uzun dönemde ekonomik büyümeden kirlilik artışına doğru pozitif bir ilişki vardır.
Soytaş ve Sarı (2007)	Türkiye	1960-2000	Zaman Serisi Analizi	Gelir ve emisyon arasında uzun vadede nedensel bağlantı yoktur.
Ang (2008)	Malezya	1971-1999	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyüme ve enerji tüketimi arasında pozitif ve güçlü bir ilişki vardır
Halicioğlu (2008)	Türkiye	1960-2005	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu arasında kısa ve uzun vadede nedensellik vardır.
Jalil ve Mahmud (2009)	Çin	1975-2005	Zaman Serisi Analizi	Karbondioksit ile gelir arasında Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezini destekler şekilde ilişki vardır.
Zhang ve Cheng (2009)	Çin	1960-2007	Zaman Serisi Analizi	Karbon emisyonları ve enerji tüketimi ekonomik büyümeye yol açmamaktadır.
Chebbi (2010)	Tunus	1971-2004	Zaman Serisi Analizi	Karbondioksit emisyonundan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik vardır.
Arı ve Zeren (2011)	Akdeniz Ülkeleri	2000-2005	Panel Veri Analizi	Karbondioksit emisyonunu, yüksek ekonomik büyüme düzeylerinde artabilir.
Nasir ve Rehman (2011)	Pakistan	1972-2008	Zaman Serisi Analizi	Karbon emisyonu ve gelir arasında uzun vadeli bir ilişki vardır.
Menegaki (2011)	27 AB Ülkesi	1997-2007	Panel Veri Analizi	Karbon emisyonu ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi vardır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Wang vd. (2011)	Çin'deki 28 İl	1995-2007	Panel Veri Analizi	Enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik vardır.
Saatçi ve Dumrul (2011)	Türkiye	1950-2007	Zaman Serisi Analizi	Çevre kirliliği ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki vardır.
Ahmed ve Long (2012)	Pakistan	1971-2008	Zaman Serisi Analizi	Karbondioksit emisyonu ile ekonomik büyüme arasında ters "U" şeklinde bir ilişki bulunmaktadır.
Arouri vd. (2012)	MENA Ülkeleri	1981-2005	Panel Veri Analizi	Karbondioksit emisyonları ekonomik büyüme ile birlikte artmakta, dengelenmekte ve azalmaktadır.
Saboori vd. (2012)	Malezya	1980-2009	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu arasında ilişki vardır.
Shahbaz vd. (2012)	Pakistan	1971-2009	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu arasında uzun dönemli ilişki vardır ve Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin desteklenmektedir
Alkhathlan ve Javid (2013)	Suudi Arabistan	1980-2011	Panel Veri Analizi	Karbondioksit emisyonları ve kişi başına düşen gelir arasında monoton olarak artan bir ilişki vardır.
Altıntaş (2013)	Türkiye	1970-2008	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyümeden karbondioksit emisyonuna doğru kısa dönem tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Alam (2014)	Bangladeş	1972-2010	Zaman Serisi Analizi	Çevresel Kuznets Eğrisi "U" şeklinin varlığı geçerli değildir.
Artan vd. (2015)	Türkiye	1981-2012	Zaman Serisi Analizi	Türkiye'de ekonomik büyüme ve çevre kirliliği arasında uzun dönemli ilişki vardır.
Ergün ve Polat (2015)	30 OECD Ülkeleri	1980-2010	Panel Veri Analizi	Ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonu arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Gülmez (2015)	24 OECD Ülkeleri	2000-2012	Panel Veri Analizi	Ekonomik büyümeden, hava kirliliğine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Yazar	Ülke	Yıllar	Yöntem	Bulgular
Long vd. (2015)	Çin	1952-2012	Zaman Serisi Analizi	Ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu, arasında çift yönlü bir ilişki vardır.
Mercan ve Karakaya (2015)	11 OECD Ülkesi	1970-2011	Panel Veri Analizi	Ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonu arasında eş bütünleşme ilişkisi vardır.
Karakaş (2016)	61 Ülke	1990-2013	Panel Veri Analizi	Gelir düzeyi ve karbondioksit arasında güçlü bir ilişki vardır.
Bayramoğlu ve Yurtkur (2016)	Türkiye	1960-2010	Zaman Serisi Analizi	Karbondioksit emisyonu ile ekonomik büyüme arasında doğrusal bir ilişki yoktur, doğrusal olmayan bir eş bütünleşme ilişkisi vardır.
Topallı (2016)	Hindistan, Çin, Brezilya ve Güney Afrika ülkeleri	1980-2010	Panel Veri Analizi	Kısa ve uzun dönemde ekonomik büyümeden karbondioksit emisyonuna doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır.
Antonakakis vd. (2017)	106 Ülke	1971-2011	Panel Veri Analizi	Yüksek ekonomik büyüme oranları ile sürdürülemez ortam ve düşük ya da sıfır ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik arasında etik bir ikilem vardır.

3.3.1. Karbon Piyasası ve Karbon Ticareti

Karbon finans, iklim değişikliğinin finansal çıkarımlarını inceleyen ekonomik bir alandır. Karbon salınımının yüksek olduğu alanlarda yaşamının maliyetini araştırmaktadır. Karbon finansı;

- Çevresel finansmanın özel bir boyutunu temsil eder.
- Karbon emisyonu, toplumların finansal risk ve fırsatlarını araştırır.
- Çevresel hedefleri başarmada ve çevresel riskleri önlemede piyasa temelli mekanizmaların kullanılması ve uygunluğunun belirlenmesini ifade etmektedir.

Geniş anlamda ise karbon finans iklim değişikliklerine karşın yaratılan piyasa çözümleridir (Labatt ve White, 2007; 1).

“Karbon ticareti, Kyoto Protokolü¹’nün sürüm sınırlamalarının ortaya çıkardığı, piyasa bazlı bir takas mekanizmasıdır. Emisyon ticareti sistemlerinde (ETS), sisteme dahil her ülke için belli bir emisyon miktarı belirlenir. Kendilerine sağlanan emisyon hakkının üzerine çıkan ülkeler, emisyonlarını azaltma ya da emisyon miktarları üst sınıra ulaşmamış kullanıcıların emisyon hakkından satın alma opsiyonuna yönelir. Toplam hakkın sınırlandırıldığı ve kontrol edildiği emisyon ticaret mekanizması, arz-talep dengesine bağlı olarak kendilerine tahsis edilen miktarı kullanmayan ülke – ya da şirketlerin – haklarını bedeli karşılığında diğer ülke ya da şirketlere satmasını mümkün kılar” (Bitlis, 2016: 7). Ancak bunun için ticarete katılmak isteyen ülkenin kendi içerisinde bir emisyon takip, dağıtım ve kontrol sistemi kurması ve uluslararası standartlara uymayı kabul etmesi gerekir. European Union ETS, United Kingdom ETS, New South Wales ve Chicago Climate Exchange (CCX); Dünya Bankası Karbon Finans Birimi ve Uluslararası Emisyon Ticareti Birliği tarafından aktif karbon piyasası olarak kabul edilen borsalardır (Çetinkaya ve Sokulgan, 2009: 38).

Karbon piyasası finansal piyasalara benzer olarak, karbondioksit ya da, diğer sera gazı emisyonlarını temsil eden, kirletme kredileri, kirlilik hakları, kirlilik izinleri, kirlilik kotaları emisyon hisseleri ve ya emisyon izinleri gibi farklı piyasalarda farklı şekillerde adlandırılan karbon hisselerinin alınıp satılması sonucu oluşan piyasadır. Karbon piyasasında karbon izinlerinin alımı, brokerlar aracılığıyla ve yeni oluşmaya başlayan uluslararası finans kurumları aracılığıyla yapılmaktadır. 2005 yılında başlayan emisyon ticareti fiyatlarının enerji fiyatları, iklim koşulları gibi faktörlerden etkilendiği belirlenmiştir. Fiyatlar forward olarak belirlenirken karbon piyasasında ödemeler ise nakit, vadeli, hisse senedi, borçlanma warrant ya da sera gazı azaltımını sağlayacak teknolojilere katkı sağlanması gibi araçlardan biri ya da birkaçıyla yapılmaktadır (Ayrıçay, 2008: 9-10).

¹Kyoto Protokolü, sera etkisi yaratan gazların salınımlarını kısmak üzere sanayileşmiş ülkelere çeşitli hedefler belirleyen uluslararası bir anlaşmadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR, EKONOMİK BÜYÜME VE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLİŞKİSİ: BRICS VE MINT ÜLKELERİ ÜZERİNDE EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

4.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, BRICS ve MINT ülkeleri için doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu değişkenleri arasındaki ilişkiyi araştırılarak, aralarında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı ve yönünün tespit edilmesidir.

4.2. Model ve Ekonometrik Metodoloji

Bu çalışmada 1992-2013 dönemi verileri kullanılarak BRICS ve MINT ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu ilişkisi incelenmektedir. Veri setinde yer alan ülkeler Tablo 10 ve Tablo 11’ de gösterilmiştir.

Tablo 10. Panel Veri Setinde Yer Alan BRICS Ülkeleri

1. Brezilya
2. Rusya
3. Hindistan
4. Çin
5. Güney Afrika

Tablo 11. Panel Veri Setinde Yer Alan MINT ülkeleri

1. Meksika
2. Endonezya
3. Nijerya
4. Türkiye

4.2.1. Çalışmanın Kısıtları

1992 yılı öncesi Rusya’nın verileri olmadığı için daha önceki yıllar analize dâhil edilememiştir, ayrıca 2013’ten sonra karbondioksit verileri dünya bankası tarafından yayınlanmadığı için çalışma 2013 yılı ile sınırlandırılmıştır.

4.3. Veri Seti

Analizde; BRICS ve MINT ülkesi olan 9 ülkeye ait, 1992-2013 dönemi verileri kullanılmıştır. Çalışmada; Doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) ve ekonomik büyüme (GDP) ve karbondioksit emisyonu (CO₂) verileri yıllık olarak alınmış, veriler Dünya Bankası web sayfasından (www.worldbank.org.tr) elde edilmiştir. Analiz için Gauss ve Eviews paket programı kullanılmıştır.

4.4. Çalışmanın Metodolojisi

4.4.1. Panel Veri Analizleri

Zaman serilerinde incelenen veri setinin sadece zaman boyutunu dikkate almasından kaynaklanan eksikliği gidermek için, verilerin hem zaman hem de yatay kesit boyutunu ele alan panel birim kök analizleri istatistiki anlamda daha güçlü sonuçlar verdiği için tercih edilmektedir (Im, vd., 2003; Maddala ve Wu, 1999; Taylor ve Sarno, 1998; Levin vd, 2002; Hadri, 2000; Pesaran, 2006; Beyaert ve Camacho, 2008).

Panel verilerle yapılan uygulamalı ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamış olup teknolojik gelişmelerle birlikte 2000'li yıllarda daha yaygın kullanım alanlarına ulaşmıştır.

Zaman boyutuna sahip yatay kesit serilerini kullanarak ekonomik ilişkilerin panel veri modelleri yardımıyla tahmin edilmesi metoduna panel veri analizi adı verilmektedir. Bu analiz yoluyla hem zaman hem de kesit boyutuna sahip veri seti, zaman ve kesit serileri bir araya getirilerek oluşturulmaktadır (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007: 37).

Panel veri analiz yönteminde basit, tek bağımsız değişkenli doğrusal olan bir model şu şekilde gösterilmektedir (Baltagi, 2005:4-7):

$$Y_{it} = a_i + \beta_1 X_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Buradaki değişkenler şu şekilde açıklanabilir;

i: n adet yatay kesit birimi,

t: t zaman dönemi,

Y_{it} : t zamanında bağımlı değişkenin i'inci biriminin değeri.

X_{it} : t zamanında bağımsız değişkenin i'inci biriminin değeri,

ε_{it} : hata terimi,

a_i : sabit kesişim katsayısı,

β_1 : bağımsız değişken katsayısını göstermektedir.

Panel veri analiziyle yapılacak ekonometrik analizlerin önemli avantajlar bulunmaktadır bunlar (Gujarati, 2012) tarafından şu şekilde açıklanmıştır.

- Panel veri analizi ile çok sayıda veri ile çalışmaya olanak vermektedir. Bu durum gözlem sayısı ile birlikte serbestlik derecesini de artırmaktadır ve açıklayıcı değişkenler arasında daha sağlıklı bir yapı kurularak ortak doğrusallık minimize edilmektedir, bu sayede de tahmin sonuçları daha güvenilir olmaktadır.
- Panel veri sayesinde ele alınan veriler türdeş değildir. Bunun nedeni de kişiler, şirketler, iller ve ilçelerin zaman içerisinde ele alınmasıdır.
- Verilerin yatay kesitini yenilemeli olarak her zaman dilimi için inceleyen panel veri analiz yöntemi değişimin hareketliliğinin gözlemlenmesi için daha uygundur. İşgücü devir hızı, işsizlik oranları, gibi konuları daha detaylı ve sağlıklı analiz eder.
- Panel veri analizi, zaman serisi ve yatay kesit verilerinde gözlemlenemeyen etkileri daha iyi ortaya çıkarmaktadır.
- Karmaşık olan davranış kalıpları ve modelleri panel veri analizi sayesinde daha rahat incelenebilmektedir.
- Panel veri analizinde çok sayıda veri elde edilmesiyle birlikte yapılan tahminin sapmasını azaltmakta yararlı olmaktadır.

Panel veri analizi kullanımının avantajların yanında bir takım dezavantajları da söz konusudur. Bu dezavantajlar aşağıda belirtilmiştir (Güriş, 2015: 9).

- Panel veri analizi kullanımında, verinin zaman ve birim boyutunda eksiklikler olabilir yani tam olarak bulunamayabilir. Bu durum araştırmada sınırlama yapılmasını gerektirebilir. Panel veri yönteminden kullanmaktan vazgeçilebileceği gibi araştırmanın boyutlarını sınırlandırmakta gerekebilir.
- Panel veri yöntemi kullanılan araştırmalarda asimptotik tahmin ve serbestlik derecesi sorunu çıkabilir bunun nedeni genelde zaman boyutu birim boyutundan daha kısa olmasıdır.
- Panel veriler, yatay kesit ve zaman boyutu ile alakalı olduğu için analiz edilen birimlerde heterojenlik olabilir. Heterojen olan veri, birim boyutunda homojen alt gruplara ayrıldıkça, alt gruplar için yapılan model tahminleri daha iyi sonuçlar verebilir. Panel veri ilişkileri açıklamada yetersiz kalırsa, bütünlük veriyi alt gruplara ayırıp her bir grup için ayrı ayrı tahmin edilmesi daha iyi sonuçlar verebilir.

Panel veri analizinde birden fazla değişkene sahip denklem varsa bu denklem en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmektedir ayrıca zaman dönemleri ve değişken grupları arasında istatistiksel sonuçlar da elde edilebilmektedir. Söz konusu sonuçlara ilişkin bilgilerin ortaya konulmasında iki model kullanılabilir. İlki bireysel etkilerin X_i 'ler ile bağlantılı olduğunu varsayan Sabit Etkiler Modeli veya Kukla Değişkenli En Küçük Kareler Modelidir. İkincisi ise, bireysel etkilerin X_i 'ler ile bağlantısız olduğunu kabul eden Rassal Etkiler Model'dir (Greene, 2003: 287-299 : Sayılğan ve Süslü, 2010).

4.4.1.1. Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi

Klasik model olarak da ifade edilen yöntem bütün yatay kesitler için bir ortak sabit terim ifade etmektedir daha geniş bir ifade ile Havuzlanmış en küçük kareler modelinin ileri sürmüş olduğu tahmin sonuçlarının dayandığı varsayımlarından biri yatay kesit veri matrisleri arasında farkın olmadığını kabul etmektedir (Asteriou, 2006:369). Modelin denklemi aşağıdaki gibidir.

$$Y_{it} = \beta_0 + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (2)$$

$$\beta = \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T X'_{it} X_{it} \right)^{-1} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T X'_{it} Y_{it} \right) \quad (3)$$

4.4.1.2. Sabit Etkiler Modeli

Sabit etkiler modeli, sabit terimlerin kişisel birimler arasında farklılık göstermesine rağmen her bir kişisel birimin sabit teriminin zamana karşı değişmemesi, sabit kalmasıdır (Dinçer, 2012: 3).

Aşağıdaki denklemde görüleceği üzere klasik doğrusal panel veri modelinde zaman ve birim etkiler birlikte tanımlanmıştır.

$$y_{it} = \beta_1 x_{it} + a_i + u_{it} \quad t = 1, 2, \dots, T. \quad (4)$$

Her bir (i) birim değerin her bir yıl için ortalaması alındığında aşağıdaki denklem elde edilmektedir.

$$\bar{y}_i = \beta_1 \bar{x}_i + a_i + \bar{u}_i \quad t = 1, 2, \dots, T. \quad (5)$$

Yukarıdaki denklemlerde görüleceği üzere zaman içerisinde α_i değeri sabit olarak kalmıştır. Her bir zaman değeri için (4) denkleminde (5) denklemini çıkarma işlemi yapıldığında aşağıdaki denklem elde edilmiş olacaktır.

$$y_{it} - \bar{y}_i = \beta_1(x_{it} - \bar{x}_i) + u_{it} - \bar{u}_i \quad t = 1, 2, \dots, T. \quad (6)$$

Bu denklemde $y_{it} - \bar{y}_i$ ile birlikte elde edilen yeni “y” datası “zaman bağlı veri” olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte aynı datalar “x” ve “u” için de elde edilmiştir. Denklem (6)’da görüleceği üzere gözlemlenen etki α_i kaybolmuştur. Elde edilen yeni datalarla birlikte en küçük kareler yöntemi yardımıyla da elde edilebilecek tahmine “sabit etkiler” tahmin yöntemi denir. Buradaki yöntem grup içi tahmin yöntemi olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte denkleme β_0 sabit kesim parametresi eklenmesi ile birlikte de gruplar arası “sabit etkiler modeli” tahmincisi ile sonuca ulaşılmıştır (Şahin, 2016: 70).

4.4.1.3. Rassal Etkiler Modeli

Panel veri analizlerinde, rassal etkiler modelinde, β_1 sabiti bütün yatay kesit sabitlerinin ortalama bir değerini yansıtmakta ve hata bileşeni, ε_1 yatay kesite özgü sabitin bu ortalama değerden rassal sapmalarını göstermektedir (Dinçer, 2012: 3).

Aşağıdaki denklemde β_0 sabit kesim parametresi modele dâhil edilerek model yeniden oluşturulmuştur.

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 x_{it1} + \dots + \beta_k x_{itk} + a_i + u_{it} \quad t = 1, 2, \dots, T. \quad (7)$$

Eğer α_i 'nin her bir zaman periyodunda açıklayıcı değişkenlerle korelasyonsuz olduğunu varsaydıığımızda “sabit etkiler” modeli yerine başka bir modeli kullanmak daha doğru olacaktır. Çünkü α_i 'de ortaya çıkacak olan sonuçları göz ardı etmek sağlıklı bir tahmin de bulunmayı engelleyecektir.

(7)'nolu denklemde yer alan hata terimlerini v_{it} (kompozit hata terimi) olarak adlandırılan yeni bir hata terimi altında göstererek denklem yeniden oluşturulduğunda;

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 x_{it1} + \dots + \beta_k x_{itk} + v_{it} \quad t = 1, 2, \dots, T. \quad (8)$$

$$v_{it} = a_i + u_{it} \quad (9)$$

Denklem (8) gösterildiği şekilde Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile basit şekilde tahmin edilebilmektedir. Bu tahmin yöntemi ile birlikte elde edilen hata terimi " $v_{it}, a_i + u_{it}$ " olarak tanımlanmaktadır ve hem birimin artık hata ögesini içermektedir, bu sebeple her iki hata ögesi ayrılamamaktadır. Hata teriminin yapısının birleşik olması nedeniyle etkinlik yok olacaktır ve iki hata ögesi nedeniyle ortaya çıkan etkiler gözlemlenemeyecektir. Bu sebepten her iki hata ögesini ayıran bir tahmin yönteminin kullanılması daha uygun olacaktır. Bu nedenle "rassal etkiler" modeli ve tahmin yöntemleri ile istenen sonuca ulaşılabilecektir. (Şahin, 2016: 71).

4.4.2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

"Paneli oluşturan ülkelerin yani yatay kesitlerin birimlerinin bağımsız olması; paneli oluşturan birimlerden birine gelen şoktan, tüm yatay kesit birimlerinin aynı düzeyde etkilendikleri ve ülkelerin herhangi birinde meydana gelen bir makroekonomik şoktan diğer ülkelerin etkilenmediği varsayımına dayanmaktadır. Hâlbuki günümüzde ulus ekonomilerinin birbiriyle ilişkili olduğu düşünülürse, paneli oluşturan yatay kesit birimlerinden birine gelen bir şoktan, birimlerin farklı düzeyde etkilenmesi daha gerçekçi bir yaklaşımdır" (Mercan, 2014: 235). Seriler arasında eğer yatay kesit bağımlılığı varsa, bu durumun dikkate alınıp alınmaması elde edilecek sonuçları önemli ölçüde etkilemektedir (Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004).

Ayrıca kullanılacak analiz yöntemlerinin seçiminde en önemli aşamalardan biri panellerin yatay kesit bağımlılığına sahip olup olmadığının tespit edilmesidir. Çünkü yatay kesit bağımlılığının olması ve olmaması durumları araştırmacıyı farklı panel birim kök, panel eş bütünleşme ve panel nedensellik testlerine yönlendirmektedir. Bu bağlamda literatürde yatay kesit bağımlılığının olmaması durumunda kullanılan testler birinci nesil, yatay kesit bağımlılığının varlığı halinde kullanılan testler ise ikinci nesil testler olarak isimlendirilmektedir.

Yatay kesit bağımlılığının varlığını araştırmak üzere "CD_{LM}" testi, Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilmiştir. Ancak bu test, grup ortalaması sıfır fakat bireysel ortalama sıfırdan farklı olduğunda, sapmalı olmaktadır. Pesaran bu sapmayı, test istatistiğine varyansı ve ortalamayı da dâhil ederek düzeltmiştir ve bu yüzden CD_{LMADJ} (düzeltilmiş CD_{LM}) testi olarak ifade edilmektedir. Testin boş hipotezi ise "Yatay kesit bağımlılığı yoktur" şeklindedir (Pesaran vd., 2008: 108).

Panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığını test etmek için kullanılan yöntemler, Pesaran (2004) CD_{LM} testi, Breusch-Pagan (1980) CD_{LM1} testi, Pesaran vd. (2004) CD_{LM2} ve Pesaran vd. (2008) CD_{LMADJ} testleridir. CD_{LM1} ve CD_{LM2} testleri, $T > N$ durumunda yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını test ederken CD_{LM} testi $N > T$ durumunda ve CD_{LMADJ} testi ise her iki durumda da yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını test etmektedir.

Pesaran (2004) CD_{LM} test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Pesaran, 2004: 5).

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij} \right) \quad (10)$$

Breusch-Pagan (1980) CD_{LM1} test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Pesaran, 2004: 4).

$$CD_{LM1} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij}^2 \sim \chi^2 \frac{N(N-1)}{2} \quad (11)$$

Pesaran (2004) CD_{LM2} test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Pesaran, 2004: 5).

$$CD_{LM2} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T \hat{p}_{ij}^2 - 1 \right) \quad (12)$$

Pesaran (2004) CD_{LM} testinde yapılan düzenlemeler sonucunda Pesaran CD_{LMADJ} test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Pesaran vd., 2008: 108).

$$CD_{LMADJ} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k)\hat{p}_{ij}^2 - \hat{\mu}_{Tij}}{u_{Tij}} \sim N(0,1) \quad (13)$$

4.4.3. Panel Birim Kök Testleri

Bir zaman serisinin ortalaması, varyansı veya ortak varyansı zaman boyunca değişiklik göstermiyorsa, bu seri durağan olarak ifade edilir. Daha geniş manasıyla ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmeyen ve ortak varyansın hesaplandığı iki dönem arasındaki döneme değil de sadece iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç için durağandır denir (Gujarati ve Porter, 2012: 740).

Zaman serisi analizinde durağan ve durağan olmayan şeklindeki ayırım çok önemlidir. Çünkü zaman serisi analizi yapmak için geliştirilmiş olan olasılık teorileri sadece durağan halde ki zaman serileri için geçerlidir. Zaman serilerinin birim kök içermesinin iki sebebi bulunmaktadır; bunlardan birisi zamanla değişen varyans, diğeri zamanla değişen ortalamadır. Durağan olmayan serilerle, yapılan analizlerin güvenilir sonuçlar vermemesi, serilerin durağanlaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Durağan olmayan seriler eğer aynı dereceden durağan hale gelir ise, bu seriler eşbütünleşik olabilirler. Serilerin eşbütünleşik olmasının yani uzun dönemde birlikte hareket etmesinin önemi, eşbütünleşik serilerin düzey değerleriyle regresyon yapılmasının sahte ilişkilere yol açmamasıdır (Işık ve Acar, 2006: 100).

Panel veriler zaman ve kesit boyutu nedeniyle asimptotik davranış gösterebilmektedirler. Bu da panel birim kök testlerinin, zaman serisi birim kök testlerinden ayrıldığı en önemli noktadır. Panel verilerle analiz yapıldığında değişkenler arasında korelasyon çıkarsa, yapılan analizin asimptotik özellikleri bu durumdan etkilenebilmektedir. Bu sebeple literatürde çeşitli birim kök testleri geliştirilmiştir. Bunlar birinci ve ikinci nesil birim kök testleri olarak iki şekilde incelenmektedir. Birinci nesil panel birim kök testleri değişkenler arasında korelasyon olmadığı durumlarda kullanılırken ikinci nesil panel birim kök testleri ise değişkenler arasında korelasyon olduğu durumlarda kullanılmaktadır. (Şengelen, 2016: 67).

Birinci nesil birim kök testlerinden Dickey Fuller (1979) ve Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) test yaklaşımları üzerine temellenmişlerdir, bu testler şunlardır; Levin-Lin ve Chu (2002), Fisher ADF, Harris ve Tzavalis, Fisher PP, Breitung (2000), Im-Pesaran ve Shin (2003), Choi (2001) ve Hadri (2000) şeklinde ifade edilebilir. İkinci nesil birim kök testleri ise; MADF (Taylor ve Sarno, 1998), CADF (Pesaran, 2006), PANIC (Boing 2004), SURADF (Breuer, Mcknown ve Wallace, 2002), Bai ve Ng (2004) ve PANKPSS (Carrion-i-Silvestre vd. 2005) olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, serilerin durağanlığını test etmek amacıyla panel birim kök testi yapılmakta; Im, Peseran ve Shin (2003) tarafından önerilen panel birim kök testi kullanılmaktadır.

4.4.3.1. Im, Peseran ve Shin (IPS) Birim Kök Testi

Im, Peseran ve Shin (IPS) çalışmalarında önerdikleri panel birim kök testinde ADF test istatistiğini paneldeki her bir değişken için ADF hesaplanarak ortalama ADF test istatistiğine bakmaktadır (Saraçoğlu ve Doğan, 2005: 4).

LLC panel birim kök testi yatay kesit birimlerinin otoregresif katsayısının homojen olmasını gerektirdiği için kısıtlayıcıdır, Im, Peseran ve Shin (IPS) panel birim kök testinde ise böyle bir kısıtlama yoktur ve birim kök testi katsayılarının heterojen olmasına izin verir ve bireysel birim kök test istatistiklerinin ortalaması alınarak alternatif bir test prosedürü önermektedir. IPS testi, yatay kesit birimleri boyunca farklı seri korelasyon özellikleriyle hata terimi u_{it} ile ilişkilendirildiğinde ADF testini önermektedir (Baltagi, 2005: 242)

IPS modelinin hipotezine bakıldığında sıfır hipotezi tüm i 'ler için ($H_0: \beta_i = 0$) ve alternatif hipotez ise ($H_0: \beta_i < 0$) şeklindedir. IPS' de "birim kök yoktur" hipotezini test etmek için t -bar istatistiğini kullanılmaktadır. (Aslan, 2008: 4).

IPS t istatistiği tüm bireysel ADF istatistiklerinin ortalaması olarak ifade edilmektedir. Bu durum denklem (14)'de gösterilmiştir.

$$\bar{t} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_{pi} \quad (14)$$

Burada t_{pi} bireysel test istatistiklerini ifade etmektedir;

$$t_{pi} = \frac{\int_0^1 w_{iz} dw_{iz}}{\left[\int_0^1 w_{iz}^2 \right]^{1/2}} = t_{iT} \quad (15)$$

$\int w(r)$, Weiner integralini ifade etmektedir. IPS, t_{pi} 'nin sonlu ortalama ve varyansla özdeş dağılımının bağımsız olduğunu varsaymaktadır. Testte hipotezleri test etmek için standart normal t dağılımı yerine, t değerlerinin aritmetik ortalaması (\bar{t}) her bir grup için ayrı ayrı hesaplanarak kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2003: 128).

Standartlaştırılmış \bar{t} istatistiği, $w_{\bar{t}}$ adlandırılırsa, denklem (16)'daki gibi ifade edilebilir.

$$t_{IPS} = W_{\bar{t}} \frac{\sqrt{N \left(\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N t_{iT} \right) - \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N E[t_{iT} | \rho_i = 0]}}{\sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N var\langle [t_{iT} | \rho_i = 0] \rangle}} \Rightarrow N(0,1) \quad (16)$$

Burada, $E[t_{iT} | \rho_i = 0]$ ve $var\langle [t_{iT} | \rho_i = 0] \rangle$, T_i ve ρ_i 'nin farklı değerleri için hesaplanan ortalama ve varyans değerleridir.

IPS testinin iki önemli avantajı vardır bunlardan birincisi her bir yatay kesit için ayrı β katsayıları hesaplaması, denge panel şartı olmaması yani dengeli olmayan paneller için kullanılabilmesidir diğeri ise yatay kesitler için hesaplanan ADF testlerinde farklı gecikme değerlerine izin vermesidir. (Saraçoğlu ve Doğan, 2005: 4).

4.4.4. Panel Eşbütünleşme Testleri

Yapılan ampirik çalışmalar zaman serilerinin genellikle durağan olmayan seriler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Birim köklü olan bu seriler aynı zamanda sahte regresyon sorunu ile karşılaştığı için çeşitli geliştirilen yöntemlerle bu soruna çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Bu çözüm önerilerinden biri tanesi de zaman serilerinin farklarının alınarak regresyona sokulmasıdır. Ancak bu durumda yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Değişkenlerin birinci farklarının alınması uzun dönem dengesi için önemli olan bilgilerin kaybedilmesine yol açmaktadır bu da değişkenlerin arasında olması beklenen muhtemel uzun dönemli ilişkiyi görme olasılığı ortadan kalkmaktadır. Bu sorunların yaşanması eş bütünleşme testlerinin çıkışına zemin hazırlamıştır (Pedroni, 2004; Erdemli, 2016: 89-90).

Eş bütünleşme teorisi temel olarak değişkenler arasında eş bütünleşme olup olmadığını ortaya koymayı çalışmaktadır. Söz konusu değişkenlerin bütünleşik olması durumunda zamanla birlikte hareket edeceği ve bu şekilde kısa dönemde ortaya çıkacak karışıklıklar uzun dönemde düzeltilecektir. Bu da serilerin uzun dönemde birbirlerine yaklaşacağı aralarındaki farklılığın sabit kalacağı anlamına gelmektedir. Değişkenlerin bütünleşik olmaması durumunda ise sapmalar ortaya çıkacak, karışıklıkların düzeltilmesi mümkün olmayacaktır. (Güvenek ve Alptekin, 2010: 180-181).

Panel veri analizlerinde eşbütünleşme testi H_0 : eşbütünleşme yoktur şeklindeki yokluk hipotezini test etmektedir. Yaygın olarak literatürde kullanılan panel eşbütünleşme yaklaşımı testlerinin iki tanesini, Pedroni (1997) ve Kao (1999) bu çalışmada kullanacağız. Bu testleri kısaca şu şekilde açıklayabiliriz.

4.4.4.1. Pedroni Panel Eşbütünleşme Testleri

“Pedroni eşbütünleşme testi, eş-bütünleşme vektöründeki heterojenliğe izin veren bir test olup, sadece dinamik ve sabit etkilerin panelin kesitleri arasında farklı olmasına izin vermekle kalmamakta, beraberinde alternatif hipotez altında eşbütünleşik vektörün kesitler arasında farklı olmasına da izin vermektedir. Eşbütünleşme için Pedroni, 7 farklı test önermiştir. Birinci kategori içindeki dört testten ilk üçü, parametrik olmayan testlerdir. İlk test varyans oranı tipinde bir istatistiktir. İkincisi Phillips-Peron (PP) (ρ) istatistiğine, üçüncü istatistik de PP (t) istatistiğine benzemektedir. Dördüncü istatistik ise Augmented Dickey Fuller (ADF) (t) istatistiğine benzer parametrik bir istatistiktir. İkinci kategoride üç testten ilki PP (ρ) istatistiği ile benzer iken, diğer ikisi PP (t) ve ADF (t) istatistiklerine benzemektedir.” (Güvenek ve Alptekin, 2010: 181). Pedroni testinde kurulan model, trendin ve ortalamanın varlığına göre düzenlenir.

Pedroni eşbütünleşme testinde kurulan model, trendin ve ortalamanın varlığına göre düzenlenmektedir. Hem trendin hem de ortalamanın olduğu denklem (17)’de gösterilmiştir.

$$Y_{it} = a_i + \delta_t t + \beta_{1i} X_{1i,t} + \dots + \beta_{ki} X_{ki,t} + \hat{e}_{it} \quad (17)$$

Bu modelde \hat{e}_{it} artıkları, denklem (18)’ki gibi tahmin edilmektedir.

$$\hat{e}_{it} = \rho_i \hat{e}_{i,t-1} + v_{it} \quad (18)$$

Pedroni, yedi farklı istatistiğin küçük örneklem özelliklerini incelemiş ve asimptotik dağılımlarını türetmiştir. Bu yedi istatistiğin dördü gruplar içi olarak bilinir ve gruplar boyunca veriyi bir araya getirmeye dayalıdır. Tablo 12’de yedi istatistiğin tanımlamaları ve formülleri belirtilmiştir.

Tablo 12. Pedroni Panel Eşbütünleşme İstatistikleri

İstatistik	Denklem
1. Panel v -istatistiği	$T^2 N^{3/2} Z_{\hat{v}_{N,T}} \equiv T^2 N^{3/2} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{i,t-1}^2 \right)^{-1}$
2. Panel ρ -istatistiği	$T\sqrt{N} Z_{\hat{\rho}_{N,T-1}} \equiv T\sqrt{N} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{i,t-1}^2 \right)^{-1} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{e}_{i,t-1}^2 \Delta \hat{e}_{i,t} - \hat{\lambda}_i)$
3. Panel t -istatistiği (parametrik olmayan)	$Z_{t_{N,T}} = \left(\hat{\sigma}_{N,T}^2 \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} (\hat{e}_{i,t-1}^2 \Delta \hat{e}_{i,t} - \hat{\lambda}_i)$
4. Panel t -istatistiği (parametrik)	$Z_{t_{N,T}}^* = \left(\hat{s}_{N,T}^{*2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{i,t-1}^* \Delta \hat{e}_{i,t}^*$
5. Grup ρ -istatistiği	$TN^{-1/2} \tilde{Z}_{\hat{\rho}_{N,T-1}} \equiv TN^{-1/2} \sum_{i=1}^N \left(\sum_{t=1}^T \hat{e}_{i,t-1}^2 \right)^{-1} \sum_{t=1}^T (\hat{e}_{i,t-1} \Delta \hat{e}_{i,t} - \hat{\lambda}_i)$
6. Grup t -istatistiği (parametrik olmayan)	$N^{-1/2} \tilde{Z}_{t_{N,T}} \equiv N^{-1/2} \sum_{i=1}^N \left(\hat{\sigma}_i^2 \sum_{t=1}^T \hat{e}_{i,t-1}^2 \right)^{-1/2} \sum_{t=1}^T (\hat{e}_{i,t-1} \Delta \hat{e}_{i,t} - \hat{\lambda}_i)$
7. Grup t -istatistiği (parametrik)	$N^{-1/2} \tilde{Z}_{t_{N,T}}^* \equiv N^{-1/2} \sum_{i=1}^N \left(\hat{s}_i^{*2} \sum_{t=1}^T \hat{e}_{i,t-1}^{*2} \right)^{-1/2} \sum_{t=1}^T \hat{e}_{i,t-1}^* \Delta \hat{e}_{i,t}^*$

Kaynak: Pedroni, (1999: 660). “Critical Values For Cointegration Tests In Heterogeneous Panels With Multiple Regressors “

4.4.4.2. Kao Panel Eşbütünleşme Testleri

Kao Panel Eşbütünleşme Testleri, DF ve ADF temellidir ve “Eşbütünleşme yoktur” sıfır hipotezini test etmektedir. Kao, bunun için DF ve ADF temelli birim kök testlerinin kullanımını öne sürmüştür. İlk olarak sabit etkiler modelinin tahmininden kalıntılar DF testleri için elde edilmektedir.

Kao panel eşbütünleşme testi regresyon modeline, denklem (19)’daki gibi başlanmaktadır.

$$Y_{it} = X'_{it}\beta + Z'_{it}\gamma + u_{it} \quad (19)$$

Burada Y_{it} ve X_{it} birinci dereceden durağandır, Z_{it} ise birim etkidir. Grup içi dönüşümünden sonra modelden Z_{it} düşmektedir. Dönüşüm sırasında sabit etkiler modelinin tahmininden elde edilen kalıntılar, $\hat{u}_{it} = \rho\hat{u}_{it-1} + e_{it}$ şeklinde ifade edilmektedir. (Şengelen, 2016: 82).

ρ 'nun ve t-istatistiğinin tahmini ise aşağıdaki gibidir:

$$\hat{\rho} = \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \hat{e}_{i,t} \hat{e}_{i,t-1}}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \hat{e}_{i,t-1}^2} \quad (20)$$

$\rho=1$ 'in t-istatistiği:

$$t_p = \frac{(\hat{\rho}-1) \sqrt{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \hat{e}_{i,t-2}^2}}{s_e} \quad (21)$$

$$s_e = \left(\frac{1}{NT} \right) \sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T (\hat{e}_{i,t} - \hat{\rho} \hat{e}_{i,t-1})^2 \quad (22)$$

“Kao panel eşbütünleşme testinde, geliştirilen istatistiklerden DF_ρ ve DF_t testleri, hataların ve regresörlerin güçlü dışsallığına dayandırılmaktadır. DF_ρ^* ve DF_t^* istatistikleri ise hataların ve regresörlerin arasındaki içsel ilişkiyi içeren eşbütünleşme için geliştirilmiştir” (Erdemli, 2016:92). Bu istatistikler:

$$DF_\rho = \frac{\sqrt{NT}(\hat{\rho} - 1) + 3\sqrt{N}}{\sqrt{10.2}} \quad (23)$$

$$DF_t = \sqrt{1.25}t_p + \sqrt{1.785N} \quad (24)$$

$$DF_{\rho}^* = \frac{\sqrt{NT}(\hat{\rho} - 1) + \frac{3\sqrt{N}\hat{\sigma}_e^2}{\hat{\sigma}_{0e}^2}}{\sqrt{3 + \frac{36\hat{\sigma}_e^4}{5\hat{\sigma}_{0e}^4}}} \quad (25)$$

$$DF_t^* = \frac{t_{\rho} + \frac{\sqrt{6N}\hat{\sigma}_e}{2\hat{\sigma}_{0e}}}{\sqrt{\frac{\hat{\sigma}_{0e}^2}{2\hat{\sigma}_e^2} + \frac{3\hat{\sigma}_e^2}{10\hat{\sigma}_{0e}^2}}} \quad (26)$$

Son iki istatistikteki $\hat{\sigma}_e^2$ ve $\hat{\sigma}_{0e}^2$ aşağıdaki gibi hesaplanarak elde edilmektedir.

$$\hat{\sigma}_e^2 = \hat{\Sigma}_v - \hat{\Sigma}_{v\varepsilon}\hat{\Sigma}_{\varepsilon}^{-1} \quad (27)$$

$$\hat{\sigma}_{0e}^2 = \hat{\Omega} - \hat{\Omega}_{v\varepsilon}\hat{\Omega}_{\varepsilon}^{-1} \quad (28)$$

4.4.5. Panel Eşbütünleşme Katsayı Tahmincileri

Ekonometrik analizlerde son olarak, nihai sapmasız katsayıları tahmin etmek üzere, Pedroni tarafından geliştirilen Full Modified Ordinary Least Square (FMOLS) yöntemi ile Mark ve Sul tarafından geliştirilen Dynamic Ordinary Least Square (DOLS) yöntemleri yaygın olarak kullanılmaktadır (Kök vd. 2017: 8).

4.4.5.1. FMOLS ve DOLS Eşbütünleşme Katsayı Tahmincileri

“FMOLS yöntemi, Standart sabit etkili tahmincilerdeki (otokorelasyon, değişen varyans gibi sorunlardan kaynaklanan) sapmaları düzeltmektedir” (Kök vd. 2017: 8). Pedroni'nin bireysel kesitler arasında büyük ölçüde heterojenliğe izin veren bu FMOLS yöntemi, sabit terimin, hata terimi ve bağımsız değişkenlerin farkları arasındaki olası korelasyonun varlığını hesaba katmaktadır. Pedroni (2000), FMOLS yönteminin küçük örneklerdeki gücünü de araştırmış, t istatistiğinin küçük örneklerdeki performansının Monte Carlo simülasyonları ile iyi olduğunu hesaplamıştır. (Kök ve Şimşek, 2017: 7-8).

“DOLS yöntemi ise modele dinamik olan unsurları da ekleyerek özellikle içsellik sorunlarından kaynaklanan statik regresyondaki sapmaları da giderebilecek bir yöntemdir” (Kök vd. 2017: 8). Mark ve Sul' a göre DOLS yönteminin, küçük örneklem ve heterojen yapı olması halinde de etkin tahmin sonuçları vereceği ifade edilmektedir (Mark ve Sul, 2003: 657).

4.5. Çalışmanın Bulguları

Bu çalışmada, elde edilen sonuçlara göre Tablo 13 incelendiğinde karbondioksit, doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme modelleri için CD_{LMADJ} test sonuçları “yatay kesit bağımlılığı yoktur” şeklinde kurulan hipotezin reddedilmediğini göstermektedir. Zira Prob değerleri 0.01, 0.05, ve 0.10’dan büyüktür ve üç panelde de yatay kesit bağımlılığının olmadığı görülmektedir. Daha açık bir ifade ile ülkelerin herhangi birinde değişkenlerde meydana gelecek bir şok diğerlerini de etkilemeyecektir. Buna göre, buradan sonraki aşamalarda birinci nesil testlerin kullanılması gerekmektedir.

Tablo 13. Yatay Kesit Bağımlılığın Test Sonuçları

	CO ₂		DYY		Büyüme	
	Test Statistic	Prob.	Test Statistic	Prob.	Test Statistic	Prob.
Bias-adjusted CDLM	-0.54	0.708	-1.03	0.85	1.21	0.11

Yatay kesit bağımlılığı hususundaki tespitlerden sonraki aşama yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan birim kök testlerini kullanarak panellerin durağanlık mertebelerinin tespit edilmesi olacaktır. Yatay kesit bağımlılığını dikkate alarak panellerde birim kökün varlığını araştıran Im, Pesaran, Shin (IPS) panel birim kök testine ilişkin sonuçlar Tablo 14’de görülmektedir.

Tablo 14. IPS Panel Birim Kök Testi Sonuçları

CO ₂		DYY		Büyüme	
I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
-1.32 (0.10)	-3.83 (0.00)	-1.25 (0.10)	-4.71 (0.00)	-0.18 (0.42)	-4.24 (0.00)

Note: Values in parenthesis show significance.

Elde edilen bulgulara göre her üç panelde seviyede birim köke sahip iken, birinci fark alma işlemi yapıldığında durağanlaşmaktadır. Böyle bir durum paneller arasında eşbütünleşme testi yapmaya uygunluk arz etmektedir.

Paneller arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin tespitinde hangi yöntemin seçileceği doğru bulguları elde etmek adına büyük önem arz etmektedir. Hem yatay kesit bağımlılığının geçerli olmadığı hem de değişkenlerin aynı seviyede durağan olduğu böyle bir durumda birinci nesil testlerden Pedroni ve Kao’nun panel eşbütünleşme testleri kullanmak doğru tercih olacaktır.

Tablo 15. Pedroni Panel Eşbütünleşme Doğrudan Yabancı Yatırımlar - Ekonomik Büyüme Testi Sonuçları

	Test Statistic	Prob.	Ağırlıklandırılmış Test Statistic	Prob.
Doğrudan Yabancı Yatırımlar - Ekonomik Büyüme				
Panel v istatistiği	0.41	0.33	-2.35	0.99
Panel rho istatistiği	-1.40	0.00***	-0.73	0.23
Panel PP istatistiği	-4.30	0.00***	-2.04	0.00***
Panel ADF istatistiği	-3.92	0.00***	-3.87	0.00***
Grup rho istatistiği	0.19	0.57		
Grup PP istatistiği	-4.30	0.00***		
Grup ADF istatistiği	-3.92	0.00***		

Not: *** %1 düzeyinde **%5 düzeyinde ve *%10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Pedroni testinde Barlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Tablo 16. Pedroni Panel Eşbütünleşme Doğrudan Yabancı Yatırım- Karbondioksit Emisyonu Testi Sonuçları

	Test Statistic	Prob.	Ağırlıklandırılmış Test Statistic	Prob.
Doğrudan Yabancı Yatırımlar - Karbondioksit Emisyonu				
Panel v istatistiği	0.84	0.19	-0,52	0.70
Panel rho istatistiği	-1.59	0.06**	-1.39	0.08*
Panel PP istatistiği	-4.58	0.00***	-3.50	0.00***
Panel ADF istatistiği	-3.10	0.00***	-2.23	0.01***
Grup rho istatistiği	0.02	0.51		
Grup PP istatistiği	-2.99	0.00***		
Grup ADF istatistiği	-0.63	0.26		

Not: *** %1 düzeyinde **%5 düzeyinde ve *%10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Pedroni testinde Barlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Tablo 17. Pedroni Panel Eşbütünleşme Ekonomik Büyüme-Karbondioksit Emisyonu Testi Sonuçları

	Test Statistic	Prob.	Ağırlıklandırılmış Test Statistic	Prob.
Ekonomik Büyüme- Karbondioksit Emisyonu				
Panel v istatistiği	-0.69	0.75	1.26	0.10
Panel rho istatistiği	0.51	0.69	0.15	0.56
Panel PP istatistiği	-0.93	0.17	-1.65	0.04**
Panel ADF istatistiği	-1.03	0.15	-2.69	0.00***
Grup rho istatistiği	1.23	0.89		
Grup PP istatistiği	-1.72	0.04**		
Grup ADF istatistiği	-2.46	0.00***		

Not: *** %1 düzeyinde **%5 düzeyinde ve *%10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Pedroni testinde Barlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Tablo 18. Kao Panel Eşbütünleşme Test Sonuçları

	T Statistik	Prob.
Ekonomik Büyüme- Doğrudan Yabancı Yatırım	-3.63	0.00***
Doğrudan Yabancı Yatırım- Karbondioksit Emisyonu	-1.37	0.08*
Ekonomik Büyüme- Karbondioksit Emisyonu	-1.18	0.11

Not: *** %1 düzeyinde ve * %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Kao testinde Barlett Kernel metodu kullanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Tablo 15’de ilk olarak doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelendiğinde Pedroni panel eşbütünleşme testi için 11 test istatistiğinde 7’sinin anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Tablo 18’deki Kao panel eşbütünleşme testinde ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar için aynı şekilde test istatistiğinin anlamlı olduğu görülmektedir. Böyle bir durumda ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımların panelleri eşbütünleşik bir yapıya sahiptir ve uzun dönemde birlikte hareket etmektedir.

Bir diğer araştırılan ilişki doğrudan yabancı yatırımlar ile karbondioksit emisyonu arasındadır. Sonuçlar Tablo 16’da gösterilmiştir ve bu ilişki içinde yine Pedroni 7 adet eşbütünleşme tespit etmiştir. Ayrıca Tablo 18’de ki Kao panel eşbütünleşme testi sonuçları da doğrudan yabancı yatırımlar ile karbondioksit emisyonu arasında ki bulguları desteklemektedir ve doğrudan yabancı yatırımlar ve karbondioksit emisyonu arasında eşbütünleşme vardır.

Öte yandan üçüncü olarak Tablo 17’de ki sonuçlara göre incelenen ekonomik büyüme- karbondioksit emisyonu eşleşmesi için elde edilen bulgular ise diğer ekonomik büyüme-doğrudan yabancı yatırımlar ve doğrudan yabancı yatırımlar ile karbondioksit emisyonu kıyasla farklılık arz etmektedir. Pedroni testi 3 adet anlamlı test istatistiği tespit ederken, Tablo 18’de gösterilen Kao testine göre ise bu iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisi görülmemektedir.

Tablo 19. Eşbütünleşme Katsayı Tahmincisi Sonuçları

	FMOLS	DOLS
Doğrudan Yabancı Yatırımlar -Ekonomik Büyüme	0.03 (0.00)	0.03 (0.00)
Doğrudan Yabancı Yatırımlar -Karbondioksit Emisyonu	0.0000213 (0.00)	0.0000213 (0.00)
Ekonomik Büyüme -Karbondioksit Emisyonu	0.000000759 (0.00)	0.000000266 (0.00)

Eşbütünleşme katsayı tahminci sonuçlarını gösteren Tablo 19'daki bulgulara göz atıldığında ilk olarak göze çarpan sonuç tüm eşleşmeler arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu şeklindedir. Doğrudan yabancı yatırımlardaki %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi %0.03 artırmaktadır. Hem FMOLS hem de DOLS eşbütünleşme tahmincilerinin bulguları birbiriyle uyumludur. Buna göre doğrudan yabancı yatırımlardaki artış söz konusu ülkelerin ekonomik büyümesine pozitif yönlü katkı sağlamaktadır. Zira bir ülkeye doğrudan yabancı yatırım akışı kaynak yetersizliğine ve dış finansman sorununa çare olması yanında; yeni üretim teknikleri, yönetsel beceriler, fikirler, yeni sermaye malları ve yeni teknolojiler getirerek sermaye stokunu, dolayısıyla da büyümeyi artırdığı yaygın olarak kabul görmektedir. Yabancı sermaye daha çok var olan şirketleri satın alarak yatırım yapmayı tercih ettiğinden, istenilen ölçüde yeni istihdam yaratma özelliği bulunmamaktadır bu da işsizliğin azaltılmasında önemli rol oynamaktadır.

Öte yandan çalışmada doğrudan yabancı yatırımlardaki %1'lik artış karbon emisyonunu %0,0000213 artırdığı tespit edilmiş doğrudan yabancı yatırımlardaki artışın karbondioksit emisyonunu arttırdığı yönündeki "Kirlilik Cenneti" hipotezinin geçerli olduğu yönünde bulgulara rastlanmaktadır. Bu ülkeler için artan direkt yabancı yatırım, karbon emisyonunu arttırmaktadır. Bu durumun sebebi, firmaların ve hükümetlerin hava ve çevre standartlarına sağladıkları uyum düzeyini azaltması olarak görülmektedir. Zira ülkeler yabancı yatırımcıyı çekmek amacıyla çevre ve hava standartlarını esnetmekte ve bu suretle firmaların maliyetlerini düşürmektedirler. Bu sayede yabancı yatırımcılar yüksek kar elde etme amacını gerçekleştirecek, ancak ülkelerin çevre ve hava kalitesi düşecektir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile kirli endüstrilerin sığınağı haline gelen ayrıca nüfus yoğunluğu ve tüketim düzeylerinin sürekli artış göstermesi ile küresel ısınmayı da besleyen bu ülkeler, doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi sağlamanın yanı sıra çevre bilincine ulaşmış olan ülkelerin uyguladığı çevre düzenlemelerini ve politikalarını model olarak uygulamaya koyması gerekmektedir.

Ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonu arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin olduğuna dair net bulgulara elde edilemediğinden dolayı burada büyüme-karbondioksit katsayı tahminlerinin yorumlanması doğru olmayacaktır.

SONUÇ

Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ülkeler açısından hala güncel olan bir konudur. Literatürde yapılan çalışmalarda doğrudan yabancı yatırımlarının hem sermaye stoku hem de teknoloji transferi gibi etkileri bakımından yatırımın yapıldığı ülkeye olumlu faydalarının bulunduğu yönünde genel bir görüş hâkimdir. Ancak doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkilerinin de olduğu yapılan çalışmalar görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların, ülkelerin makroekonomik dengeleri üzerine yarattığı etkilerin uzun dönemde avantaj mı yoksa dezavantaj mı sağlayacağı yönündeki tartışmalar da iktisadi gündemden hiç eksik olmamıştır. Literatürün tartışmalı olmasında farklı yöntemlerin ve farklı dönemlerin kullanılması etkili olmakla birlikte, ev sahibi ülkenin de kendine has özelliklerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu nedenle ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin yönünün belirlenmesi uygulanacak ekonomi politikaları açısından oldukça önemlidir.

Dünya nüfusunun hızla artması ve nüfus artışına paralel olarak artan üretim ve tüketim miktarları, dünya ekonomisinde büyümeyi artırırken aynı hızla karbondioksit salınımını da artırmaktadır. Ekonomik büyüme hızı özellikle gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere oranla daha yüksektir ve ön planda maliyet ve kârlılık unsuru yer aldığı için ülkeler yabancı yatırımları kendilerine çekebilmek amacıyla çevresel düzenlemeleri esnetmekte ve kirliliğin hızla artışına olumsuz katkıda bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise kirliliği azaltıcı politikalar uygulanmasına karşın bu önlemler yeterli olmamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olarak görülmektedir ancak Dünyada yüksek ekonomik büyümeye bağlı olarak karbondioksit emisyonunu artması önemli çevresel sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu çalışma da BRICS ve MINT ülkeleri 1992-2013 dönemi verileri olan ekonomik büyümenin temel göstergesi kabul edilen gayri safi milli hâsıla ile doğrudan yabancı yatırımlar ve karbondioksit emisyonu değişkenleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmada, ilgili değişkenler arasındaki ilişkilerin tahmin edilmesinde; yatay kesit bağımlılığı testleri, birim kök testleri ile eşbütünleşme analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Değişkenler analize tutulmadan önce yatay kesit bağımlılıkları

araştırılmış ve değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olmadığı tespit edilmiş ve bu sonuç birinci nesil testler kullanımına yönlendirmiştir. Değişkenlerin durağanlığı ise Im, Peseran, Shin (IPS) birim kök testi ile analiz edilmiş serilerin birinci farkları alındığında durağan oldukları saptanmıştır. Ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırımlar ve karbondioksit emisyonu, değişkenleri arasında ki ilişki ise Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri ile analiz edilmiştir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiş ve doğrudan yabancı yatırımlardaki %1'lik artışın ekonomik büyümeyi %0,03 artıracığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç ülkelerin büyümesinde doğrudan yabancı yatırımlarının etkisinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca analiz sonuçları Balasubramanyam, vd.

(1996), Borensztein, vd. (1998), Hsiao ve Hsiao (2006), Sever vd.(2010), Tiwari ve Mutascu (2010), Arısoy (2012) benzerlik göstermektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve Karbondioksit emisyonu arasında yapılan eşbütünleşme analizinde ise yine uzun dönemli eş bütünleşme olduğu tespit edilmiş doğrudan yabancı yatırımlarda ki %1'lik artışın karbondioksit emisyonunu %0,0000213 artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan analiz sonuçları Smarzynska ve Wei (2001), Co vd. (2004), Cole vd. (2006), Yang vd. (2008), Kirkulak vd.(2011), Al-mulali (2012), Zheng vd.(2017) benzerlik göstermektedir ve kirlilik cenneti hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan yapılan analizlerde karbondioksit ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunamamıştır ve Soytaş ve Sarı (2007), Zhang ve Cheng (2009), benzer bulgular elde edilmiştir.

Çalışma sonuçları gösteriyor ki ekonomik büyümenin sağlanmasında doğrudan yabancı yatırımların önemi çok büyüktür özellikle gelişmekte olan ülkelerin yurt içi sermaye yetersizliğine bağlı olarak yabancı sermayeyi ülkelere çekme noktasında yoğunlaştıkları ve çaba gösterdikleri görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların üretim kapasitesine doğrudan katkıda bulunması, istihdam, fiyatlar genel düzeyi ve ödemeler dengesi gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki pozitif etkileri bunların yanında teknoloji transferi nedeniyle tercih sebebi olmaktadır. Ancak doğrudan yabancı yatırımlar, ülke ekonomisini teknolojik bağımlılığa yol açarak veya dışlama etkisi yaratarak olumsuz yönde de etkileyebilmektedir. Bununla birlikte doğrudan yabancı

yatırımlar, ekonomik büyümeyi artırırken çevresel sorunlara da yol açmaktadır. Ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları çekmek için çevresel politikaları esnetmeleri doğal dengenin ve çevrenin bozulmasına neden olmaktadır. Bu sebeple çevre dostu olan enerji üretimi ya da çevreye daha az zarar veren teknolojilerin tesisi için kullanmak karbondioksit salınımını azaltıp çevresel kaliteyi iyileştirebilmektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara yönelik birçok çözüm önerisi sunulabilir. Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik etkilerinin yanında çevresel etkileri de dikkate alınmalıdır. Çevresel kaliteyi sağlamak kolay değildir, çevresel kalite bir lükstür ve ekonomik büyümenin artması ile çevresel bozulma artacaktır ancak ekonomik refahın artması çevre bilincini de artıracaktır fakat bozulan çevresel kalitenin yeniden sağlanması çok maliyetli ve zaman alan bir iştir. Dolayısıyla büyümeye yönelik olarak yabancı yatırımları ülkeye çekme odaklı üretilen politikaların daha çevre odaklı olması gerekmektedir. Ulusların doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekmek için sağladığı kolaylıklar çevresel kaliteyi artırması durumunda uygulanmalıdır.

Ayrıca doğrudan yabancı yatırımda bulunan çok uluslu şirketlerin de enerji tüketimleri karbondioksit salınımını azaltmada çok önemlidir, çevre dostu, yenilenebilir enerji kullanımı ve enerjinin etkin kullanımı çevresel kirliliği azaltacaktır. Ancak çevresel sorunlar ile etkin bir mücadele ancak tüm ülkelerin ortak hareket etmesiyle gerçekleşecektir ve dünya genelinde gerçekleştirilecek politikalar ve düzenlemeler ile daha etkin sonuçlara ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abbes, vd., (2015), “Causal Interactions between FDI, and Economic Growth: Evidence from Dynamic Panel Co-Integration” *Procedia Economics and Finance*, Vol.23, (276-290).
- Acar, Y., (2002), “İktisadi Büyüme Ve Büyüme Modelleri”, Vipaş Yayınları, Bursa.
- Acharyya, J., (2009), “ Fdi, Growth And The Environment: Evidence From India On CO₂ Emission During The Last Two Decades” *Journal Of Economic Development*, Vol.34, Issue.1, (43-58).
- Açıkalin vd., (2006), “Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki ilişkinin Ekonometrik Analizi”, *Dumlupınar üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, S.16, (271-282).
- Açıkalin, S. ve Ünal, S., (2009), “Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları, Global ve Yerel Faktörlerin Türkiye Üzerindeki Göreceli Etkisi”. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Ahmad, vd., (2016), “The Impact of Economic Activities on CO₂ Emission”, *International Academic Research Journal of Social Science*, Vol.2, Issue.1, (81-88).
- Ajide, B. ve Adeniyi, O., (2010), “FDI and the Environment in Developing Economies: Evidence from Nigeria” *Environmental Research Journal*, Vol.4, Issue.4, (291-297).
- Akgül, Z. (2008). “Çok Uluslu Şirketlerde İşletme Sermayesi Yönetimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Akın, C. S., (2014). “Yabancı Sermaye Yatırımlarının CO₂ Emisyonu”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.44 (1-15).
- Aktan, C. C., ve Vural İ. Y., (2016). Globalleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler, <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf>, (26.07.2016).
- Alagöz, M. (2004). “Sürdürülebilir Kalkınmanın Paradigması”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.1 S.8, (1-23).

- Alagöz, M. vd., (2008). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7 S.1, (79-89).
- Alam, J., (2014), “On the Relationship between Economic Growth and CO₂ Emissions: The Bangladesh Experience”, *IOSR Journal of Economics and Finance*, Vol.5, Issue 6, (36-41).
- Alfaro, L. Ve Charlton, A., (2007), “Growth and the Quality of Foreign Direct Investment: Is All FDI Equal?”, *Centre for Economic Performance*, (1-43).
- Alkhasawneh, M. F., (2013), “The Granger Causality Relationship between Foreign Direct Investment (FDI) and Economic Development in the State of Qatar” *Applied Mathematics & Information Sciences*, Vol.7, Issue.5, (1767-1771).
- Alkhatlan, K. ve Javid, M., (2013), “Energy consumption, carbon emissions and economic growth in Saudi Arabia: An aggregate and disaggregate analysis”, *Energy Policy*, Vol:62, (1525–1532).
- Al-mulali, U., (2012), “Factors affecting CO₂ emission in the Middle East: A panel data analysis” *Energy*, Vol.44, Issue.1, (564-569).
- Al-Sadig, A. J., (2013), “Outward Foreign Direct Investment and Domestic Investment: the Case of Developing Countries”. *IMF Working Paper* , (1-28).
- Altıntaş, H., (2013), “Türkiye’de Birincil Enerji Tüketimi, Karbondioksit Emisyonu Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Ve Nedensellik Analizi” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.8 S.1, (263-294).
- Ang, J. B., (2007), “CO₂ emissions, energy consumption, and output in France”, *Energy Policy*, Vol:35, (4772-4778).
- Ang, J. B., (2008), “Economic development, pollutant emissions and energy consumption in Malaysia”, *Journal of Policy Modeling*, Vol:3, (271-278).
- Antonakakisa vd., (2017), “Energy Consumption, CO₂ Emissions, And Economic Growth: An Ethical Dilemma” *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol.68, (808-824).

- Anwar, S. ve Nguyen, L. P., (2010), "Foreign direct investment and economic growth in Vietnam" *Asia Pacific Business Review*, Vol.16, Issue.1-2, (183-202).
- Arı, A. ve Zeren, F., (2011), "CO₂ Emisyonu ve Ekonomik Büyüme Panel Veri Analizi", *Yönetim Ve Ekonomi*, C.18 S.2, (37-47).
- Arıkan, D., (2006). *Çok Uluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. Arıkan Yayınevi, İstanbul.
- Arısoy, İ., (2012), "The Impact Of Foreign Direct Investment On Total Factor Productivity And Economic Growth In Turkey", *The Journal of Developing Areas*, Vol.46, Issue.1, (17-29).
- Arouri, vd., (2012), "Energy Consumption, Economic Growth And CO₂ Emissions İn Middle East And North African Countries", *IZA*, (1-18).
- Artan vd., (2015). Türkiye'de çevre kirliliği, Dışa açıklık ve Ekonomik büyüme ilişkisi. "Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi", C.13 S.1, (307-325).
- Asghari, M., (2013), "Does FDI Promote MENA Region's Environment Quality? Pollution Halo or Pollution Haven Hypothesis" *International Journal of Scientific Research in Environmental Sciences*, Vol.1, Issue.6, (92-100).
- Aslan, A., (2008), "Türkiye'de Suç Oranları Sürekliliğinin Analizi". *Munich Personal RePEc Archive*, (1-13).
- Aslan, F., (2010), "İktisadi Büyümenin Ekolojik Sınırları Ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Asteriou, D., (2006), *Applied Econometrics: A Modern Approach Using EViews and Microfit*, Palgrave Macmillan. Londra.
- Avcı, B. S., (2015). "Cari Açık Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Türkiye Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ayanoğlu, K. - Düzyol, M. C. – İltter, N. – Yılmaz, C., (1996), "Kamu yatırım projelerinin planlaması ve analizi". *DPT yayınları*, Ankara.

- Ayaydın, H. (2010). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Türkiye Örneği”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1 S.1 (133-145).
- Aydemir, O. ve Genç, E., (2015), “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Belirleyicileri, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kapsamında Bir Analiz, Türkiye Örneği”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.2 S.2, (217-41).
- Ayrıçay, Y., (2008), “Çevre Finansmanında Yeni Bir Trend: Avrupa Birliği Emisyon İzinleri Piyasası, Çevre finansmanı: Muhasebe ve Finansman İçin Yeni Trendler”, Edt. Abdülmecit Karataş, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Babayev, K., (2009), “Türkmenistan’ın Ekonomik Gelişmesinde Yabancı Yatırımların Rolü Ve Önemi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bal, H. ve Göz, D., (2010), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Türkiye”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.19 S.2 (450-467).
- Balasubramanyam, vd., (1996), “Foreign Direct Investment and Growth in EP and is Countries”, *The Economic Journal*, Vol.106, Issue.434, (92-105).
- Baltagi, B. H., (2005), *Econometric Analysis of Panel Data*, John Wiley & Sons Ltd., Chichester.
- Basu vd., (2003), “Liberalization, FDI, and Growth in Developing Countries: A Panel Cointegration Approach”, *Economic Inquiry*, Vol.41, Issue.3, (510-516).
- Batmaz, N. ve Tekeli, S., (2009), *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri, Polonya, Çek Cumhuriyeti Macaristan ve Türkiye Örneği*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Denizli.
- Batmaz, N. ve Tunca, H. (2005), *Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve türkiye 1923-2003*, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Bayaert, A. ve Camacho, M., (2008), “TAR Panel Unit Root Tests and Real Convergence”, *Review of Development Economics*, Vol.12, Issue.3, (668-681).

- Bayraktar, F. (2003), *Dünyada ve Türkiyede Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Araştırmalar, Ankara.
- Bengoa, M. ve Sanchez-Robles, B., (2003), “Foreign direct investment, economic freedom and growth: new evidence from Latin America” *European Journal of Political Economy*, Vol.19, (529-545).
- Bitlis, M. (2016), “İklimin Finansmanı”, *Escarus – Sürdürülebilir Danışmanlık A.Ş.*, <http://www.iklimekonomisi.org/uploads/rapor/6312613-turkce-escarus-insights-climate-finance.pdf>, (02.03.2017).
- Blanco, vd., (2011), “The Impact of FDI on CO₂ Emissions in Latin America”, *School of Public Policy Working Papers*, (1-32).
- Blonigen, B. A. vd., (2004) ,”Tariff-jumping FDI and Domestic Firms’ Profits.“ *Canadian Journal of Economics* 37, (656-677).
- Borensztein vd., (1998), “How does foreign direct investment affect economic growth?”, *Journal of International Economics*, Vol.45, (115-135).
- Bostan, vd., (2016), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrasya Ekonomileri Örneği”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.5, (23-36).
- Bulut, M., (2009), “Yatırım İkliminin Geliştirilmesinde Vergi Politikalarının Rolü: Türkiye Örneği”, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Bulutoğlu, K., (1970), “100 Soruda Türkiye’de yabancı sermaye”, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Candemir, A. (2009), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C.9 S.2 (659-675).
- Carkovic, M. V. ve Levine, R., (2002), “Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?”, *U of Minnesota Department of Finance Working Paper*, (1-23).

- Cemil, S., (2010), “*Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Getirilerine Etkisi: Türkiye ve Gelişmekte olan Piyasalar üzerine Bir İnceleme*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Chebbi, H. E., (2010), “Long and Short–Run Linkages Between Economic Growth, Energy Consumption and CO₂ Emissions in Tunisia” *Middle East Development Journal*, Vol.2, Issue.1, (139-158).
- Cho, J. W., (2003), “Foreign Direct Investment: Determinants, Trends in Flows and Promotion Policies”. *ESCAP Works Towards Reducing Poverty and Managing*, S.1, (99-112).
- Cho, vd., (2009), “On FDI and Domestic Capital Stock: A Panel Data Study of Chinese Regions”, *Building and Real Estate Workshop Paper*, (1-15).
- Choe, J., (2003), “Do Foreign Direct Investment and Gross Domestic Investment Promote Economic Growth?”, *Review of Development Economics*, Vol.7, Issue.1, (44-57).
- Chowdhury, A. ve Mavrotas, G., (2006), “FDI and growth: What causes what?”, *The World Economy*, Vol.29, Issue.1, (9-19).
- Co, vd., (2004), “Intellectual Property Rights, Environmental Regulations, And Foreign Direct Investment”, *Forthcoming in Land Economics*, Vol.80, Issue.2, (153-173).
- Cole, vd., (2006), “Endogenous Pollution Havens: Does FDI Influence Environmental Regulations?”, *Scandinavian Journal of Economics*, Vol.108, Issue.1, (157-178).
- Coondoo D. ve Dinda, S., (2002), “Causality Between Income And Emission: A Country Group-Specific Econometric Analysis”, *Ecological Economics*, Vol:40, (351-367).
- Çalışkan, Ö., (2003), “2002 Dünya Yatırım Raporu Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler”. *Dış Ticaret Dergisi*, C.8 S.27 (80-106).
- Çam, E. (1987). “Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler”. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, (93-120).
- Çapraz, İ. ve Demircioğlu, İ. (2003). “*Türkiye'den Yurtdışına Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türk Yatırımcıları*”, Mega Ajans Ltd. Şti., İstanbul.

- Çeştepe, vd., (2013), “Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme Ve Dış Ticaret: Toda-Yamamoto Yaklaşımıyla Türkiye’den Nedensellik Kanıtları” *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, C.27, (1-37).
- Çetinkaya, E. ve Sokulgan, K. (2009), “Kyoto Protokolü Ve Karbon Emisyon Piyasası”, *Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Haber Bülteni*, (35-42).
- Çilesiz, Y. ve Mısırlı, O., (1988), “Türkiye’de yabancı sermaye: karlılık, yoğunluk ve teknoloji 500 büyük sanayi kuruluş çerçevesinde bir inceleme”, Yased Yayınları, İstanbul.
- Demirel, O., (2006), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyümeye Etkileri Ve Türkiye Uygulaması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Dinçer, D. (2012). “Türkiye Ve Yunanistan Ekonomik Göstergelerinin Karşılaştırılması:1993-2010 Yılları Panel Data Analizi”. *Tekirdağ S.M.M.M Odası, Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, (1-8).
- Dinda, S., (2004), “Environmental Kuznets Curve Hypothesis: A Survey”. *Ecological Economics* , (431– 455).
- Doğan, E., (2013), “Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Time Series Analysis of Turkey, 1979-2011”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.3 S.2, (239-252).
- DPT, (2000). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu”. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, (1-32).
- Dritsaki vd., (2004), “A Causal Relationship between Trade, Foreign Direct Investment and Economic Growth in Greece” *American Journal of Applied Sciences*, Vol.1, Issue.3, (230-235).
- Dulupçu, M., (2000), “Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler”, *Dış Ticaret Dergisi*, S.20, (46-70).
- Dunning, J. H. (1994), “Re-Evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment”, *Transnational Corporations*, (23-51).

- Durgan, S. (2006), “Türkiye’nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi”, Uzmanlık Tezi, *Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, (1-153).
- Dutt, vd., (2008), “Foreign direct investment and economic growth in less developed countries: An empirical study of causality and mechanisms”, *Applied Economics*, Vol.40, Issue.15, (1927-1939).
- Ekinci, A., (2011), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010)” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.6 S.2, (71-96).
- Emir, M. ve Kutlu, M., (2014), “Relationship Between Foreign Direct Investment And Economic Growth In Developing Countries” *Journal of Economics, Finance and Accounting*, Vol.1, Issue.1, (38-45).
- Erçakar, M. E. ve Karagöl. E. T., (2011), “Türkiye de Doğrudan Yabancı Yatırımlar”. *Seta Analiz*, S.33, (1-32).
- Erçakar, M. E. ve Yılığör, M., (2010), “Gelişmekte Olan Ülkelerde DYYGSYİH İlişkisi: Panel Birim Kök ve Eş Bütünleşme Sınamaları” *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, C.47 S.549, (31-38).
- Erdemli, M. (2016). “*Rekabet Olgusu Ve Rekabet Gücünün Ekonomik Büyümeye Etkisi: Oecd Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Erdoğan, A. (2012). “*Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Örneği*”, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Ergün, S. ve Atay Polat, M., (2015), “ OECD Ülkelerinde CO₂ Emisyonu, Elektrik Tüketimi Ve Büyüme İlişkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.45, (115-141).
- Eskeland, G. S. ve Harrison, A. E., (2002), “Moving To Greener Pastures? Multinationals And The Pollution Haven Hypothesis”, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, (1-38).

- Falki, N., (2009), "Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Pakistan", *International Review of Business Research Papers*, Vol.5, No.5, (110-120).
- Gençler, A., (2016), İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi. Küreselleşme, Çok Uluslu Şirketler ve Sendikalar <http://www.isguc.org/?p=article&id=144&cilt=5&sayi=2&yil=2003>, (27.07.2016).
- Gerçeker, M., (2010), "Vektör Otoregresif Model Yardımıyla Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi" *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F., Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.13, S.1-2, (385-403).
- Gerçeker, M., (2015), "The Relationship Between Foreign Direct Investments And Economic Growth In Turkish Economy: An Empirical Analysis For The Period of 1998 – 2014" *Journal of Economics, Finance and Accounting*, Vol.2, Issue.2, (253-265).
- Goldstein, I. ve Razin, A., (2002), "An Information-Based Trade Off Between Foreign Direct Investment and Foreign Portfolio Investment: Volatility, Transparency, and Welfare", *Centre For Economic Policy Research*, (1-47).
- Göver, Z. T. (2005), "Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi. Hazine Müsteşarlığı", Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Greene, W. H., (2003), "Econometric Analysis", Upper Saddle River, New Jersey.
- Grimes, P. ve Kentor, J., (2003), "Exporting The Greenhouse: Foreign Capital Penetration And Cq 2 Emissions 1980-1996" *Journal of World Systems Research*, Vol.9, Issue.2, (261-275).
- Grossman, G. M. ve Krueger, A. B., (1991), "Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement", *Nber Working Papers Series*, (1-57).
- Gujarati, D. N. ve Porter, D. C., (2012), "Temel Ekonometri", Literatür Yayınları, İstanbul.

- Gülmez, A., (2015), “Oecd Ülkelerinde Ekonomik Büyüme Ve Hava Kirliliği İlişkisi: Panel Veri Analizi”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.9, (18-30).
- Güneş, H. H. (2009). “İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri Ve Politikaları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8 S.28, (126-138).
- Güngör, K. (2016). Dokuz Eylül Üniversitesi, http://kisi.deu.edu.tr/:kisi.deu.edu.tr/userweb/asuman.altay/kamil_gungor.pdf, (10.10.2016).
- Güriş, S., (2015), “*Stata ile Panel Veri Modelleri*”, Der Yayınları, İstanbul.
- Gürlük, S., (2001), “Dünyada Ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma”, *Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C.19 S.4, (1-12).
- Gürsoy, vd., (2013), “FDI and Economic Growth Relationship Based on Cross-Country Comparison”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol.3, Issue.2, (519-524).
- Güvemli, O. (2001), “*Yatırım projelerinin düzenlenmesi değerlendirilmesi ve izlenmesi*”. Atlas Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Güvenek, B. ve Alptekin, V. (2010). “Enerji Tüketimi ve Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Bir Panel Veri Analizi”. *Enerji, Piyasa ve Düzenleme*, C.1 S.2 (172-193).
- Hadri, K., (2000), “Testing for stationarity in heterogeneous panel data”, *The Econometrics Journal*, Vol.3, Issue.2, (148-161).
- Halıcıoğlu, F., (2008), “An econometric study of CO₂ emissions, energy consumption, income and foreign trade in Turkey”, *Energy Policy*, Vol.37 Issue.3, (1156-1164).
- Halkbank., (2016), Halkbank.com.tr, <https://www.halkbank.com.tr/channels/1000.asp?id=685>, (30.07.2016).
- Han, E. ve Kaya, E. A., (2004), “*İktisadi Kalkınma ve Büyüme*”, Edt. Erol Kutlu, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir,

- Hansen, M. W. (2000). *Economic Theories Of Transnational Corporations, Environment And Development*, Copenhagen Business School, <https://pdfs.semanticscholar.org/0d99/cf21f712f2461406fb35603765e99691f9e2.pdf>, (30.04.2017).
- Hanson, G. H. (2001). "Should Countries Promote Foreign Direct Investment?", *G-24 Discussion Paper Series*, S.9, (1-38).
- Herzer, vd., (2008), "In Search of FDI-Led Growth İn Developing Countries: The Way Forward", *Economic Modelling*, Vol.25, Issue.5, (793-810).
- Hiç, M., (1974). "*Büyüme Teorileri ve Gelişen Ekonomiler*", Sermet Matbaası, İstanbul.
- Hoffmann vd., (2005), "FDI And Pollution: A Granger Causality Test Using Panel Data" *Journal of International Development*, Vol.17, Issue.3, (311-317).
- Hsiao, C. ve Shen, Y., (2003), "Foreign Direct Investment and Economic Growth: The Importance of Institutions and Urbanization", *Economic Development and Cultural Change*, Vol.51, Issue.4, (883-896).
- Hsiao, F. S. T. ve Hisao, M.C.W., (2006), "FDI, Exports, and Growth in East and Southeast Asia - Evidence from Time-Series and Panel Data Causality Analyses", *International Conference on Korea and the World Economy V*, (1-37).
- Hymer, S. H. (1970), "The efficiency of Multinational Corporations", *The American Economic Review*, Vol.60, Issue.2, (441-448).
- Ilıkkın Özgür, M. ve Demirtaş, C., (2015), "Finansal Gelişme Ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği", *NWSA-Social Sciences*, Vol.10, Issue.3, (76-91).
- IMF., (1996). *Balance Of Payments Manual*. <https://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPman.pdf>, (24.01.2017).
- IMF., (1996). *Balance Of Payments Textbook*, <https://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPtex.pdf>, (25.01.2017).
- IMF., (2009). *Balance of Payments and International Investment Position Manual*, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>, (26.01.2017).

- Ishii, A. (2004), “Cooperative R&D between Vertically Related Firms with Spillovers”, *Graduate School of Economics, Gakushuin University*, (1-38).
- Işık, C., (2016), “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımıyla Türkiye Örneği”, *International Journal of Engineering and Applied Sciences*, Vol.1, Issue.1, (1-12).
- Işık, N. ve Acar, M., (2006). “İmalat Sanayi Ve Tekstil Sektörü İçin Cobb-Douglas, Ces Ve Translog Üretim Fonksiyonlarının Tahmini” *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F., Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , (91-109).
- İMKB., (1994). “*Uluslararası Sermaye Hareketlerinde Portföy Yatırımları ve Türkiye*”, Araştırma yayınları, İstanbul.
- Jalil, A., ve Mahmud, S. F., (2009), “Environment Kuznets curvefor CO₂ emissions: Acointegrationanalysis for China”, *Energy Policy*, Vol:37, (5167–5172).
- Johnson, A., (2006), “The Effects Of FDI Inflows On Host Country Economic Growth”, *Centre of Excellence for studies in Science and Innovation*, (1-57).
- Jones, C. I., (2001). “*İktisadi Büyüme Giriş*”, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Kabaklarlı, E., (2008), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkileri (2000-2007) Analizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, C.13, S.1-2, (29-46).
- Kao, C., (1999), “Spurious regression and residual-based tests for cointegration in panel data”, *Journal of Econometrics*, Vol.90, Issue.1, (1-44).
- Kar, M. ve Tatlısöz, F., (2008), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Dergisi* C.10 S.14, (1-23).
- Karagöz, K., (2007), “Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri Perspektifinden Doğrudan Yabancı Yatırımlar-Ekonomik Büyüme İlişkisi”, 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, (10-15).
- Karagül, M., (2003), “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi Ve Etkin Kullanımı”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, S.5, (79-90).

- Karakaş, A., (2016), “Yaklaşan Tehlikenin Farkına Varmak: İktisadi Büyüme, Nüfus Ve Çevre Kirliliği İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C.19, (57-73).
- Karimi, M. S. ve Yusop, Z., (2009), “FDI and economic growth in Malaysia”, *Asian African journal of economics and econometrics*, Vol.9, No.1, (101-112).
- Karluk, R., (2002), “*Türkiye Ekonomisi*”, Beta yayınevi, İstanbul.
- Karluk, R., (2003), “*Uluslararası Ekonomi*”. Beta Basım A.Ş., Kırklareli.
- Karluk, R., (2013), “*Uluslararası Ekonomi” Teori – Politika*”, Beta Yayınları, İstanbul.
- Khalid, A., ve Long, W., (2012), “Environmental Kuznets Curve and Pakistan: An Empirical Analysis”, *Procedia Economics and Finance*, Vol:1, (4-13).
- Kholdy, S. ve Sohrabian, A., (2005), “Financial Markets, FDI, and Economic Growth: Granger Causality Tests in Panel Data Model”, *EFA 2005 Moscow Meetings*, (1-32).
- Kibritçiöğlü, A., (1998), “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (207-230).
- Kinishita, Y. ve Lu, C-H., (2006), “On The Role Of Absorptive Capacity: FDI Matters to Growth” *William Davidson Institute Working Paper*, (1-33).
- Kirkulak vd., (2011), “The impact of FDI on air quality: evidence from China”, *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*, Vol.4, Issue.2, (81-98).
- Kiviyiro, P. ve Arminen, H., (2014), “Carbon dioxide emissions, energy consumption, economic growth, and foreign direct investment: Causality analysis for Sub-Saharan Africa” *Energy*, Vol.74, (595-606).
- Kök vd. (2017). *Kişisel Sayfalar*, Dokuz Eylül Üniversitesi, http://kisi.deu.edu.tr/recep.kok/Zengin_ispir.pdf, (01.04.2017).
- Kök, R. ve Şimşek, N., (2017). “*Kişisel Sayfalar*”, 9 Eylül Üniversitesi, <http://debis.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/dosyalar/eidtpatentyayilma.pdf>, (01.04.2017)

- Köprücü, Y., (2016), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, *International Conference On Eurasian Economies*, (809-813).
- Kula, F., (2003), “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.4 S.2, (141-154).
- Kumbaroğlu, vd., (2008). “CO₂, GDP And RET: An Aggregate Economic Equilibriumanalysis For Turkey”, *Energy Policy*, Vol.36, Issue.72, (694–2708).
- Kutal, G., (1982), “*Endüstri İlişkileri Açısından Çok Uluslu Şirketler*”, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kuznet, S., (1955), “Economic Growth And Income Inequality”, *The American Economic Review* , Vol.45, Issue.1, (1-30).
- Labatt, S. ve White R. R. , (2007), “*Carbon Finance: The Financial Implications of Climate Change*”, John Wiley&Sons, New Jersey.
- Lee, C-C ve Chang C-P., (2009), “FDI, Financial Development, And Economic Growth: International Evidence”, *Journal of Applied Economics*, Vol.12, No.2, (249-271).
- Lee, C-C. ve Chang, C-P.,(2009), “FDI, financial development, and economic growth: international evidence”, *Journal of Applied Economics*, Vol.12, Issue.2, (249-271).
- Lee, J. W., (2013), “The contribution of foreign direct investment to clean energy use, carbon emissions and economic growth” *Energy Policy*, Vol.55, (483-489).
- Lensink, R. ve Morrissey, O., (2006), “Foreign Direct Investment: Flows, Volatility And Growth”, *Review of International Economics*, Vol.14, Issue.3, (478–493).
- Letchumanan, R. ve Kodama, F., (2000), “Reconciling the conflict between the ‘pollution-haven’ hypothesis and an emerging trajectory of international technology transfer”, *Research Policy*, Vol.29, (59-79).
- Levin, vd., (1992), “Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties”, *Journal of Econometrics*, Vol.108, Issue.1, (1-24).

- Li, X. ve Liu, X., (2005), “Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship” *World Development*, Vol.33, Issue.3, (393-407).
- Liang, F. H., (2006), “Does Foreign Direct Investment Harm the Host Country’s Environment? Evidence from China” *SSRN Electronic Journal*, (1-24).
- List, J. A. ve Co, C. Y., (2000), “The Effects of Environmental Regulations on Foreign Direct Investment”, *Journal of Environmental Economics and Management*, Vol.40, (1-20).
- Liu, vd., (2009), “Trade, Foreign Direct Investment and Economic Growth in Asian Economies” *Applied Economics*, Vol.41, Issue.13, (1603-1612).
- Lizondo, J. S., (1990), “Foreign Direct Investment”, *IMF Working Paper*, (1-31).
- Loewendahl, H. ve Ertugal-Loewendahl, E., (2001), “Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment Implications of EU Enlargement”, *European Network Of Economic Policy Research Institutes*, S.157 (1-40).
- Long vd., (2015), “Nonrenewable Energy, Renewable Energy, Carbon Dioxide Emissions And Economic Growth In China From 1952 To 2012”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol:52, (680–688).
- Madala, G. S. ve Wu, S., (1999), “A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol.61, Issue.S1, (603-767).
- Mahmood, H. ve Chaudhary, A. R., (2012), “FDI, Population Density and Carbon Dioxide Emissions: A Case Study of Pakistan” *Iranica Journal of Energy & Environment*, Vol.3, Issue.4, (354-360).
- Mankiw, N. G., (2009), “*Makroekonomi*”, Eflatun yayinevi, Ankara.
- Mark, N. C. ve Sul, D., (2003), “Cointegration Vector Estimation by Panel DOLS and Long Run Money Demand”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, C.65 S.5, (655-680).

- Menegaki, A. N., (2011), “Growth and renewable energy in Europe: A random effect model with evidence for neutrality hypothesis” *Energy Economics*, Vol.33, Issue.2, (257-263).
- Mercan, M. (2014). “Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi için Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, C.14 S.2, (231-245).
- Mercan, M. ve Karakaya, E., (2015), “Energy Consumption, Economic Growth and Carbon Emission: Dynamic Panel Cointegration Analysis for Selected OECD Countries”, *Procedia Economics and Finance*, Vol:23, (587-592).
- Mert, M. ve Bölük, G., (2016), “Do foreign direct investment and renewable energy consumption affect the CO₂ emissions? New evidence from a panel ARDL approach to Kyoto Annex countries” *Environmental Science and Pollution Research*, Vol.23, Issue.21, (21669-21681).
- Moosa, I. A., (2002). “*Foreing Direct İvestment, Theory, Evidence and Practice*”, Palgrave, New York.
- Mucuk, M., (2011), “*Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Teori ve Türkiye Uygulaması*”, Çizgi Kitapevi, Konya.
- Mun, vd. (2008), “FDI and Economic Growth Relationship: An Empirical Study on Malaysia”, *İnternational Business Research*, Vol.1, Issue.2, (11-18).
- Nasir, M. ve Rehman, F. U., (2011), “Environmental Kuznets Curve For Carbon Emissions İn Pakistan: An Empirical İvestigation”, *Energy Policy*, Vol:39, (1857–1864).
- OECD., (2008), Benchmark Definition Of Foreign Direct İvestment Fourth Edition, <https://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf>, (28.07.2016)
- Okuyan, H. A., ve Erbaykal, E. (2008), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, *Ekonomik Yaklaşım*, C.19, S.67, (47-58).

- Örnek, İ. (2008), “Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.63, S.2 (199-217).
- Özcan, B. ve Arı, A., (2010). “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: Oecd Örneği”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi*, S.12, (65-88).
- Özcan, T. E., (2011), “Çok Uluslu Şirketlerde Stratejik Planlama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özer, K., (1993), “Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye”, *Gazi Üniversitesi Endüstri Sanayi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.1 S.1, (123-133).
- Öztürk vd., (2012), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Ve Ekonomik Büyüme Etkileşimi: Panel Eşbütünleşme Ve Nedensellik Analizi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, C.14 S.2, (1-16).
- Öztürk, İ. ve Kalyoncu, H., (2007), “Foreign Direct Investment and Growth: An Empirical Investigation Based on Cross-Country Comparison”, *Economia Internazionale*, Vol.60, Issue.1, (75-82).
- Öztürk, L., (2004), “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.7., (110-128).
- Öztürk, Z. ve Öz, D., (2016), “The Relationship between Energy Consumption, Income, Foreign Direct Investment, and CO₂ Emissions: The Case of Turkey” *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.6 S.2, (269-288).
- Pao, H-T. ve Tsai, C-M., (2011), “Multivariate Granger causality between CO₂ emissions, energy consumption, FDI (foreign direct investment) and GDP (gross domestic product): Evidence from a panel of BRIC (Brazil, Russian Federation, India, and China) countries” *Energy*, Vol.36, Issue.1, (685-693).
- Parasız, M. İ. (2003), “*Ekonomik Büyüme Teorileri (Dinamik Makro Ekonomiye Giriş)*”, Ezgi Kitabevi, Bursa.

- Pazarlıoğlu, M. V. ve Grlr, . K., (2007), “Telekomnikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, C.44 S.508, (35-43).
- Pedroni, P., (1999), “Critical values For Cointegration Tests In Heterogeneous Panels With Multiple Regressors”, *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, (653-670).
- Pedroni, P., (2004), “Panel Cointegration: Asymptotic And Finite Sample Properties Of Pooled Time Series Tests With An Application To The Ppp Hypothesis” *Econometric Theory*, Vol.20, (597-625).
- Peng, M. W. (2009), “*Global Business*”, South-Western Cengage Learning, Texas.
- Perkins, R. ve Neumayer, E. (2009), “Transnational linkages and the spillover of environmentef ficiency into developing countries”, *Global Environmental Change*, Vol.19, Issue.3, (375-383).
- Pesaran, M. H., (2004), “General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels”, *Working Paper*, (1-39).
- Pesaran, M. H., (2006), “Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure”, *Econometrica*, Vol.74, Issue.4, (967-1012).
- Pesaran, vd., (2008) “A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence” *Econometrics Journal*, Vol.11, Issue.1, (105-127).
- Peterson, W. C., (1994), “*Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme*”, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Protsenko, A., (2003), “*Vertical and Horizontal Foreign Direct Investments in Transition Countries*”, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Grades Doctor oeconomiae publicae an der Ludwig-Maximilians-Universitat, Munchen.
- Ren vd., (2014), “International Trade, FDI (Foreign Direct Investment) and Embodied CO₂ Emissions: A Case Study of Chinas Industrial Sectors”, *China Economic Review*, Vol: 28, (123-134).

- Robinson, R. D., (1972), “The Developing Countries, Development, and the Multinational Corporation”. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.403, Issue.1, (67-79).
- Roy, A. G. ve Van den Berg, H. F., (2006), “Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Time-Series Approach” *Global Economy Journal*, Vol.6, Issue 1, (1-19).
- Ruxanda, G. ve Muraru, A., (2010), “FDI And Economic Growth. Evidence From Simultaneous Equation Models” *Romanian Journal of Economic Forecasting*, (46-58).
- Saatçi, M. ve Dumrul, Y., (2011). “Çevre Kirliliği Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Çevresel Kuznets Eğrisinin Türk Ekonomisi İçin Yapısal Kırılmalı Eş-Bütünleşme Yöntemiyle Tahmini”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.37 (65-86).
- Saboori, vd., (2012), “Economic Growth and CO₂ Emissions in Malaysia: A Cointegration Analysis Of The Environmental Kuznets Curve”, *Energy Policy*, Vol:51, (184-191).
- Samuelson, P. A. ve Nordhaus, W. D., (1998), “*Economics*”, Irwin-Mc Grawhill, New York.
- Saraçoğlu, N. ve Doğan, B. (2005), “Avrupa Birliği Ülkeleri Ve Avrupa Birliğine Aday Ülkelerin Yakınsama Analizi”. *İstanbul Üniversitesi VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, (26-36).
- Sayılgan, G. ve Süslü, C., (2011), “Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Getirilerine Etkisi: Türkiye ve Gelişmekte Olan Piyasalar Üzerine Bir İnceleme” *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, C.5 S.1, (73-96).
- Sever, vd., (2010). “Finansal Globalleşme, Krizler ve Ekonomik Büyüme: Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneğinde Bir İnceleme”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, C.2 S.3, (45-64).
- Seyidoğlu, H. (1993a). “*Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*”, Güzem Yayınları, İstanbul.

- Seyidoğlu, H. (2003b). “*Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*”, Güzem Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2009c). “*Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*”, Güzem Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, H., (2001), “*Uluslararası Finans*”, Güzem yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, H., (2002), “*Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*”, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Shahbaz vd., (2012), “Environmental Kuznets Curve Hypothesis In Pakistan: Cointegration And Granger Causality”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol:16, (2947– 2953).
- Sichei, M. M. ve Kinyondo, G. (2012), “Determinants of Foreign Direct Investment in Africa: A Panel Data Analysis”, *Global Journal of Management and Business Research*, Vol.12, Issue.18, (84-97).
- Smarzynska, B. K., ve Wei, S-J., (2001), “Pollution Havens and Foreign Direct Investment: Dirty Secret or Popular Myth?”, *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, (1-32).
- Sothan, S., (2017), “Causality between foreign direct investment and economic growth for Cambodia”, *Cogent Economics & Finance*, (1-13).
- Soytaş, U. ve Sarı, R., (2007), “Energy consumption, economic growth, and carbon emissions: Challenges faced by an EU candidate member”, *Ecological Economics*,(1-9).
- Soytürk, M. (1988), “*Dünyada ve Türkiyede Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*”, Yased yayınları, İstanbul.
- SPK. (2016). “Portföy Yönetim Şirketleri; Tanıtım Rehberi”, T.C. Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu, <http://www.spk.gov.tr/indexpage.aspx?pageid=447>, (04.05.2016).

- Stern vd., (1996), “Economic Growth and Environmental Degradation: the Environmental Kuznets Curve and Sustainable Development”, *World Development* , Vol.24 Issue.7, (1151-1160).
- Suliman, A. H., ve Elian, M. I., (2014), “Foreign Direct Investment, Financial Development, and Economic Growth: A Cointegration Model”, *The Journal of Developing Areas*, Vol.48, Issue.3, (219-243).
- Şahin, M. S. (2016), “*Şirketlerin Finansal Açından Bankalara Artan Bağımlılıkları: Sermaye Piyasaları Çerçevesinde Bir Değerlendirme*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, M., (1975), “*Türkiyede Yabancı Sermaye Yatırımları*”, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ankara.
- Şahinöz, A., (1998), “*Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz*”, Turhan Kitapevi, İstanbul.
- Şengelen, H. E., (2016), “*Yenilenebilir Enerji Kaynakları İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şirin, Z. E., (2005), “*Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Vergi Rejimi Karşısındaki Durumu*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taban vd., (2013), “*İktisadi Büyüme*”, Edt. Güler Günsoy ve Zeynep Erdiñç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Taban, S., (2008), “*İktisadi Büyüme, Kavram ve Modeller*”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Tamazian, vd., (2009), “Does higher economic and financial development lead to environmental degradation: Evidence from BRIC countries” *Energy Policy*, Vol.37, (246-253).
- Tang, vd., (2008), “Foreign Direct Investment, Domestic Investment, and Economic Growth in China A time series analysis”, *The World Economy*, Vol.31, Issue.10, (1292–1309).

- Tatoğlu, F. Y., (2003), “İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı”, Beta Yayınları, İstanbul.
- Tay Bayramoğlu, A. ve Koç Yurtkur, A., (2016), “Türkiye’de Karbon Emisyonu Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Doğrusal Olmayan Eşbütünleşme Analizi”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.16 S.4, (31-45).
- Taylor, P. M. ve Sarno, L., (1998), “The behavior of real exchange rates during the post Bretton Woods period”, *Journal of International Economics*, Vol.46, (281-312).
- TDK., (2016), Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=YATIRIM, (28.06.2016).
- Tekin, R. B., (2012), “Economic growth, exports and foreign direct investment in Least Developed Countries: A panel Granger causality analysis”, *Economic Modelling*, Vol.29, (868-878).
- Tıraş, H., (2014). “Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre: Teorik Bir İnceleme”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.2, S.2., (57-73).
- Tiwari, A. K. ve Mutascu, M., (2011), “Economic Growth and FDI in Asia: A Panel-Data Approach”, *Economic Analysis & Policy*, Vol.41, Issue.2, (173-187).
- Topallı, N., (2016), “CO₂ Emisyonu ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Hindistan, Çin, Brezilya ve Güney Afrika için Panel Veri Analizi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, (1-21).
- Topallı, N., (2016), “Doğrudan Sermaye Yatırımları, Ticari Dışa Açıklık Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye ve BRICS Ülkeleri Örneği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C.17 S.1, (83-95).
- Tuğlu, A., (2003), “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bu Yatırımların Vergilendirilmesi”, *Yaklaşım dergisi*, S.125, (104-110).
- Unay, C., (1993), “*Makroekonomi*”. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa.

- UNCTAD., (1998), World Investment Report, 1998 Trends and Determinants, http://unctad.org/en/Docs/wir1998_en.pdf, (30.07.2016).
- UNCTAD., (2003), World Investment Report, FDI Policies for Development: National and International Perspectives, http://unctad.org/en/Docs/wir2003_en.pdf, (01.08.2016).
- Uras, G., (1979), “*Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*”, İktisadi Yayınlar, İstanbul.
- Uzun, S., (2010), “*Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri Ab’ye Üyelik Sürecinin Etkisi*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünsal, E. M., (2007), “*İktisadi Büyüme*”, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Üzümcü, A., (2012), “*İktisadi Büyüme Teori, Model ve Türkiye Üzerine Gözlemler*”, Beta Yayınları, İstanbul.
- Vergil, H. ve Karaca, C., (2010), “Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, C.10 S.4, (1207-1216).
- Vernon, R., (1979), “The product cycle hypothesis in a new international environment”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol.41, Issue.4, (255-267).
- Wang vd., (2011), “CO₂ Emissions, Energy Consumption And Economic Growth In China: A Panel Data Analysis”, *Energy Policy*, Vol:39, (4870–4875).
- Wang, M. ve Wong, M. C. S., (2009), “Foreign Direct Investment And Economic Growth: The Growth Accounting Perspective” *Economic Inquiry*, Vol.47, Issue. 4, (701-710).
- Wijeweera vd., (2010), “Economic Growth and FDI Inflows: A Stochastic Frontier Analysis”, *The Journal of Developing Areas*, Vol.43, Issue.2, (143-158).
- World Bank, (2004), “World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone”, http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2005/Resources/FNL_WDR_SA_Overview6.pdf, (01.01.2017).

- Yapraklı, S. (2006), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, *Dokuz Eylül Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi*, C.21 S.2, (23-48).
- Yalta, A. Y., (2013), “Revisiting the FDI-led growth Hypothesis: The case of China” *Economic Modelling*, Vol.31, (335-343).
- Yanchun, Y. (2010), “FDI and China’s Carbon Dioxide Emissions: 1978–2008”, *Proceedings of the 7th International Conference on Innovation & Management*, (289-293).
- Yang, vd., (2008), “The impact of foreign trade and FDI on environmental pollution” *China-USA Business Review*, Vol.7, Issue.12, (1-11).
- Yardımcı, P. (2006), “İçsel Büyüme Modelleri Ve İçsel Büyüme Modelleri İçsel Büyümenin Dinamikleri”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ. İ. B. F. Dergisi*, C.9 S.10. (96-115).
- Yavan, N. (2006), “Türkiye’de Yatırım İklimi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar” Yased Yayınları, İstanbul
- Yaylalı vd., (2015), “The Examination Of Relationship Between Foreign Direct Investments And Carbondioxide Emissions In Turkey With Ardl Approach” *Alphanumeric Journal*, Vol:3, Issue.2, (107-112).
- Yıldıran, M., (2008), “Küresel Sermayede Likidasyon ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Maliye Hesap Uzmanları Yayınları, Ankara.
- Yıldırım M. N., (1997), “Yeni Büyüme Teorileri Çerçevesinde İyi Bir İktisadi Büyüme Tanımı Nasıl Yapılabilir? Niçin Ve Kimin İçin Büyüme? Türkiye Açısından Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma” , *İşletme İktisat ve Finans Dergisi*, C.12 S.144, (21-33).
- Yılmaz vd., (2011), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Ekonomik Büyümeye Etkisi (1980-2008)”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.25 S.3-4, (13-30).

- Yılmaz, M. ve Açıkgöz Ersoy, B., (2009), “Kirlilik sığınağı hipotezi Doğrudan yabancı yatırımlar ve kamu politikaları”, *Ege Akademik Bakış*, C.9 S.4 (1441-1462).
- Yükseler, Z., (2005). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi”. *Türkiye Ekonomi Kurumu*, (1-39).
- Zeren, F., (2015), “Doğrudan Yabancı Yatırımların CO₂ Emisyonuna Etkisi: Kirlilik Hale Hipotezi mi Kirlilik Cenneti Hipotezi mi?”, *Journal of Yasar University*, C.10 S.37 (6381-6477).
- Zhang, K. H., (2001), “How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth In China?”, *Economics of Transition*, Vol.9, Issue.3, (679-693).
- Zhang, X. P., ve Cheng, X. M., (2009), “Energy consumption, carbon emissions, and economic growth in China”, *Ecological Economics*, Vol:68, (2706-2712).
- Zhang, Y-J., (2011), “The impact of financial development on carbon emissions: An empirical analysis in China” *Energy Policy*, Vol.39, Issue.4, (2197-2203).
- Zhao, C. ve Du, J., (2007), “Causality Between FDI and Economic Growth in China” *The Chinese Economy*, (68-82).
- Zheng, J. ve Sheng, P., (2017), “The Impact of Foreign Direct Investment (FDI) on the Environment: Market Perspectives and Evidence from China” *Economies*, (1-15).
- Im, vd., (2003), “Testing for unit roots in heterogeneous panels” *Journal of Econometrics*, Vol.115, Issue.1, (53-74).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Yaşar KOYUN

Doğum Yeri : Seydişehir/KONYA

Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
Muhasebe ve Finansal Yönetim Bölümü
(2010-2014)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal
Bilimsel Enstitüsü, Muhasebe ve Finansal
Yönetim Anabilim Dalı (2014-2017).

Yabancı Dil : İngilizce

İş Deneyimi : Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Zeliha
Tolunay Uygulamalı Teknolojik ve
İşletmecilik Yüksek Okulu, Öğretim Elemanı
(2016-.....).
Süleyman Demirel Üniversitesi, Gelendost
Meslek Yüksekokulu, Öğretim Elemanı
(2016-.....).
Süleyman Demirel Üniversitesi, Yalvaç
Büyükütlu Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu, Öğretim Elemanı (2017-.....).

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar : Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik
Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi,
BRICS ve MINT Ülkeleri Üzerinde
Ekonometrik Bir Uygulama